AR Fr. R. Kreutzwaldi nim. EMSV Raamatukogu

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

1. VEEBRUAR
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja

5 • 1985 SIRP ja VASAR

PILK TALLINNA MATKAMAJJA

PEETER KRAASI FOTOD

Matkamaja aadress on
Raekoja tn. 3/
Raekoja plats 18.

Möödunud kesksuvel andsid Poola RV restaureerimisfirma PKZ töömehed üle restaureeritud ja Tallinna Turismiklubiks ehk Matkamajaks kohandatud hooneterühma Raekoja tn. 3/Raekoja pl. 18.

Läbi paljude sajandite meieni jõudnud liitkinnistu hoonetest (neli poodi ja elamu) on huvipakkuvam kõrge viilfassaadiga ja sadulkatusega, paest väljatahutud portaaliga, suurte raidpiitakendega ja dekoratiivsete sepisankrutega keskaegne kaupmeheelamu. (1) Maja on üks vähestest vanalinna seda laadi hoonetest, kus originaalkonstruktsioone ja detaile on ümberehitamata kujul hulganisti säilinud.

Põhikorrusele iseloomuliku kaheruumilise jaotuse: diele (eeskoda) ja dornse (elutuba) sai hoone XV saj. I veerandil. Hoonet tervenisti ümberkujundav ja uusi konstruktsioone ning detaile lisanud ümberehitus toimus barokiperioodil 1681. a. paiku.

Tammisest peauksest sisenejat üllatab ennekõike eeskoja avarus. Pilku jääb võimsatele kandepalkidele ja konsoolkividele toetatud talalaqi, paeplaatidest põrand, profileeritud nurgasambalt tõusev mantelkorsten, keldrisse ja ülakorrusele viivad kivitrepid. Heleda kellukrohviga külgseinal on uue turvalise asupaiga leidnud väljas laqunema hakanud reljeefkivid. (2)

Kunagise eluruumi üldilmelt barokkstiilis interjöörile on aktsendiks lüstertehnikas restaureeritud-rekonstrueeritud, erksärava värviviimistlusega, puidust nikerdatud siseportaal. Veel kujundavad ruumi mitmed detailirikkad seinakapid, akantusornamendimaalingutega talalaqi ja XVI saj. lõpust pärinev paest peenelt väljatöödeldud müüritrepiportaal. (3) Tervikmiljöö loomise huvides projekteeriti mustriline kilpparkett, akende mahedavärvilised geomeetrilises tinaraammustris vitraažid ja sädelevad messinglühtrid. Teisel korrusel, otse eeskoja peal on restaureerimisega-konserveerimisega nauditavaks muudetud hoone unikaalsem osa — puidust salveseintega laokorrus, mis ainsana vanalinnas nii terviklikult säilinud. (4) Sama korruse hoovipoolne kaminaruum sai päris uue, barokkstiili eeskujudest lähtuva sisekujunduse. Tõustes veelgi korrus kõrgemale endisele pööningule, võib tõdeda, et vana maja katusealust saab uue funktsiooni huvides hästi kasutada: Matkamaja rahvale ehitati sinna kogu korrust hõlmav auditoorium. (5)

Ruumide lõplik sisustamine alles kestab, ent mil viisil see omapärane ja vaatamisväärne maja lisaks matkaklubi kasutamisele ka linnarahvale külastatavaks muutub, seda peab näitama lähitulevik.

TEDDY BÖCKLER

2

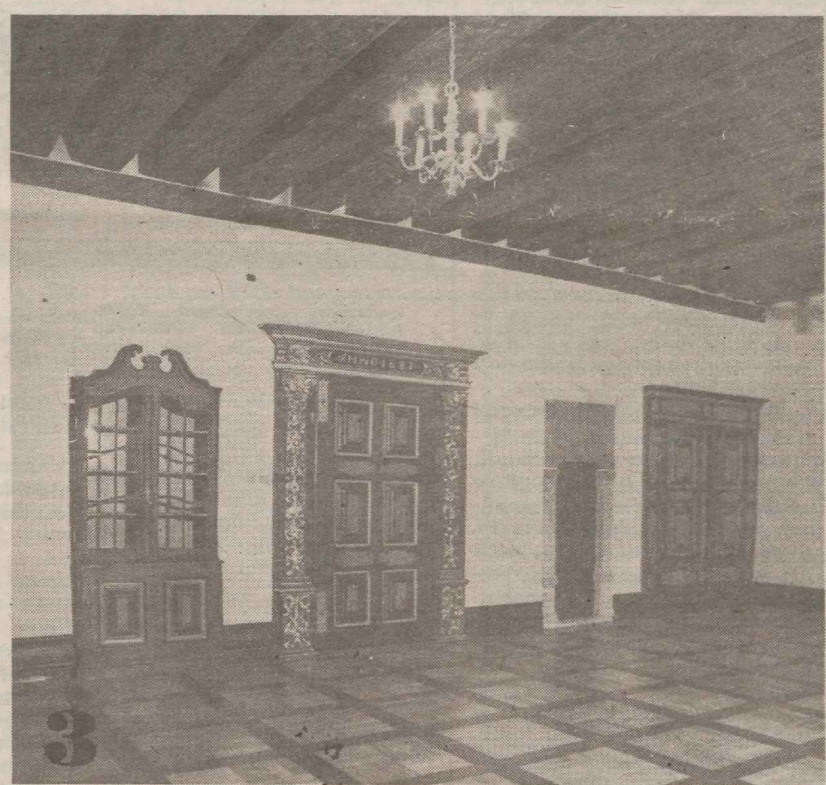

3

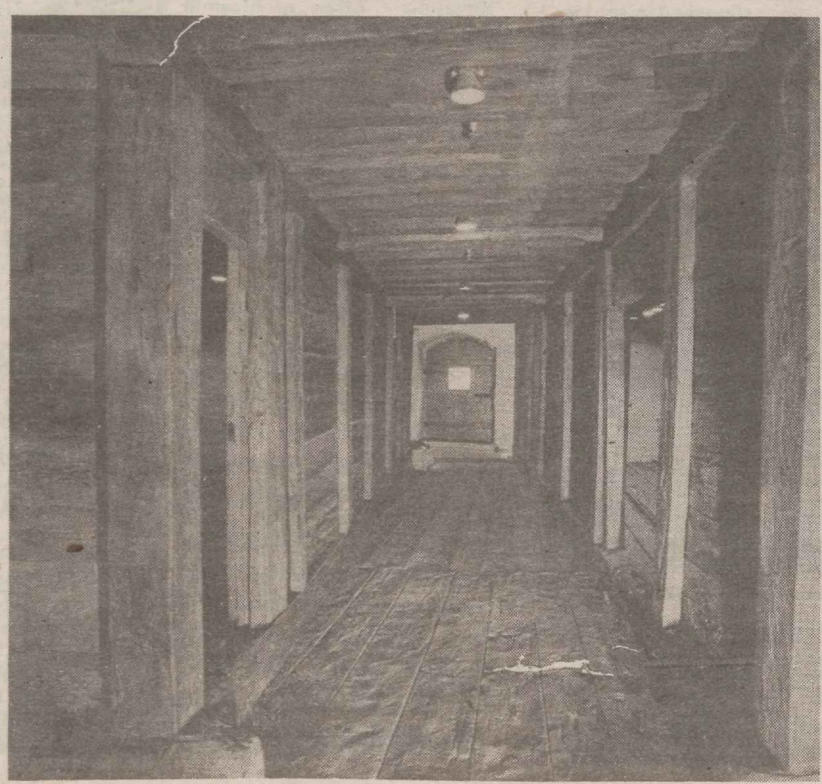

● Sa oled esmakordselt esitatud saadikukandidaadiks, seda Eesti NSV Ülemnõukogusse. Mida see sinu jaoks tähendab?

A. S.: *Kuivõrd olen sel alal algaja, siis erilisi prognoose teha ei söanda. Saadiku ülesanded seonduvad mahuka ühiskondliku töö ja suure vastutusega. Tunnetan enda tulevast koormust. Ideaalselt peaks valijatel olema kasu minust ja minul nendest. Saadikuks olemine eeldab kokkupuuteid uute, seni veel võõraste inimestega. Iga selline kokkupuude toob kaasa värskeid elamusi, mõtteid, nägemisi, probleeme. Egoistlikult võttes on see ju kirjanikule selline materjali ja elukogemuste järjekordne laekumine, mis küll kuidagi ei tohiks mööda külgi maha joosta. Kui kõik kord settib, klaarub, siis peaks kogetu andma võimaluse uueks loominguliseks tõukeks.*

● Sul on sotsiaalselt aktiivse inimese maine niihästi luules kui ka elus. Meenutagem tööd noorajakirjanikuna «Nooruse» toimetuses (pluss kaugõpe), seejärel kolleegide loomingu trükkitoimetamist «Eesti Raamatus», nüüd siis tegevust Kirjanike Liidu juhatuse esimehe asetäitjana. Kas selline aktiivne eluhoiak on sinu jaoks loomulik olek või nõuab enesesundi, tahtepingutust?

A. S: *Minu põhimõte on alati olnud selline, et kui juba midagi teha, siis teha, ja kui mitte, siis mitte. Mitte teha asju poolikult ega vindumisi, parem neid juba mitte ette võtta. Elus muidugi need asjad alati ei õnnestu. Paratamatust tunnetades peab siis ennast sundima tegema meeldivama asemel midagi muud. Endale on küll kasu väiksem, sellest võib aga oleneda paljude teiste käekäik, asjade üldine seis või kujunemine. Need asjad lihtsalt tuleb ära teha, eks me kõik tea seda omast käest.*

Olen siiski püüdnud probleeme optimaalselt lahendada, et jätkuks võimalust ja energiat tegelda sellega, mis on südamelähedasem ja milleks tunnen ennast kutsutuna ja suutlikumana.

● Viimastel aastatel ilmunu järgi tundub, nagu oleks su loominguline produktiivsus kahanenud. On siin seos ühiskondliku koormuse kasvuga või mitte?

A. S.: *Viimastel aastatel olen tõesti saanud vähe kirjutada. Sellel on mitu põhjust, üks ehk loomulik bioloogiline vananemine, mille mõjul muutud enda suhtes kriitilisemaks, teiste vastu leebemaks. Mitte iga impulss ei leia enam kehastust kirjasõnas. Ka vastutustunne kasvab. Mulle tundub, et mida silmapaistvamal ühiskondlikul positsioonil inimene on, seda rohkem peab ta ennast oma põhiõlemuses ja tegevuses kontrollima. Kui noore ajakirjanikuna oli mul võrdlemisi kerge kirjutada ja oma asju avaldada, siis praegu suhtun avaldamise pakkumisse hoopis rangemalt. Kui avaldatav teos ei ole päris õnnestunud, võib lugejal tekkida arvamus, nagu ei oleks peetud avaldamisel silmas kunstilist väärtust, vaid see toimus mingitel muudel kaalutlustel. Ilmaasjata ei tahaks selliseid tõlgendamisvõimalusi tekkida lasta.*

Jah, kui töötasin veel kirjastuses, võttis päevatöö ka palju aega, ometi jätkus mul õhtuti ja öösiti kodus teinekord jõudu kirjutada, sest vaatamata koormusele oli kirjastus paik, kus sa nägid oma töö tulemusi. Nägid ja tunnetasid kirjastamisprotsessi momendist, millal kirjanik tõi käsikirja, kuni signaaleksemplari ilmumiseni sinu lauale. Kirjanike Liidus tuleb tegelda praktiliselt absoluutselt kõigega ja kõigiga, resultaadid on aga visad tulema. See väsitab niivõrd, et elamuste elustamiseks valgel lehel ei piisa enam sädet.

● Sa oled põline tallinlane ja sind on vist küll kõige sagedamini nimetatud linnaluuletajaks. Mida tähistavad mõisted linn ja maa sinu jaoks?

A. S.: *Linn ja maa ei ole minu jaoks antagonistlikud mõisted. Linn on ju lõppkokkuvõttes tsivilisatsiooni üks tulemusi ning kõik linna ja maa vastuolud, kogu see probleemide ring ühendab lihtsalt inimese elutegevuse, ühiskonna arengu ja muud sellised probleemid. Need on nii või teisiti lahendatavad, kulugu selleks rohkem või vähem aega. Sellist lõppvaatust, kus linn peaks kaotama oma olemuse või üldse hävima, ei oska ette kujutada.*

Pealegi olen elanud oma kõige emotsionaalsema, tundlikuma perioodi elus — lapsepõlve — vaheldumisi linnas ja maal. Paratamatult on kujunenud nii, et olen nii linnas kui maal oma, võib ka vastupidi — nad mõlemad, nii üks kui teine on minule omased. Mõningaid põhilisi vanu maatöid ja töövõtteid oskan täniniini, saan aru linlasest, kes ihkab loodusesse, ja mõistan maaelanikku, kes ei põlga linnamugavusi.

● Oled tõlkinud palju vene nüüdisluulet, sinu nime on seostatud luuletajate põlvkonnaga, kus tooni hakkasid andma J. Jevtušenko, A. Voznessenski ja R. Roždestvenski. Kuidas sa ise hindad neid võimalikke kontakte ja mõjusid?

A. S.: *Esimene arvestatav kokkupuude vene luulega oli pedagoogilise instituudi esimesel kursusel, tutvusin siis Sergei Jessenini lominguga originaalis. See läks hinge. Tollal tundsin ka juba Uno Lahe, Vladimir Beekmani ja Jaan Krossi loomingut, neilt vist saingi tõuke ise kirjutama hakata. Kuid Jesseninist saadud mulje varjutas kõik. Kuigi ma keelt veel sedavõrd ei jaganud, et nüansse mõista, oli see miski, mis luulest luule teeb, täiesti tunnetatav.*

Ajakirja «Noorus» juures töötades pidasin otseseks kohuseks pidevalt lugeda «Junostit» ja teisi keskajakirju, et vene kaasaegse luulega kursis olla. Sealt ka esimesed tutvused kuuekümnendate aastate noore vene nõukogude luule laadiga. Eelkõige jäid silma ja minu jaoks kõlama kaks nime: Voznessenski ja Jevtušenko. Jevtušenko isegi rohkem — tema hingesuguluse tõttu Jesseniniga. Voznessenski oli mulle huvitav oma novaatorlusega ning sõnaseadmise ja väljenduslaadiga, mida ma polnud ei eesti ega vene luules kohanud. Hiljem nägin, et Voznessenski looming rajaneb noorel Majakovskil, Mandelstamil, Tsvetajeval, Pasternakil.

Kõige rohkem olen tõlkinud Jevtušenkot, seda just hingesuguluse tõttu. Aga nii teda kui Voznessenskit olen tõlkinud mitte üksnes seetõttu, et nad on minus huvi äratanud. Neis mõlemas on palju sellist, millest eesti luules vajaka. Eestindades olengi püüdnud meie luuleteadvust rikastada.

● On sul eelistusi ka muude rahvaste luules?

A. S.: *Omal ajal tõlkisin reaaluste põhjal natuke poola ja bulgaaria luulet. Võimaluse piires olen jälginud inglisekeelset, eriti noort ameerika luulet. Kahjuks on see minu jaoks natuke liiga ratsionaalne (või ehk hoopiski irratsionaalne?), jääb nagu kaugeks. Seal on teised suhtumised, teised printsiibid. Pisut olen siiski tõlkinud biitnikute põlvkonna ja sellele eelnenu luulet.*

Mõistagi avaldab tõlkimine märkamatult mõju ka tõlkijale. Sõltub tõlkija olemusest ja väljakujunemise astmest, kui suureks mõju osutub ja kui palju on sinus tühjust, mida tuleks nagu täita. Arvan, et tõlkimine mind halvasti mõjutanud pole.

● Kuidas sa hindad eesti luule hetkeseisu? Kas sinu arvates peaksid luuletajad (ja üldse kirjanikud) juigemini käsitlema globaalprobleeme, teisalt aga sekkuma argielu päevaprobleemidesse?

A. S.: *Ei tahaks järjekordselt korrata arvamust, et eesti luule hetkeseis on möödunuga võrreldes staatilisem, madalam või nõrgem. Küllap see on täpselt oma aja tasemel. Oleme lihtsalt oma kirjandusega ja kirjanduse mõistmisega küllaltki palju edasi arenenud, seetõttu ka vist natuke nürinenud ega võta noori enam vastu sellise hõiskamisega, millega võeti vastu omaaegne kasseti-põlvkond. See ehitas ennast sisse ehk tõesti tühjemale kohale.*

Aga kusagilt üldtendentside pinnalt näeksin nagu tulemas mingisugust terviklikuma väljenduse taastumist. Luule on muutunud natuke liiga fragmentaarseks. Mingil määral võib ju selline killunemine veel jätkuda, aga tundub lähenevat hetk, kus luule hakkab taas teostuma suuremates vormides. Pikka aega on eesti luules puudunud poeem. Kirjanduse uuenemine, jõustumine on kindlas seoses eluilminguile reageerimise aktiivsusega. Ka oma tunnetuses ja suhtumistes ei saa me edasi minna seda teed, et ei tunne märkimisväärset huvi välismaailma vastu või oleme tema ilmingutele reageerimisega üsnagi kitsid. Väga palju räägime teinekord näiteks tehnokraatiast ja kõigest sellisest, vaevumata nendesse asjadesse süveneda. Tundub, et kirjandus ei saa areneda, kui autorid ei lae end igapäevaste probleemidega, nende lahendamispüüdega. Arvan, et kui noor generatsioon tõesti hakkab rohkem huvi tundma mitte üksnes kirjanduse ja kultuuriasjade, vaid ka igapäevaelu probleemide vastu, kui huvi ulatub koduümbrusest kas või kosmoseni, siis võidab ka kirjandus.

Ei maksa karta, et vaatevälja laienemisega võiks ära kaduda asjadesse süvitsi minek. Vastupidi, uued teemad lausa tingivad ka süvenemisvajaduse kasvu.

● Luba veel lõpetuseks küsida: milliseid loomingulisi plaane sa pead ja millised Kirjanike Liidu probleemid on sinu töös eriti päevakorral?

A. S.: *Ise pole ma viimasel aastal praktiliselt midagi kirjutanud. Lõpetasin Jevtušenko teise luuletuskogu tõlkimise. See oli pikaajaline töö. Panin kokku ka oma esimese valikkogu.*

Plaanidest ei ole nagu midagi rääkida. Need sõltuvad suurel määral sellest, millisteks kujunevad minu ühiskondlikud koormused, kuidas kulgeb töö Kirjanike Liidus. Pakilisi praktilisi probleeme on palju. Elu intensiivistub, Kirjanike Liidus aga ei ole isegi majanduslikud võimalused praegu vajalikul tasemel. Ilmselt ei saa kuni järgmise kirjanike kongressini mingisugust hingetõmmet organisatsioonilises töös lubada.

Kõnelust suunas
HENN-KAAREL HELLAT

KÕNELUSI

Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaat, Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimehe asetäitja ARVI SIIG:

«KUI JUBA MIDAGI TEHA, SIIS TEHA!»

AUNIMETUSI

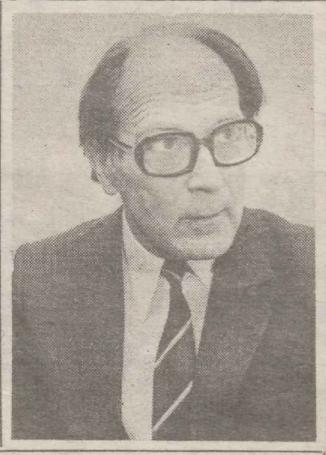

Eesti NSV rahvakirjanik JAAN KROSS, Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimehe asetäitja

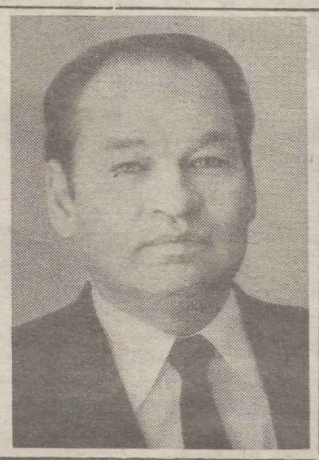

Eesti NSV teeneline ajakirjanik ENDEL KUUS, ajakirja «Eesti Kommunist» toimetuse osakonnajuhataja

Moskvas, Sadovaja-Kudrinskaja 6

on nüüdisaegsete kõrghoonete vahel alles nurgake vanast Moskvast. Väikese õuega taqasihoidlik maja kannab vanas kirjaviisis silti «Doktor Tšehhov». Siin elas kaua aastaid ja siin asub nüüd suure vene kirjaniku Anton Tšehhovi Majamuuseum.

Praegustel päevadel on see Tšehhovi-aegne «puhas ja vaikne» koht eriti rahvarohke, sest 29. jaanuaril tähistati Anton Tšehhovi 125. sünniaastapäeva.

Tähtpäeva puhul viidi lõpule muuseumi kompleksne restaureerimine. Interjöörides on püütud ennekõike täpselt tabada omaaegsete eluruumide tõepärast ilmet. Andmeid restaureerimistöödeks otsiti ja leiti mitmetest dokumentidest, kirjadest ja joonistest. Kõik on nii, nagu oli kirjaniku eluajal, mil siin olid sagedasteks külalisteks paljud vene kultuuritegelased.

Ka nüüd pole muuseum üksnes memoriaal, vaid elav kultuurilise läbikäimise koht kõigile, kes kirjaniku mälestust kalliks peavad. Traditsiooniliselt toimuvad siin kirjandus- ja muusikaõhtud. Siin korraldatakse ka teaduslikke sümpoosione ja konverentse. Saali lavale oodatakse Moskva noorte näitlejate lavastatud näidendi esietendust.

1899. aasta suvel kirjutas Tšehhov Gorkile: «Te olete literaat ja jääte literaadiks. Literaadile aga on loomulik viibida alati kirjanduslikkude sfääride läheduses, elada kirjanikkonna keskel, hingata sisse kirjanduslikku õhku . . .» Just niisugune õhkkond valitses ka Sadovaja-Kudrinskaja 6.

ESTICA

■ Ajakiri «Literaturnoje Obozrenije» nr. 1, 1985, avaldas Jevgeni Šklovski retsensiooni Teet Kallase vene keeles ilmunud raamatutele «Corrida» ja «Fjordiigatsus» pealkirjaga «Kellele ulatab käe Mart Viitar?».

Tehti kokkuvõtteid, seati sihte

ENSV Kirjastuskomitee kolleegiumi ja Kultuuriala Töötajate Ametiühingu Eesti Vabariikliku Komitee presiidiumi tänavusel esimesel ühisel laiendatud koosolekul arutati 1984. a. töötulemusi ning kollektiivide 1985. aastaks võetud sotsialistlikke kohustusi.

Kirjastuskomitee süsteemi ettevõtete kollektiivid, viies ellu NLKP XXVI kongressi ja sellele järgnenud NLKP Keskkomitee pleenumite otsuseid, täitsid edukalt 1984. a. põhilised plaanilõlesanded ja sotsialistlikud kohustused.

Raamatute kirjastamise maht suurenes eelmise aastaga võrreldes 1 miljoni tingeksemplari ehk 6,8 protsendi võrra. Ilmusid esimesed raamatud uutest sarjadest «Mehisus» ja «Põnevik». Ajakirjade tiraaž suurenes peaaegu veerandi võrra ning ilmuma hakkas uus ajakiri «Gorjutšije Slantsõ» («Põlevkivi»).

Polügraafiatööstuse ettevõtted täitsid toodangu realiseerimise aastaplaani enne tähtaega, 26. detsembriks ja andsid 139 000 rubla eest toodangut üle plaani. Raamatute müük suurenes aasta jooksul 855 000 rubla ehk 4,9 protsenti. Avati uus raamatukauplus Tartus. Plaanikohaselt kulgesid Tallinna uue raamatutrükikoja ehitustööd.

Koosolek kiitis üksmeelselt heaks kirjastuste, trükikodade ja raamatukaupluste kollektiivides NLKP XXVII kongressi ja nõukogude rahva poolt Suures Isamaasõjas saavutatud võidu 40. aastapäeva tähistamiseks ning XI viisaastaku ülesannete edukaks täitmiseks võetud sotsialistlikud kohustused 1985. aastaks. Esikohal on kohustused operatiivselt kirjastada eelseisvaks NLKP XXVII kongressiks väljaantavad teosed, 1985. aastal käiku lasta Tallinna uue raamatutrükikoja rakenduskompleks ja kindlustada «Eesti Nõukogude Entsüklopeedia» teise väljaande I köite ilmumine.

Kirjastuste kohustustes on ette nähtud tagada V. I. Lenini kümneköitelise valitud teoste I köite ning mitmete Suures Isamaasõjas saavutatud võidu 40. aastapäeva ja Eesti NSV 45. aastapäeva tähistamiseks väljaantavate teoste õigeaegne ilmumine, samuti lõpetada õpilasleksikoni «Eneke» kirjastamine. Kirjastused kohustuvad toodangu realiseerimise aastaplaani täitma 28. detsembriks 1985. a., ilukirjanduse mahtu suurendama 150 poogna võrra.

Polügraafiatööstuse ettevõtete kollektiivid kohustusid Suures Isamaasõjas saavutatud võidu 40. aastapäevaks täitma XI viisaastaku nelja ja poole aasta kogutoodangu ja tööviljakuse kasvu ülesanded, kogu viisaastaku ülesanded aga NSV Liidu konstitutsiooni päevaks. Trükikodade kollektiivide sotsialistlikes kohustustes on suurt rõhku pandud uue tehnika ja eesrindliku tehnoloogia paremale kasutamisele. Suurendatakse fotolao mahtu, ofsettrükki rotatsioonimasinates ja kõvaleheliste lasteraamatute valmistamist. Aasta kahel viimasel tööpäeval kohustuti töötama kokkuhoitud materjalide arvel.

Raamatukaupluste kollektiivid kohustusid täitma aastaplaani 29. detsembriks ja müüma kirjandust 150 000 rubla eest üle aastaplaani. Ette on nähtud avada uus raamatukauplus Tallinnas ja laiendada iseteeninda-mise müügivormi.

Luuleõhtu

25. jaanuaril toimus Tallinna Ohvitseride Majas luuleõhtu, millega tähistati 90 aasta möödumist Sergei Jessenini (1895—1925) sünnist. Tallinna kirjandushuvilisteliilbis külas Vene NFSV rahvakunstnik, nimekas sõnakunstnik Sergei Sorokin Moskvast. Ettekandele tulid S. Jessenini poeemid «Anna Snegina», «Must mees» jt., samuti eri aastate luuletused. Loeti ette ka Maksim Gorki ja Mihhail Zoštšenko mälestusi Jesseninist. Kontsertosas esines pianist Mihhail Brohes.

USTAVUS ELUTÕELE

Ajaleht «Sovetskaja Kultura» avaldas NSV Liidu rahvakunstniku, NSVL Kunstnike Liidu juhatuse esimehe NIKOLAI PONOMARJOVI pikema kirjutise «Ustavus elutõele», mille avaldame lühendatult.

Kõigile nõukogude kunstnikele on tegevusjuhendiks seltsimees Konstantin Tšernenko kõne NSVL Kirjanike Liidu juhatuse juubelipleenumil. Selles kõnes on antud kunstikultuuri arendamise konkreetne poliitiline programm arenenud sotsialismi epohhil.

Nõukogude kujutavkunstimeistritel on palju häid saavutusi. Õigusega võib uhkust tunda meie paljupalgelise nüüdiskunsti üle. Selle loomeeesmärkide ühtsuses väljendub kunstnike kollektiivne kodanikuvastutus miljonite vaatajate ees, meie kunsti oleviku ja tuleviku ees. Kõrgel tasemel olid üleliidulised näitused «Leninlikul teel», «Au tööle», «Me ehitame kommunismi» jmt.

Kodanikutunde, nõukogude patriotismi ja internatsionalismi kasvatamisel on tähtsal kohal ajaloo teema. Ajalooline maal nõuab erilist kujundilist mõtlemist — nähtusi tuleb haarata avaralt, jäädes samal ajal ustavaks ajaloolisele tõele, läbi mineviku tuleb osata näha olevikku ja tulevikku. Rahva saatuse teema käsitlemisel on lubamatu mõtteähmasus, autorihoiaku ebaselgus. Iga suure teema, ja eriti ajaloolis-revolutsioonilise teema avamisel tuleb lähtuda klassipositsioonist.

Muidugi ei piirdu ajaloo teema kunstis mineviku legendaarsete sündmustega, ka praegusaja sündmuste kunstiline kroonika kuulub siia. Nõukogude kujutavkunsti parimad traditsioonid oleksid otsekui kontsentreerunud viimaste aastate teemalt tähtsatesse ja karakteri psühholoogiliselt avamiselt selgetesse teostesse, milles elutõde avaldub meie rahva ühiskondlikke ideaale konkretiseerivas esteetiliselt kõrges vormis.

Samal ajal ei saa silma kinni pigistada tõsiasja ees, et mõnikord on meil tegemist peale leidude ka kaotustega. Tegelaste seesmist, mõttelist seost määrava dramaturgia asemel näeb vahel süžee ja loogika välist, formaalset lähenemist, mõnikord aga abstraktset sümboolikat. N. Ponomarjov rõhutas, et vaja on niihästi avardada kunsti temaatilist diapasooni kui ka tõsta nõudlikkust kunstniku professionaalse ja poliitilise kultuuri suhtes.

Üleliidulist näitust «Maa ja rahvas» iseloomustas ennekõike soe suhtumine maatöötajasse, meie kodumaasse. Samas teeb puhuti muret, et mõnedes teostes on tööinimesest peakangelane asetatud ebaloomulikku olukorda: poseerima. See vaesestab kunstiteost.

Positiivse kangelase kujutamisest rääkides toonitas N. Ponomarjov, et kujutatava inimese individuaalses saatuses peab kajastuma kogu tema põlvkonna saatus. Just niisuguses kangelases kehastub ka rahva saatus, kehastub uus nõukogulik iseloom.

Praegusaja keerulises rahvusvahelises olukorras on kunstil suur osa täita rahuvõitluses. NSVL Kunstnike Liidu algatusel korraldati meie maa kõigi loomeliitude näitus «Nõukogude kultuurimeistrid rahuvõitluses», Nõukogude kunstnike VI kongress kutsus kõigi riikide ja mandrite kunstnikke andma oma panus tuumakatastroofi ärahoidmisse. Sotsialismimaade kunstnike liitude juhtide kohtumisel Berliinis töötati välja loomingulise koostöö ühisprogramm. Paljude riikide edumeelsed kunstnikud võtsid osa Moskva rahvusvahelisest näitusest «Satiir rahuvõitluses» ja rahvusvahelisest plakatikonkursist «Rahu ja humanismi eest, tuumasõjaohu vastu».

Täiustada tuleb lepingute sõlmimist kunstnikega ja sihttellimuste andmist, senisest märksa nõudlikumalt on vaja hoolitseda sellekohaste otsuste täitmise eest.

Iga aastaga intensiivistub näitusetegevus. Juba on alanud ettevalmistused NLKP XXVII kongressiks. Kasvab rändnäituste autoriteet. Kuid aeg nõuab näitusetegevuse edasist täiustamist. On teada, et paljud väljapanekud pole leidnud küllaldast vastukõla ühiskonnas, ning mitte alati pole siin põhjuseks olnud eksponeeritava kehvus. Millest on tingitud kõikuv huvi näituste vastu? Mõnigi kord kitsalt ametkondlikust suhtumisest näituste planeerimisse, organiseerimisse ja propageeerimisse, eksponeerimisaja formaalsest määramisest. Levinud on põhjendamatu komme eksponeerida näitusi vaid kolme nädala jooksul. Ometi on nende ettevalmistamiseks kulutatud tohutul hulgal kollektiivset tööd, aega ja energiat!

Seepärast oleks vaja näitusetähtajad iga kord eraldi otsustada, seda enam, et tegu pole üksnes organisatsioonilise, vaid eeskätt just ideoloogilise probleemiga (eriti suurte üleliiduliste ja vabariiklike näituste puhul). Paremini oleks vaja läbi mõelda suurte näituste eksponeerimise programmid eriti linnades, kuhu on ehitatud uued näitusesaalid. Tihtipeale seisavad need tühjad või kasutatakse muuks otstarbeks.

Palju on veel teha kunsti propageerimisel. Inimesi tuleb rohkem näituste juurde tuua. Kuid veel tähtsam on muuta nende kohtumised kunstiga loomingulisteks. Tänane näitusekülastaja on aktiivne ja huviline, kuid me arvestame seda veel vähe. Harva arutatakse näitusi avalikult, ja kui seda tehaksegi, siis kiidulauluna. Vähe on teravaid diskussioone, vaatajate arvamusi analüüsitakse harva.

Väga tähtis osa on kunstikriitikal, mille professionaalsele tasemele avaldas N. Ponomarjov kõrget tunnustust. Kuid kriitikale tehakse ka etteheiteid — komplimentaarsuses, kuivas informatiivsuses ja keeruliste fraasidega manipuleerimises, samal ajal kui asja sisu saaks välja öelda selges, kunstnikule ja vaatajale arusaadavas keeles. Kriitika peaülesanne on välja tuua kunstiteostesse kätketud probleemide sügav ühiskondlik mõte.

Kunstnike panuse arenenud sotsialistliku ühiskonna täiustamisse määrab nende loodud teoste tegelik mõju rahva ideelis-kõlbelisse kasvatamisse. Partei usaldus avab nõukogude paljurahvuselisele kunstnikkonnale avarad loomevõimalused. Me tunneme tohutut vastutust ühiskonna ees. Luua sisukaid, sotsiaalselt kaalukaid teoseid, mis kujuneksid ühiskonna elus sündmuseks, jääksid inimestele meelde — niisugune on nõukogude kunstniku loomingu eesmärk.

KÜLAS OLI «BERJOZKA»

Tallinnas, V. I. Lenini nimelises Kultuuri- ja Spordipalees andis jaanuari lõpul viis kontserti Riiklik Akadeemiline Koreograafiaansambel «Berjozka» Vene NFSV rahvakunstniku Mira Koltsova kunstilisel juhtimisel. Kontserdid läksid suure menuga, tallinlased hindasid vääriliselt külalisansambli meisterlikkust.

FAIVI KLJUTŠIKU foto

29. jaanuaril toimunud lõppkontserdil viibisid seltsimehed Nikolai Ganjušov, Nikolai Johanson, Aleksandr Kudrjavtsev, Otto Merimaa ja Rein Ristlaan, samuti EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja Kalev Tammistu.

A. TŠEHHOVI 125. sünniaastapäeva pidulik tähistamine

Anton Tšehhovi hindamatu kunstipärand elab üle aegade. Suure vene kirjaniku sünnist on möödunud 125 aastat, kuid ta on endiselt üks armastatumaid kirjanikke tänapäeval. Tema teoseid antakse praegu välja 92 Nõukogude Liidu ja välisriikide rahvaste keeles. Suurepärase sõnameistri teosed on kantud headusest, humanismist ja õiglusest. Neid läbib sügav usk kodumaasse ja vene rahvasse, kelle õnneliku tuleviku nimel töötas kirjanik — tulihingeline patrioot, kodanik ja geniaalne kunstnik.

Anton Tšehhovi mälestusele oli pühendatud 29. jaanuaril Moskva Akadeemilises Kunstiteatris toimunud pidulik õhtu, mille embleemiks sai kuulus Tšehhovi «Kajakas».

Õhtul viibisid seltsimehed **G. A. Alijev, V. I. Vorotnikov, M. S. Gorbatšov, V. V. Grišin, P. N. Demitšev, M. V. Zimjanin,** partei-, nõukogude ja ühiskondlike organisatsioonide ning töökollektiivide esindajad, kirjandus- ja kunstitegelased.

Õhtu avas üleliidulise juubelikomisjoni esimees, NSVL Kirjanike Liidu juhatuse esimene sekretär **G. K. Markov.** «Tšehhovi nimega on seotud kogu maailmas tuntud tohutu kirjandus- ja kultuuripärand,» rõhutas ta. «Mitte juhuslikult ei tähistata vene kirjaniku juubelit paljudes maailma maades, kus tema looming on pälvinud laialdase tunnustuse.

Ebatavalise loomingulise jõuga, hämmastava peenuse ja kunstilise täpsusega on Tšehhov jäädvustanud oma teostes möödunud sajandi lõpu ja meie sajandi alguse Venemaa tegelikkust. Ta on loonud rohkesti erilaadseid inimtüüpe ja karaktereid kõige erinevamatest sotsiaalsetest kihtidest, rikastades sellega vene klassikalist kirjandust. Tšehhov oli oma põhiolemuselt vene rahvuskirjanik, tal oli üllas ettekujutus inimese kõlbelistest võimalustest. Oma vaadetes elule ja selle ümberkorraldamisele seisis ta progressiivsetel demokraatlikel positsioonidel.

Selles saalis on kohane meenutada, et Tšehhovi nimi on alatiseks seotud niisuguse suurepärase nähtusega meie kultuuris nagu Moskva Kunstiteatri sünd ja areng ning teatritegevuse edenemine meie maal.»

A. Tšehhovi loomingust rääkis NSV Liidu Teaduste Akadeemia A. M. Gorki nim. Maailmakirjanduse Instituudi direktor **G. Berdnikov.** Ta märkis, et Tšehhovi kunstipärandi ülemaailmset tähtsust ei määra mitte ainult tema ande ulatus. Kirjaniku talent arenes Vene revolutsiooni küpsemise ajastul. Tohutu tähtsusega tema loomingule olid XIX sajandi kodumaise kirjanduse traditsioonid.

Geniaalse vene kirjaniku loomingu aegumatust tähtsusest ja tema panusest inimkonna kunstikultuurisse rääkisid õhtul Vene NFSV Kirjanike Liidu juhatuse esimees **S. Mihhalkov,** NSV Liidu kultuuriministri asetäitja **J. Zaitsev,** Tadžikistani Kirjanike Liidu juhatuse esimene sekretär **M. Kanoat,** Ülevenemaalise Teatriühingu juhatuse esimees **M. Tsarjov** ja Taganrogi Metallurgiatehase terasesulataja, sotsialistliku töö kangelane **G. Rodin.** Nad märkisid, et mitte ainuüksi meie maal, vaid ka kogu maailmas suureneb iga aastaga huvi Tšehhovi loomingu vastu.

Seejärel toimus kunstimeistrite kontsert. (TASS)

PAUL ARISTE 80

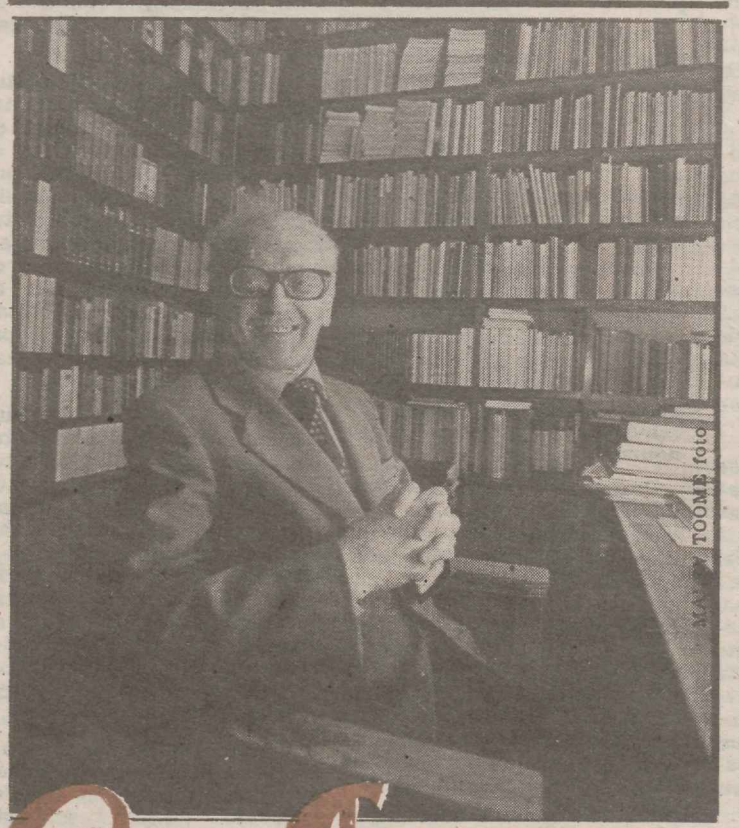

Ülehomme tähistame akadeemik Paul Ariste 80. sünnipäeva.

Kuidas on Torma valla Rääbise mõisa sepa Aleksander Bergi ja Vasula koolmeistri tütre Liisa Bergi (Põvvati) poeg Paul, kes 1927. a. võtab endale uue perekonnanime Saaremaa Ariste lahe ja küla järgi, saavutanud sellise ülemaailmse tunnustuse, austuse ja armastuse? Milles seisneb see Ariste-fenomen?

Akadeemik Paul Ariste täituvast kaheksakümnest eluaastast on ligi kuuskümmend olnud seotud Tartu alma materiga. 1925. a. sügisel tuli ta Tartu Ülikooli, õppimaks eesti keelt, läänemeresoome keeli, uurali keeleteadust ja rahvaluulet.

1929. a. lõpetas ta Ülikooli eesti keele, uurali keeleteaduse ja rahvaluule alal laudatur'iga ning läänemeresoome keelte alal cum laude. 1931. a. kaitses ta magistritöö «Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles», 1932. a. alguses oli P. Ariste teaduslik stipendiaat Helsingis, Uppsalas ja Hamburgis. 1933. a. alustas P. Ariste Ülikoolis abiõppejõuna loenguid eesti keele foneetikast. 1940. a. sai ta dotsendiks, olles 1939. a. mais kaitsnud doktoriväitekirja «Hiiu murrete häälikud».

Enne sõda oli P. Ariste põhiliselt eesti keele uurija. 1944. a. määrati ta TRÜ soome-ugri keelte kateedri juhatajaks professoriks ja algas fennougristikakeskuse rajamine Tartusse. 1977. jättis P. Ariste kateedrijuhatamise ja töötab nüüd edasi professorina — alustades varsti mõned päevad pärast juubelit oma 104. semestri loenguid.

Ülikoolist kaugel seisva tavaeestlase jaoks on ta «mees, kes oskab kõiki keeli». Ise on juubilar öelnud, et ta ei tea, mitut keelt ta oskab ja väitnud mulle, et valdab kõnekeelena 15 keelt ja lisaks veel lugemiskeelena 17 keelt. Eri keelte kõnelemise tasemest on ta kirjutanud järgmist: «Pidasin Oslos ühel keeleteadlaste kongressil saksakeelse ettekande ja võtsin saksa keeles osa diskussioonist. Pärast koosolekut küsis minult üks saksa dialektoloog, missuguselt saksa murdealalt olen pärit, sest mul oli keeles olnud mõningaid murdejooni. Need murdejooned võisid vist olla baltisaksapärasused. Rootsis jäin vestlema tolliametnikuga, Nõukogude Liidu pass näpu vahel. Tolliametnik küsis: «Kas härra on juba mitme aasta eest Venemaale siirdunud?» Vist pidas ta mind rootslaseks, kelle keel on võõrsil natuke imelikuks muutunud.» Sama moodi on pidanud vadjalased teda vadjalaseks, mustlased mustlaseks, juudid juudiks, lätlased lätlaseks...

Kõik keeled — nii need, mida ta valdab täielikult, kui need, mida vähem, — on P. Aristele samal ajal töövahendiks ja uurimisobjektiks: «Tuttavad on vahel arvanud, et mitme keele oskus on samasugune hobi, nagu seda on eksliibriste, postmarkide või muu sarnase kogumine. Kellele keelteoskus on hobi, kellele mitte. (— — —) Olen keeleinimene ja keeleinimesele on eri keelte tundmine otse vajalik. Pole ühtki keelt, millest ei saaks väärtuslikke andmeid igasuguste keeleprobleemide lahendamiseks.»

P. Ariste teadlasehaare on väga lai: eesti keele foneetika, eesti murded, eesti kirjakeele ajalugu, eesti rahvaluule, «Kalevipoeg», eesti sõnavara päritolu, läänemeresoome keelte kujunemine ja vanem ajalugu, vadja keel, vadja rahvaluule, isuri keel, soome-ugri keelte üldküsimused, esperanto, mustlaskeel, H. Abovian, F. J. Wiedemann, üldkeeleteaduse probleemid jne. jne.

Kui püüda leida võrdkuju tema elutööle, siis tekib silme ette mitte lõpetatud ümar tervik, vaid pigem midagi keerulise molekuliahela taolist, mis hargneb kõigis suundades ja liidab endaga igast küljest üha uusi elemente, ometi jäädes avatuks igasse suunda...

Siiski pean Ariste elus tähtsaimaks tema tööd õpetajana. Vist on võimatu kokku lugeda neid, kes ütlevad: «Ma olen Ariste õpilane.» Need pole mitte ainult 208 fennougristi, vaid ka mitu tuhat ülikooli vilistlast, kellele ta on jaganud esmateadmisi üldkeeleteadusest. Aastakümnete takka mäletatakse neid loenguid, mis olid pigem elavad lõbusad vestlused keeleteaduse põnevaist seigust, millest märkamatult kujunes meeldejääv üldpilt teadusala arengust.

Arvukalt on neidki, kelle stuudium on aastaid kulgenud tema juhendusel. Allakirjutanul on olnud õnn kahekümne aasta jooksul kuuluda P. Ariste lähemate õpilaste hulka ja on olnud vaid juhuse oik, et ühegi oma töö tiitellehel ei ole ma saanud märkida teda «ametliku» juhendajana. Olen olnud nii ta esmakursuslane, tema juhendatud soome-ugri eriharu üliõpilane, hiljem tema laborant, tema aspirant, tema noorem kolleeg. Temaga koos olen käinud mitu korda vadja keelt talletamas, tema käsikirju ümber löönud, aidanud teda asjaajamistes... Jäänud on ta mulle aga alati õpetajaks.

P. Ariste käe all aspirantuuris olnud noortest on tänaseks kaitsnud väitekirja 58 inimest, mis on kindlasti suurim arv, mida võib esitada ühegi Eesti NSV teadlase kohta. Aspirantide seas on eestlaste kõrval nii soomlasi, ungarlasi, marisid, mordvalasi, venelasi, lätlasi jt. Tema kannustusel on mitmed kandidaadid jõudnud kaitsta ka doktoriväitekirja (H. Rätsep, A. Künnap, E. Väärі, I. Galkin, I. Ivanov, L. Vassikova, A. Laanest, T.-R. Viitso, V. Pall jt.). Praktiliselt on P. Ariste olnud «osanik» kõigis NSV Liidus kaitstud fennougristikaalastes väitekirjades: ta on oponeerinud 121 kandidaadi ja 33 doktoriväitekirja, pikka aega seisis ta hea väitekirjade taseme eest NSV Liidu Kõrgema Atestatsioonikomisjoni eksperdina.

P. Ariste on veendunud, et kogu teadusala ei suuda üks inimene vallata; inimelu on selleks liiga üürike, et kõiki oma ideid ise lõpuni viia. Ariste on selleks leidnud ideaalse lahenduse: ta alustab mingi uue ala uurimist, innustab selleks oma õpilasi ja parajal momendil loovutab kogu töö oma õpilas(t)ele. Nii liidab see kujuteldav molekuliahel, millest oli juttu eespool, endaga uusi osi, mis kõik kokku annab selle, mida tavatsetakse nimetada Tartu koolkonnaks ehk Ariste koolkonnaks fennougristikas. Ariste kui õpetaja edu on tõestanud, et hea õpetaja pole niivõrd see, kes hästi õpetab, kuivõrd see, kelle juures hästi ja palju õpitakse. Paul Ariste unistuseks on välja kujundada kõigi uurali keelte spetsialistid meie vabariigis — ja suures osas on see programm juba täidetud. On vaid üksikuid katmata keeli, aga olen kindel, et ka nendele leidub noori andekaid õpilasi.

Teeneka õpetlasena valiti P. Ariste 1954. a. Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemikuks soome-ugri keelte alal. Tema teeneid on tunnustatud korduvalt Eesti NSV, Läti NSV, Mordva ANSV ja Udmurdi ANSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjadega. 1965. a. saab ta Eesti NSV teeneliseks teadlaseks, kahel korral (1959. a. ja 1983. a.) tunnistatakse ta Eesti NSV riikliku preemia laureaadiks. 1970. a. saab ta Lenini mälestusmedali, 1971. a. Tööpunalipu ordeni, 1975. a. Rahvaste Sõpruse ordeni, 1981. a. Lenini ordeni. Linn, mille kodanik on ta olnud peaaegu 60 aastat ja millele palju kuulsust toonud, valis ta 1982. a. Tartu linna aukodanikuks. Emakeele Seltsis oli ta pikka aega abiesimeheks ja selts valis ta 1974. a. oma auliikmeks. Alma mater Tartuensis autasustas oma kasvandikku ja liiget 1974. a. oma kõrgeima autasuga — TRÜ medaliga.

Rahvusvahelistki tunnustust on jagunud ohtrasti. Oma auliikmeks on valinud akadeemik Ariste järgmised organisatsioonid: 1965. a. Suomalais-ugrilainen Seura, 1967. a. A Magyar Tudományos Akadémia (Ungari Teaduste Akadeemia, Budapest), 1972. a. Linguistic Society of America (Bloomington), 1975. a. Soome Kalevala-Selts ja Raittiuden ystävät (Karskuse Sõbrad, Helsingi), 1977. a. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (Rahvusvaheline Ungari Filoloogia Selts, Budapest) ja 1982. a. Societas Uralo-Altaica (Hamburg). Audoktoriks on valinud ta 1969. a. Helsingi Ülikool, 1971. a. Szegedi A. József nim. Ülikool ja 1975. a. Tampere Ülikool. Oma välisliikmeks on ta kutsunud 1954. a. Soome Kirjanduse Selts, 1969. a. Soome Teaduste Akadeemia, 1975. a. Porthani-Selts (Helsingi) ja 1980. a. Soome Akadeemia.

Võimatu on siinkohal anda ülevaadet Paul Ariste teaduslikust produktsioonist. (Tema tööde bibliograafiad leiduvad teostes «Sõna sõna kõrvale» — Tln. 1965; aastate 1921—1964 kohta ja «Fenno-ugristica» 1 — Trt. 1975; aastate 1965—1974 kohta.) Temalt on ilmunud üle tuhande artikli ja kirjutise väga erinevates keeltes ja väljaannetes, neist u. viiskümmend eraldi teosena. Kokku on üle 8500 lehekülje trükitud teksti, mille autoriks on märgitud P. Ariste. Juba ammu on võtnud ta endale ülesande avaldada iga aasta vähemalt 100 lk., mille on ta siiamaani alati küllaga täitnud.

Tõstaksin esile mõned tahud, mis on olnud püsivad huvialad Ariste kogu uurijateel. P. Ariste on ise öelnud tagasihoidlikult: «Haaratud on vasakult ja paremalt, mida on kätte saadud. Midagi on pihku jäänudki, kuid sõrmed pole suutnud kinni pidada suurt. Millest on aga enam kui viiekümne aasta jooksul (nüüd juba 62 aastat — T. S.) visalt kinni hoitud, on vadja keel ja vadja rahvalooming.» See midagi on tänaseks päevaks maailma suurim kogu «Vadja etnoloogiat» 23 mapis, ühtekokku üle 7000 lehekülje ja u. 45 000 vadja sõnasedelit, mis moodustavad ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudis valmiva suure vadja keele sõnaraamatu tüve (peatoimetaja loomulikult Paul Ariste). P. Ariste votoloogilistest üllitistest mainitagu suurteoseid «Wotische Sprachproben» 1935. a., «Vadja keele grammatika» 1948. a. (täiendatud trükk «A Grammar of the Votic Language» 1968. a. USA-s Indiana ülikooli väljaandel), «Vadjalaste laule» 1960. a., «Vadja muinasjutte» 1962. a., «Vadja rahvakalender» 1969. a., «Vadjalane kätkist kalmuni» 1974. a., «Vadja muistendid» 1977. a., «Vadja mõistatusi» 1979. a. Ja järge üha tuleb: praegu on toimetamisel-trükkimisel «Vadja laule». Need teosed ei ole aga talletatud tekstide pelgad publikatsioonid, vaid kõigis on väga tugevalt ka uurimuslikku. Alati on autor seostanud vadja materjali ka naaberrahvaste folklooriga, osutanud võimalikele mõjusuundadele, alati esile toonud huvitavamad keeleseigad. P. Ariste talletatu on tõeline *Monumentum Voticae Antiquae*. Vadja-alaste tööde eest antiti talle teine Eesti NSV riiklik preemia.

Paul Ariste enese südamlikud meenutused vadja keelejuhtidest Oudekki Figurovast, Daarja Lehtist, Kigoria Kuzminist, Matjo Gerassimovast, Marja Boranovast, Kostja Leontjevist, kes kõik on juba makaamaza maata čebjäätä, on kindlasti innustanud mõnegi noore keeleuurimistööle. Innustanud on ka kogemused, mis nad on saanud aastail 1947—1978 Ariste juhtimisel toimunud 32 uurimisreisil kõigi läänemeresoome rahvaste juurde. Vadjalased on nende hulgas ikka olnud korduvaks huviobjektiks. Kõik fennougristid, aga ka folkloristid, etnograafid, arheoloogid, antropoloogid ja geograafidki, kes on olnud P. Ariste juhitud ekspeditsioonil, on saanud parimad võimalikud kogemused, kuidas koguda vanavara rahva hulgas. Maailmamainega akadeemiku võime suhelda kõige tavalisemate maainimestega kui oma õdedevendadega, tema oskus muuta keelejuhi raske töö meeldivaks vestluseks, milles keelejuht saab teada palju huvitavat laia maailma asjadest ja P. Ariste elust ja mõtetest, tagab, et ka pahur ja kidakeelne informant muutub tema seltskonnas sõnakaks. P. Aristet ei huvita kunagi üksnes küsitluskavas fikseeritud keeleseigad, vaid alati ka keelejuhi kogu elu ja ta mõtted.

P. Ariste on vadja keele kõrval uurinud ka liivi, isuri, soome, karjala, vepsa, ersa ja komi keelt, samuti mitmeid läänemeresoome keelte üldisi küsimusi. Eriti on teda paelunud läänemeresoome keelte kujunemine ja vanem arenemisjärk. Ariste väide, et meie esivanemad olid Läänemeremail juba III aastatuhandel e. m. a., on leidnud üha rohkem aktsepteerimist välismaalgi. Asjaomase uurimuse eest sai ta 1959. a. esimest korda Eesti NSV riikliku preemia.

Akadeemik Paul Ariste on oma emakeele suur patrioot. «Mitmed on küsinud ja pärinud, missugune keel on ilus ja missugune inetu. Olen alati vastanud, et kõige ilusam on emakeel.» Emakeel ei ole kunagi taandunud Ariste huvideväljast. Kuigi mõisted «Ariste» ja «soome-ugri keeled» on lahutamatult seotud, võib julgelt väita, et ta on ka suurimaid eesti keele uurijaid.

P. Ariste on esimene foneetiku ettevalmistuse saanud eestlane. Ariste on katselisfoneetiliselt läbi uurinud kõik eesti keele häälikud ja kokku võtnud tulemused mitmete filoloogipõlvkondade õpikus «Eesti keele foneetika» (1946, 1953, 1963, 1965, 1977, 1982, 1984). Foneetikaalaseks suurtööks on 1939. a. kaitstud doktoriväitekiri «Hiiu murrete häälikud» (mis on ühtaegu keeleajalooline uurimus ja esmakordne katse rakendada fonoloogia põhimõtteid eesti keele uurimisel).

Foneetikaalaste tööde puhul ei saa mööda minna ka ettekandest 1938. a. III rahvusvahelisel foneetikakongressil Belgias Gentis, kus Paul Ariste «A Quantitative Language» toob maailmaareenile eesti keele oma kolme vältega. Eesti kvantiteet on vaidlusainet pakkunud paljudele uurijaile kogu maailmas, ühest kirjeldust pole tänaseni suudetud välja pakkuda.

Lingvistikaala, mis on kõige lähemal kunstiloomingule, on arvatavasti etümoloogia. See töö vajab intuitsioon, fantaasiat, aga samas ka konkreetse eluolu ja keelte väga head tundmist.

Selgi alal on P. Ariste taas eesti lingvistide hulgas ületamatu: oma arvukais artikleis on ta analüüsinud enam kui kahe tuhande eesti sõna päritolu. Tänu temale teame, et *hiivama, iil, jampsima, kepp, kratt, näkk, plika, räim* jt. on eesti-rootsi murretest meile tulnud, *kroonu, riik, pagar, tasku* aga riigirootsist. Umbes tuhandest eesti keeles leiduvast alamsaksa laenust on P. Ariste etümologiseerinud 400—500, s. o. pooled, näit. *memm, mats, ruut, kits, krants, kruus, neer, seep*. Ta on esile toonud laene ka vanaslaavi ja vene keelest (*sundima, kama, kõrts, lesima, mässama*), mustlas- (*mangama*) ja heebrea keelestki (*jaanalind*) jne. jne.

Tänapäeva õppejõu tööajast hõivavad üsna suure osa tihtigi sellised kohustused, mida ei panda kirja õppejõu töö arvestuses ja mida saab nimetada vaid rubriigis «ühiskondlik töö».

Paul Ariste praeguste ühiskondlike ülesannete loetelu on väga pikk. Ta on Rahvusvahelise Fennougristikakomitee esimees, käesoleva aasta juulis Söktõvkaris toimuva VI Fennougristikakongressi aupresident. Nõukogude Fennougristikakomitee esimees, juba kakskümmend aastat «oma ajakirja» «Советское финноугроведение» peatoimetaja; Emakeele Seltsi aastaraamatu peatoimetaja esimesest numbrist peale (1955. a.); «Interlinguistica Tartuensis» toimetuskolleegiumi esimees; ta on «Linguisticas», Eesti NSV TA Ühiskonnateaduste Osakonna toimetiste, «Keele ja Kirjanduse» ja ajakirja «Lingvaj Problemoj kaj Lingva-Planado» (Austin) toimetuskolleegiumi liige. Ta on TRÜ Nõukogu liige, TRÜ filoloogiateaduskonna nõukogu liige, ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi nõukogu liige, ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi nõukogu liige.

Küllap on mitmed samavõrd tähtsad «ametid» siin veel nimetamata.

Ariste puhul on raske rääkida ta elust ja loomingust, sest tema elu ise ongi looming. Väliselt on see väga lihtne; ta ei tee kellegi ees saladust oma päevakavast. Hommikul tõuseb ta väga vara, et kasutada hommikuvaikust teaduslikuks tööks, seejärel tuleb ülikooli (teatavasti armastab ta varahommikusi kella kaheksasi loenguid), et õpetada ja asju ajada, seejärel läheb kohvikusse (neid «kohvikuloenguid» on meenutanud paljud ta aspirandid, üliõpilased ja tuttavad kui olulist osa oma kujunemisteel), õhtupoole töötab taas mõne artikli kallal ja pühendab end mõnele hobile, olgu see siis töö aias, toidu valmistamine või treening õppejõudude võimlemisrühmas.

Milles siis ikkagi seisneb Ariste-fenomen? Kui püüdsin mitmetelt inimestelt küsida, mida tähendab neile nimi «Ariste», sain vastuseks: «Ariste on Ariste, ja kõik.» Ja ei saagi vist paremini öelda.

TÕNU SEILENTHAL

INGLISE KEELDE TÕLKIMISE VÕISTLUS

Taustast ja tulemustest

Ma kordaksin hakatuseks paari vana tõde. Head ilukirjanduslikku tõlget saab oodata üksnes inimeselt, kes valdab korralikult kahte keelt. Seejuures ei taga keelte laitmatu oskus iseenesest vahenduse õnnestumise, vaid on ainult selle eeldus. Esimese väite juurde kuulub täpsustus. Tõlkijalt ei nõuta mõlema keele võrdset tundmist. Endastmõistetavalt peab ta originaalist õigesti ja täpselt aru saama. Ta peab mõistma kirjaniku stiilitaotlusi, eristama kirjutaja eripärasust vahendatavale keelele iseloomulikust, tavalisest, olema kodus *realia*'te maailmas, mis moodustavad teose sotsiaalse ning kirjandusliku tausta. Aga need teadmised võivad olla ka passiivsed, teoreetilist laadi, raamatutest õpitud, teadjamate käest hangitud.

Teine lugu on keelega, millesse tõlgitakse. Ilukirjanduslikku teksti, mis on ju alati kunstikavatsuslikult ilmestatud, saab ainult siis adekvaatselt edasi anda, kui tõlkija haldab tulemkeele eri stiilitasandeid, tunneb sõnavara selle paljudes tähendusnüanssides, orienteerub eksimatult grammatilistes seikades. Passiivsest oskusest siin enam ei piisa. Nüüd nõutakse vahendajalt praktilist ning aktiivset keelevaldamist. Ehk teisi sõnu: keel, mille vahendite abil taasluuakse originaal, peab olema tõlkijale emakeel või vähemasti keel, milles ta on hariduse saanud ja mille kõnelejatega jätkub elav kontakt. Seda tõlkimise üht põhireeglit suudavad väärata (kui suudavad) vaid väga üksikud, väga keeleandekad inimesed.

Ei maksa arvata, et Kirjastuskomitee, Kirjanike Liidu ja kirjastuse «Perioodika» raamatukirjastamisgrupi (RKG) esindajad, kes said mõõdunud veebruaris hakkama üsna pretsedenditu teoga, nimelt kuulutasid välja eesti ilukirjanduse inglise keelde tõlkimise võistluse, poleks nendest nõuetest teadlikud olnud. Ime sünd ei ole kunagi välistatud. Kuid seekord ei mindud imet tabama. Tõlkijate otsimine Eestimaalt teenis proosalisemat eesmärki.

Eesti kirjanikud tahavad, et neid võõrkeeltesse tõlgitaks. Iseäranis meeldiv oleks oma teoseid näha maailma kõige levinenumas, inglise keeles. Jah, ilus ja tore tõesti, kui «Alfred A. Knopf» või «The Viking Press» USA-s, «Jonathan Cape» või «Faber and Faber» Suurbritannias hakkaksid eesti kirjasõna vastu tundma tõsist ning süstemaatilist huvi. Valiksid välja kõige paremad tõlkijad, laseksid neil eesti keele ära õppida ja ilmutaksid siis eesti romaane vahendustes, mis perfektses, ladusas, kaunis inglise keeles annaksid maksimumehedusega edasi kõik, mida originaalil on pakkuda. Maailmalugejad hõõruksid käsi ja kiidaksid: «Vohh! Küll need eestlased kirjutavad ikka ilusat proosat!»

Argipäev on paraku hoopis muud. Ükski Ameerika või Inglismaa nimekam kirjastus ei ole seni avaldanud ühegi Nõukogude Eesti kirjaniku ühtegi suuremat teost. Ma ei tea, mida toob tulevik, aga nende kahe suurrahva tuntult enesekeskseid lugemishuvid, liialt kommertsiaalne kirjastamistegevus ei luba hellitada roosasid lootusi.

Ent on teisigi võimalusi eesti raamatuid ingliskeelseks muundada. Moskvas on kirjastus «Raduga», mis avaldab tõlkeid paljudesse maailmakeeltesse. Ka eestlasi on seal vahendatud. «Raduga» kasutab tõlkijatena ning toimetajatena teiste hulgas sünnipäraseid inglasi-ameeriklasi ja arvestab niisiis kenasti tolle töö põhinõuet: tõlkija tõlkigu emakeelde. Ent üks oluline puudus on neil siiski. «Raduga» tõlkijad ei oska eesti keelt. Inglise keelde pannakse eesti autorid ümber vene keele kaudu ja ütlematagi on selge, et tõlke kvaliteet kannatab. Halvimatel juhtudel, nagu on väidetud, viib säärane tegevus originaali moonutamiseni.

Tallinnas annab võõrkeelseid raamatuid välja «Perioodika» RKG. Siin eesti keel raskusi ei valmista, küll aga on puudus pädevatest inglise keelde tõlkijatest. Kas ei oleks kõige õigem RKG ja «Raduga» jõud mingil viisil ühendada? Seda ongi muide tehtud. Tallinnas valmistatud tõlget (nimetagem seda alustõlkeks või toortõlkeks või kuidas tahes) on Moskvas stiilitoimetatud või ilukirjanduslikult viimistletud või lihtsamalt öelduna — inglispärastatud. Kuldmune sel viisil ei muneta, see on selge igaühele. Aga tühjad koored need samuti ei ole, mida niisugune tõlketandem produtseerib. Ma julgeksin pigem väita vanasõna teisendades, et selle töö vili lugejale pakutuna on märksa rohkem kui pool muna.

Visandatud paratamatus andiski mõtte tõlkevõistlust korraldada. Loodeti nimelt leida inimesi, kes oleksid huvilised ja võimelised vigadeta vahendama eestikeelset ilukirjanduslikku teksti inglise keelde, jah — mis parata! — suurema või väiksema järeltöötlemise tarvis.

15. septembriks saadeti «Perioodika» RKG-le 23 võistlustööd. Võistlustingimused nõudsid kohustuslikku tõlget (selleks oli Aino Perviku Tuglaseauhinna novell «Anna») ja vabal valikul mõne eesti kirjaniku lühipala või pikema teose katkendit 6—11 masinakirjalehekülje. Niisiis laekus ühtekokku umbes kolm ja pool sada lehekülge vahendatud inglise keelt.

Selle loomuse plusse ja miinuseid vaagima moodustati viieliikmeline žürii: Oleg Mutt ja Aino Jõgi (mõlemad TRÜ inglise keele õppejõud), Kaja Toomel ja Mart Aru (mõlemad RKG inglise keele toimetamise kogemustega töötajad) ja siinkirjutaja. Esimesel neljal on eesti novelli/romaani inglise keelde tõlkimise häid praktilisi kogemusi ja kõik nad on pikki aastaid redigeerinud mitmesuguseid ingliskeelseid tekste. Mind võeti žüriisse nähtavasti esindama teistpidist (inglise keelest eesti keelde) tõlkimist.

Võistlustööd jagunesid kolme enam-vähem võrdsesse jakku. Esimese kolmandiku võõrkeel oli nii mannetu, vigane ja originaali sõnastuses kinni (või seda suisa ignoreeriv), et jäi üle üksnes imestada: mis õnne küll need enesekriitikata inimesed otsima läksid? Nendelt põimitud absurdsustega võiks lõbustada inglise keele õpetajaid mõnel kokkutulekul, nagu kuuldavasti lõbustatakse emakeele õpetajaid koolilaste kirjanditest nopitud pärlitega.

Teise kolmandiku tase oli parem. Vigu ja saamatusi leidus, kuid mitte lausa masendaval hulgal ja siin-seal hakkas silma ka vastuvõetavaid tõlkelahendusi. Siiski ei andnud need tööd seda mõõtu välja, et neid tõsisemalt kaaluda. Kord oli ümberpanekusse üle kantud eesti keele süntaks, fraseoloogia, mõnel puhul koguni interpunktsioon, kord oli inglise keel (kuigi formaalselt võetuna enam-vähem korras) lootusetult puine, stiilitu, tehislik. Tõntsi keelekõrvaga keeleoskajast on sama raske head tõlkijat oodata kui viisipidamatust inimesest viiulimängijat.

Järele jäi 7—8 võistlustööd, mille hulgast me üritasime leida oma parima äranägemise järgi auhinnaväärilisi.

Üks töö kerkis teiste seast rohkem esile. Vabatõlkeks oli valitud Jaan Krossi «Neli monoloogi Püha Jüri asjus» algus. Arhaiseeritud sõnatihedat teksti ei ole hõlbus autentselt teise keelde ümber panna. Seda meeldivam oli lugeda Sittowi võõrasisa hingeahastusi nõtkes ning ladusas vahenduses, mis pealegi arvestas hoolikalt autorit ja tabas originaali hõngu. Et meie võistlus oli nagunii üks tavatu võistlus, otsustasime ignoreerida Eestimaal pikalt juurdunud tava, mis peab kombekaks esimest preemiat mitte välja anda. Viie võimaliku poolthäälega tunnistas žürii esimese auhinna pälvinuks võistlustöö märgusõnaga «Mox». Paraku valmistas too «Mox» meile pettumustki, sest kinnise ümbriku avamisel selgus, et tõlkija jätab «esialgu» oma nime avaldamata.

Edasi läks valik tunduvalt raskemaks ja pingerea koostamiseks tuli paaril korral abi nõutada 3:2 häälteenamusest. Teisalt tasuks toonitada arvamuste ühtsustki. Žürii liikmete arusaamad heast või õigest tõlkest ei langenud sugugi alati kokku, kuid vist ainult üks kuuest auhinnatud tööst puudus ühe žüriiliikme kodus paremateks märgitud 7—8 tõlke hulgast. Ja kui auhinnatutele lisada kolm kontaktiväärseks arvatud tööd, siis ei jäänud ükski ümberpanek, mille tunnustamist sooviti, ära märkimata. Probleem oli pigem, mis pulgale mis töö paigutada.

Meie kujundatud rida sai lõpuks selline:

I auhind (200 rbl.) võistlustööle «Mox» — Helmi Tillemann, II auhind (100 rbl.) võistlustööle «Visioon» — Laine Hone, III auhind (75 rbl.) võistlustööle «Mandala» — Arvi Jürviste, ergutusauhinnad (à 25 rbl.) võistlustöödele «Hazard» — Eda Tammelo, «Vint» — Kersti Põder, «Fair» — Epp Veiner.

Žürii soovitas RKG-l võtta vajaduse ning soovi korral kontakti võistlustööde «Efemeriid», «Impulse» ja «Rästik» autoritega. Veel pidas žürii mõttekaks esile tõsta märgusõna «Venus in Aries» vabatõlget, kuivõrd see oli ainuke üritus vahendada eesti luulet. Pakutud versioonides leidus mitmeid õnnestunud kujundivahendusi ja riimileide, ent kuna Betti Alverilt ja Ain Kaalepilt valitud luuletusi ei olnud suudetud lõpuni rahuldavalt riimida ja ka värsimõõdu matkimises ning sisu edasiandmises oli teatavat kohmakust, tuli võistlustöö auhindamisest loobuda.

Kahetsusega pidime tunnistama (meie kõik ühel meelel), et ükski töö — ka mitte auhinnatud — ei olnud laitmatu ning kohe kasutatav. (Lohutuseks ehk nii palju: ka eesti keelde tõlkimise võistlus ei oleks toonud käsikirju, mida saanuks toimetajapliiatsit pruukimata trükis avaldada.) Esiletõstetud olid ainult suhteliselt paremad: ka neis leidus — mida kõrgem auhind, seda vähemal määral vahest küll — tõlgendamise, eriti kujundi tõlgendamise saamatusi, lausekohmakusi, altminekuid sõnade valikus. Siiski pidasid RKG toimetajad kõige olulisemaks selle ürituse kreeditipoolt: leiti mitu uut kandidaati, kellega koostööst võiks edaspidi tulu tõusta.

Üldmulje see-eest kujunes üsna kesiseks. Ehkki enamiku võistlusest osavõtjate nimed jäid saladusse, võib sellegipoolest julgesti väita, et suurem osa neist on keeleoskuse omandanud viimastel aastakümnetel Tartus ja Tallinnas. Meil on võõrfiloloogide ettevalmistamiseks kaks kõrgemat õppeasutust, mitmed erikeskkoolid, kuid kolm väljakuulutatud paralleelauhinda jäid välja andmata vastaval tasemel tööde puudumise tõttu. Ümberpanekust ümberpanekusse kordusid samad vead: artiklite ebaõige tarvitamine või tarvitamata jätmine, valed verbiajad, pärisnimi/nimisõna seal, kus peaks olema asesõna, eestipärased kõrvallaused inglise keelele iseloomulike lauselühendite asemel, väär interpunktsioon jpm. Ent veel rohkem häiris (või peaks pigem ütlema: alarmeeris) keskmise võistlustöö kokkuseadja saamatus edasi anda argikeelt, neid harilikke sõnu ning väljendeid, mida inimesed iga päev kasutavad. Nn. raamatustiiliga tuldi ehk veel kuidagiviisi toime, aga kui sinna vahele sattus midagi tavalist, siis hakkas teadmatusekramp produtseerima üht absurdsust teise otsa. Põhjus on hästi teada

(Järg 13. lk.)

Kirjanike Liidu uusi liikmeid

MALL JÕGI (KAEVATS) on sündinud 16. juulil 1947 Tallinnas. Lõpetanud 1970. a. Tartu Riikliku Ülikooli Ajaloo-Keeleteaduskonna eesti filoloogia osakonna soome-ugri keelte erialal. Töötanud Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi keeleuurimise sektoris vanemlaborandina, F. Tuglase Majamuseumis teadustöötajana, 1978. aastast ajalehe «Sirp ja Vasar» kirjandusosakonna juhataja.

Arvustusi ja artikleid eesti kirjandusest on ta avaldanud 1971. aastast ajakirjades «Looming», «Keel ja Kirjandus», ajalehes «Sirp ja Vasar» ning kirjanduslikes kogumikes «Kirjandus kriitiku pilguga» ja «Kirjanduse jaosmaa». Aastatel 1971—1984 on M. Jõelt ilmunud umbes 90 artiklit, arvustust ja kirjandusteemalist sõnavõttu. Tõlkinud «Tšuktši muinasjutte» (1980), A. Gulõga «Kunst teadusesajandil» (1982).

TIIA TOOMET on sündinud 9. veebruaril 1947 Tallinnas. Lõpetanud 1970. a. Tartu Riikliku Ülikooli Ajaloo-Keeleteaduskonna ajaloo osakonna. 1970—1973 töötas TRÜ kunstikabinetis laborandina. 1973—1978 õppis Eesti NSV Riiklikus Kunstiinstituudis tarbekunsti teaduskonnas tekstiili erialal. 1982—1983 töötas TRÜ kodunduse kabinetis õpetajana. Alates 1983. a. on vabakutseline kirjanik ja tarbekunstnik.

Avaldanud jutte ja jutustusi alates 1964. a. ajakirjades «Noorus», «Pioneer», «Täheke» ja «Nõukogude Naine». Koos J. Kaplinskiga kirjutanud lasteluulekogu «Kuhu need värvid jäävad» (1975). Lasteraamatute «Värviline kosmoselugu» (1979), «Kuidas panna nööpe» (1979), «Vana aja lood» (1983), «Lapikirja ja lastekirja» (1984) ja «Ahvipoeg, kes ei tahtnud areneda» (1984) autor. Kirjutanud arvustusi raamatute ja kunstinäituste kohta. Osalenud tarbekunstinäitustel.

KALJU KASS on sündinud 1. mail 1938 Tartus. Lõpetanud 1959. a. eksternina keskkooli, töötas ta 1960—1963 Tartu Rajooni Kultuurimaja direktorina, 1963—1967 AON Tartu Kultuurihoone kunstilise juhina ning estraadiorkestri dirigendina. Aastast 1965 õppis ta TRÜ Ajaloo-Keeleteaduskonnas ja lõpetas 1971. aastal sama kõrgkooli žurnalistina töötades samaaegselt ajalehe «Edasi» toimetuses. Alates 1974. aastast töötab ajakirja «Pikker» toimetuses, 1984. aastast toimetuse vastutav sekretär. NLKP liige 1972. aastast.

Huumorikogumike «Püüatud pegemot» (1967), «Kuurvürsti narr» (1973), «Vastasseina nael» (1980) ja estraadinäidendite «Poti tapab», «Intiimdisko», «Hurraa!», «Pidu lõpeb pauguga», «Aadam ja Eeva», «Kõigil on kiire» jt. autor. Tõlkinud Gindini ja Rjabkini draama «Midagi ei juhtunud» (lavastatud E. Vilde nim. Rahvateatris 1965), lisaks 300—400 humoreski ja jutustust vene keelest, mitmeid soome ja inglise keelest.

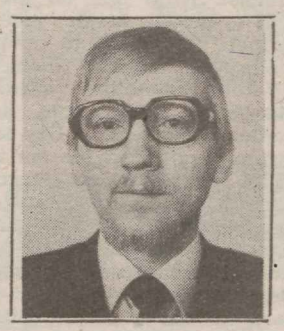

LINNAR PRIIMÄGI on sündinud 29. märtsil 1954 Tallinnas. Lõpetanud 1977. a. Tartu Riikliku Ülikooli romaani-germaani keelte ja kirjanduse erialal saksa filoloogina. Töötab ajalehe «Edasi» toimetuses kultuuriosakonna korrespondendina alates 1977. aastast.

Ta on avaldanud luuletusi ajalehtedes «Tartu Riiklik Ülikool», «Edasi», «Sirp ja Vasar», ajakirjas «Looming» ning kogumikus «Noori autoreid '77». Tõlkinud vene keelest A. Bloki, M. Dudini ja T. Brõksina luulet, J. Lotmani kirjandusteaduslikke artikleid, saksa keelest J. Racheli, J. C. Hölderlini, E. M. Arndti, S. George ja E. Kästneri luulet, H. v. Kleisti proosat ning H. Heine, G. Eichi ja S. Lenzi esseistikat. Prantsuse keelest on ta vahendanud A. Maurois' novelle ning näidendeid, eestindanud W. A. Mozarti ooperid «Bastien ja Bastienne» ning «Teatridirektor» (RAT «Estonia» mängukavas). L. Priimägi on paarikümne ajakirjades «Looming» «Keel ja Kirjandus», ajalehtedes «Sirp ja Vasar» ning «Edasi» avaldatud kirjandusarvustuse autor.

Stseen Heljo Männi «Hõbejäneste» lavastusest TRA Draamateatris. G. VAIDLA foto

MEELDIV TAASKOHTUMINE

Üks põhjusi, miks Heljo Männi loodud Mõmmi, Jänku-Juta, Rebase-Rein ja teised loomakujud on saanud lastele nii lähedasteks «Karuaabitsast» ja vastavast telesaadete sarjast, on küllap see, et neis on mõnusa lastepärase huumori ja loomuliku lihtsusega jutustatud laste endi igapäevaelust, kusjuures moraal ei ole kunagi näpuga näitavalt pealispinnal. Lugusid kannab soe ja sõbralik alatoon ning eesmärk sisendada lastesse headust, õiglustunnet ja muid väärtusi, mis kõik kokku annavad tõelise korralikkuse mõiste.

Nüüd on lastel võimalus näha vanu häid tuttavaid Draamateatris Heljo Männi lastenäidendis «Hõbejänesed», mille on lavastanud Raivo Trass ja kus teevad kaasa peamiselt teatri noored näitlejad, kellele lapsepõlv on veel võrdlemisi lähedane minevik. Siit ka see siiras mängulust ja kontaktileidmise oskus, millega peale väikestele vaatajatele pakutud meeldiva taaskohtumise rõõmu haaratakse nad kaasa muinasjutulisse mängumaailma, kus on nii lõbus ja põnev. Igatahev igavusest (mis kahjuks nii tihti kipub sugenema lasteetendustesse) seekord küll rääkida ei saa. Eelkõige võluvad toredad osatäitmised, iga kuju omanäolisus. Mõmmis (Toomas Urb) on naljakat kohmakust ja ehtmõmmilikku mõtteaeglust, Rebase-Reinus (Paul Poom) libedat kohanemisvõimet ja kavaldamisoskust, omajagu karakteersust on ka Karu-Katis ja Karu-Matis (Angelina Semjonova ja Märt Visnapuu) ning hundikutsikates Uugus ja Uudus (Üllar Põld ja Raimo Pass). Häid kogemusi ja eeskuju on noortele tõenäoliselt andnud koosmäng Kersti Kreismanniga, kelle Jänku-Jutas olid läbi põimunud naiselik sarmikus ja romantiline igatsus. Kuid samas näib ka, et näitlejatel on veel kasutamata võimalusi. Oleks oodanud, et Mõmmi ja Jänku-Juta toreda ja teineteist tunnetava dueti tulemusel oleks tuimas karuhinges ärganud erksamaid ja tunderikkamaid toone, aga seda veel kuigi märgatavalt ei juhtunud. Võimalik, et just sellepärast ei saavutanud ka Kersti Kreismann Jänku-Jutana sarmikusest hoolimata piiritut Hõbejänestemaa uskumist ning sellist poeetilist hingestatust, nagu nägime näiteks tema lilleneius R. Tagore «Postimajas».

«Hõbejäneste» tegevustikku on oskuslikult põimitud lustakad meeldejäävad laulud, mille viisid on loonud näitleja Paul Poom, ja rütmikad tantsud ning hullamised (liikumisseade Inge Põdralt), kus noored näitavad head füüsilist vormi kuni akrobaatikani välja.

Toredate karakteersete lavakujude kõrval ei jää siiski märkamata näidendi mõningane sisuline hõredus, mida lavastaja siiski on suutnud paljuski elavate misanstseenide ja leidlike kohandustega täita. Selle tulemusel kulges tegevus hoogsalt ja sujuvalt, tõusvas joones kuni efektse valgusmänguni etenduse finaalis. Terasematel lastel aga võis siiski tekkida küsimus, kuhu jäi vibu, mille ostmisega alguses nii palju tegemist oli, või milleks ikka oli vajalik peenardelt kõigi lillede murdmine jms. Need ja mõned teisedki süžeekäiguga seotud motiivid jäid õhku rippuma. Ka etenduse pealiin — Jänku-Juta ja Mõmmi minek Hõbejänestemaale ning teiste järgnemine neile — ei olnud süžeeliselt päris piisavalt põhjendatud. Kuid neist puudustest hoolimata jättis etendus meeldiva ja sisuka mulje: lavastajal on õnnestunud elavas kujundite keeles lastele (ja mitte ainult lastele) avada nii oluline mõte fantaasia ja luulemaailma elulisest vajalikkusest ja selle vastandumisest praktiliste-materiaalsete huvikestega piirduvale ellusuhtumisele.

Harjumuspärase ja ebatavalise, tõetruuduse ja fantastika ühendamine on iseloomulik ka etenduse kujundusele (Riina Vanhanen), milles Siškini paljunähtud mets karudega mõjus ootamatult värskelt ja loodust hingestavalt.

TIIU UIBO

KAS TEIL HAKKAS KERGEM, dr. VAHING?

V. VAHINGU «TESTAMENT»

PÄRNU DRAAMATEATRIS

Doktor (Villem Indrikson) ja Naine (Helle Kuningas).
V. MENDUNENI foto

Vaino Vahing on kirjanik, kelle loomisakti lähteks on ta enese elu. Ma ei ole veendunud, et siira kõneluse võimalus läbi kirjanduse teda lõppkokkuvõttes rahuldab, sest looming on eluga võrreldes siiski rohkem sublimatsiooniakt ja omamüüdi loomine. Ja siiski rohkem kui kirjaniku enese elu tähendavad ta raamatud, tegelaskujud, poeetika. Ja nii ei ole ma kindel selleski, kas Runneli poolt meelde puuritud soomekeelne *vahinko* (hädahüüu tähenduses) Vahingut kui inimest meile lähendab või kogunisti talle veel ühe maski lisab. Kuid ei tasu seepärast suhtuda üleolevalt põhimõtetesse, mis kirjanikku elada aitavad. Vahingu mõtet kaunistavad teosed, millest draama «Testament» esietendus Kalle Käsperi lavastuses ja Ingo Normeti juhendamisel Pärnu teatri väikesel laval detsembrikuus.

Vahingu kirjanikuomapärast kõneldes seostatakse see sageli väga umbmääraselt tema psühhiaatrikutsega, küllap siis ka tema inimläheduse, inimpsühholoogia sügavama tundmise ja huviga inimese kui sotsiaalse grupi liikme käitumise vastu. Aga võib-olla seletab mõndagi tõik, et Vahing ei kirjuta mitte inimesest üleüldse, vaid mehest ja naisest, kahest omaette, saladuslikust ja ometi teineteist ihkavast maailmast. Tema psühhograafiline meetod teeb nähtavaks füüsiliste vaevuste, komplikatsioonide seose psüühika ja kõlblusteadvusega. Ehk liiga otse ja utreeritult, võib-olla aga paljastades korraga liiga palju intiimset meis endis. Ometi on see pühitsetud maa, millel ta astub esimese sammu, «mõõk ühes ja psühhiaatria teises käes», ja püha on kõneluski, mida jälgib vaataja.

«Testament» sisaldab kaks lugu — patsiendi (Andres Ild või Jaak Hein) ja doktori (Villem Indrikson) oma. Kui patsiendi lugu on suuresti haiguse lugu, siis doktori oma on mitmekihiline ja keerukas armastuse lugu, kusjuures neid ühendab üks ja seesama võimalus kangelaste hingeummikust välja pääseda — armastus, mida ei ole, mis on kadunud või kaotatud. Lihtne ja suur nagu maailmaloomine. Ses mõttes need lood dublee-rivad, põimuvad, läbivad teineteist. Kuid nad on kirjutatud erinevalt, nende esteetika erineb. Doktori lugu on psühhodraama Moreno tähenduses. (Vahing kavalehel: «Mul on hingehäda, aga pole sellest kellelegi rääkida ... Üks tee on dramaturgia, kus ma ennast ja oma pahesid lõpuni alasti kisun, totaalselt nii kaugele lähen, et enam midagi ütelda ega lisada ei ole.») Sellepärast pole «Testamendi» lõpupiltides, kus valgusvihku jääb doktor, niivõrd olulised rollisuhted, vaid näitleja kui meedium, algprintsiipide *yang*'i ja *yin*'i, vaimse ja aktiivse ning materiaalse ja passiivse kandja, andes sellega etendusele müsterioosse, saagaliku varjundi. Taotlevat tundetooni võiks kõrvutada I. Bergmani «Sügissonaadi» omaga, lavakunstikateedri X lennu diplomietenduste avameelsete kõneluste õhustikuga. Seda mõtet toetab ka lavastuse õnnestunult valitud muusikaline juhtmotiiv.

«Testament» kuulub orgaaniliselt väikese saali publikule. Ometi kaotab näitemängu doktoriliin Pärnu laval midagi väga oluliselt, sest seal on raske saavutada pihtimuse, eneseavamise, ühistunde atmosfääri: kusagilt viiendast vaatereast alates näitleja — vaataja psüühilise energiaga pingestatud ruumi illusioon hajub ja sa tajud lavaruumi kui tavalise teatrisaali vähendatud, mehaaniliselt ülekantud koopiat. See pole etteheide Proomet Torga tagasihoidlikule stsenograafiale, sellele etenduse lõpus avanevale vaatele doktorist kirjamehe rohelisse tuppa, mis lisab näitemängule otsekui sügavuse mõõtme, teeb ta «värviliseks», seostudes isiklikult mulle «Metspardi» pööninguga ja Seymour Glassiga, nii nagu teda mäletame Salingeri banaanikala püüdmise loost. Mitte armastuse vaegus, vaid ülikõllus, mis ei ole ümbritseva maailmaga ühte mõõtu, teeb doktori otsingud nii piinarikkaks. Ja küllap veel teravdunud eetika, kõik need naise peksmise, petmise, piinamise lood, mille sasipundart lavaloos harutatakse. Ning teiselt poolt puhtuse, loomulikkuse tarve, mis seondub sünnimaaga, järglastega mudellennuki ehitamise ja lennutamisega ja mille võtab kokku vaarema testamendi ettelugemine. Märkusena kunstnikule ehk seda, et lavaruumi terviklikkuse pärast võinuks dekooriga katta ka kõleda neoonvalgustites lae.

Kujutan endale ette, et doktorit võiks Pärnu lavastuses vabalt mängida Vahing ise, eriti kirjade lugemise pildis endise naisega (Merike Tatsi). Või näiteks Evald Hermaküla, kes on olnud Vahingule väga lähedane, nimetades 70. aastate keskpaika oma loomingus, mis seotud «Mees, kes ei mahtunud kiville» lavastamisega, kus nimiosalist teadupärast vaheldumisi lavastajaga mängis ka Vahing, ja «Esimehe» ettevalmistamisega, Vahingu-perioodiks.

Kuid kõrvuti sellega, et näitemängus on palju isiklikku, alasti kiskuvat, siinkirjutajalegi teravvalusaid meenutusi toovat, valitseb «Testamendis» õnnelik suhe ja tasakaal üldinimlikuga, hingehädade ja õnneigatsusega, mis ühised paljudele. Seda märgistab ka seos traditsioonilisema draamavormiga, Mehe ja Naise (Helle Kuningas) looga, millel ühisjooni vene uue dramaturgiaga, näiteks Zlotnikovi või Slavkiniga. Seesama tasakaal köidab ka Indriksoni doktoris, ehkki mängulaadide erinevus suhetes patsiendiga ja doktori loos on veel selginemata.

Meenutades Indriksoni viimaste aastate töid lavastustes «Kes kardab Virginia Woolfi?», «Superdiskor», «Lood Viini metsadest» ja «Võlausaldajad», võib täheldada, et ta on arendatav näitleja. Tundub et just Mati Unt on avastanud tema jaoks materjali ja esitusviisi, mille kaudu ta andeomadused hästi esile tulevad. See liin võiks hõlmata Põhjamaade dramaturgiat — Ibseni, Strindbergi, Bergmani jt., ja seda rida täiendab tasakaalukas, mehelikult kare ja ometi seesmiselt hõõguv doktor Vahingu näitemängus. Ei suuda hoiduda ka märkimast Indriksoni sarnasust Burt Lancasteri professoriga Visconti filmis «Perekonnaportree interjööris». Ja seda mitte üksnes välimuselt, vaid ka rolli kujundamise poolest, funktsioonilt etendustervikuks.

Hea juhitavus ei tähenda aga seda, et näitleja teeb rolli ise lõpuni valmis. Et I vaatus praktiliselt seisab, dialoog on loid, otseütlev, illustreeriv, mitte õhuline, alltekstiga, pole Indriksoni ega tema partnerite süü. Lavastuse küsitavused on seotud sellega, et mängu juhtides režissöör ebaleb. Mis lugu see on? Lavastaja käekirjas puudub nõtkus: kui lõpuks peab selguma, et on valitud haiguse lugu, ei taha ma ometi, et see oleks juba alguses teada; kui oleks valitud armastuse lugu, siis mängitagu pigem haiguse lugu, et järsku mõnel kulminatsioonipilgul nagu välgusähvatusel paljastuksid tõeluse kontuurid. Ja võibolla ei saagi neid lugusid teravalt vastandada?

Küllap paljus tänu dramaturgia veetlusele, aususele ja siirusele tundub Käsperi lavastus «Loomaaialooga» võrreldes tubli sammuna edasi. Ehkki jälle on tegu psühholoogilise ainestikuga, ei ole ma ometi kindel, et Käsper on oma teema teatrikunstis leidnud. Tõsi, teksti loeb ta autorilähedaste rõhkudega (näit. kulminatsioon, doktoripoolne Mehe rolli esitamine Naise ees II vaatuse alguses), aga ta on veel kammitsais, ta ei ole õppinud tekstiga varieerima, mängima, «värvima» atmosfääri. Käsper oskab ka etendust organiseerida nii, et ühtne helistik kogu lavastuse vältel ei lagune. Ent ta ei oska töötada näitlejatega, praktiliselt panevad need paika ennast ise, nagu kellelegi antud. «Testamendi» õnn, et Indriksoni kõrval on teisigi huvitavaid lavaisiksusi. Ild jätkab süvenemist rolli siseliinidesse, nendele lavavaste otsimist (kerglus on asendumas välise staatikaga). Niisugust rolliarengut oli märgata juba suvel Islajevis «Kuu aega maal» lavastuses. Helle Kuninga Naises sähvatavad mänguvarjundid, mis leitud ühes Mati Undiga Koidulat tehes.

Kohtumine Vaino Vahingu kui kirjanikuga ja doktoriga Pärnu laval «Testamendi» etendusel annab vaatajale nii mõnegi ilusa teatrihetke, kuid sellest suuremaks tuleb vist pidada kirjaniku inimlikku eneseavamise, kinkimise akti, mis on ülev ja raputav.

TÕNU KARRO

VALMIS UUS LASTEFILM

«Tallinnfilmi» uus lastefilm kannab pealkirja «Karoliine hõbelõng». Stsenaariumi on kirjutanud Helle Murdmaa ja Vladislav Koržets. Lavastaja-režissöör Helle Murdmaa, operaator Ago Ruus, muusika autor Olav Ehala, kujunduslik külg on Roland Kolmannilt. Kõrval kaadrid filmist: vasakpoolsel Karoliine (Chátrin Bagala); parempoolsel Karoliine koos Kaspariga (Martin Veinmann).

VIKTOR MENDUNENI fotod

RÄNGAST RÕÕMUST

«Kõige ilusam». Stsenarist T. Lokk, režissöör H. Speek, operaator V. Školnikov. «Tallinnfilm», 1984.

Proovides meenutada mõnd ringvaates nähtud lühipilti alkohoolikutest või viinakatkust, vaevalt midagi erilist mällu tõuseb. Vahest paarkolm valusamat või siis hoopis juhuslikku kaadrit.

Neid pilte paneb unustama mõjuv vaatemäng lühifilmi järel, ja muidugi aeg. Ka see, et joomise vastu seisvad filmid tühistavad sageli seatud eesmärgi oma teostuse abitusega, neis võib esineda ülearust didaktikat või koguni parastavat suhtumist, nad on enamikus üheosalised ja must-valgel lindil, tihti pealiskaudsed ja hallid. Filmiprogrammide koostajad panevad nad paika — nagu üldse ringvaatelisi tarbefilme — rohkem augu täiteks. Linnuke saab kirja.

«Kõige ilusam»[1] on värskeim alkoholismipahet paljastav film meie ekraanidel. Ta on värviline ja tema tegelaskond pealegi ootamatu — viinahaiged naised. Varem nähtud tervishoiufilmides naine on harilikult episoodis esinenud, meest koju tarimas, rusikasse nutmas jne.

Nüüd näeme kainestusmaja personaliga sina peal naisterahvaid. Üks räägib ühest ainsast pudelist veinist, teine saab aru oma haigusest. Keegi avaldab «armastust»: «Meeldib konjak, viin, õlut armastan.» Pihitakse tühjaläinud sõprust. Näeme «tsüklis» tiirutavat mitme lapse ema ja «kõige ilusama» daami ülbet olekut, targutades joodikueetikast: «Ma saan täitsa aru, aga...» Näeme ka tagajärgi — vigaseid lapsi. Räägitakse purunenud perekondadest, viinauimas naine on tapnud mehe.

Luitunud jume, tuhmid silmad, nüri hirm mehetapja pilgus. Värvid ja valguseseade teevad lähivõttes nägude vead ehk liigagi teravalt ilmseks.

«Kõige ilusam» on pildikildude mosaiik, mis üsna selgelt näitab alkoholi kuritarvitava naise allakäigu võimalusi ja selle tagajärgi. Portreevisandid moodustavad üldise kujundliku viite ohule, mis viinapruugis peitub. Selle üldise mõtte juurde ei kõlba enam kõrvalkujundid, sest autorid on taotlenud operatiivset päevakajalisust, kainepilgulist läbilõiget. Mikrofoniga tütarlaps, kes filmi esimesel veerandil korduvalt kaadrisse satub, peab seda taotlust kinnitama.

Viimasel ajal kipub säärane (reportaaži)võte meie tõsielufilmides kujunema pigem harjumuspäraseks stambiks kui läbimõeldud stiilijooneks. Sellepärast oleks täiesti piisanud kainestusmajja toodud naise kaamerasse pöördumisest: mis ma olen siin mõni huvitav eksponaat või? Oleksime ära tundnud filmigrupi kohaloleku.

Muidugi ei ole lühifilmis improvisatsiooni jaoks eriti ruumigi. Napp on võimalus mängida teksti ja pildi mitme tähendusega, üritada kujundlikku analüüsi. See on nii ja ei ole ka. Kenasti on seda suutnud teha P. Simm küll teises laadis lahendatud, aga «Kõige ilusama» teemaga otseselt seonduvates ekraanitöödes «Mitut värvi haldjad» ja «Järgmine loosimine».

Simm ja Speek on muidugi teine teist meelt kunstnikud. Simmi filmikujutis on sünkreetne, mitmeplaaniline. Speegi «Presidendis» võisime näha, kuidas peaaegu iga taotlus pildile lisatähendust anda umbe jooksis või krampi jäi. «Kõige ilusamale» iseloomulik lineaarsus tundub talle rohkem sobivat.

«Kõige ilusama» tegijad ei ole suutnud päriselt truuks jääda valitud vahedale ja kainele stiilile, ökonoomsele ja kokkusurutud probleemikäsitlusele. Juba alguses teevad nad ülearuse viite: valendav uuslinnamaja esimeses kaadris on just nagu «Mitut värvi haldjate» lõpu värviliseks muudetud variant. Kui aga Simmi filmis on ühiskodude näitamisel selge mõte, siis Speegi «moto» jääb õhku, nagu öönes allusioon keskkonna kurjuse müüdile vmt. Selle kaadri järele pole mingit tarvidust, sest «Kõige ilusam» ei tegele nähtuse analüüsiga. Pealegi püütakse seal konkreetsetele oludele ja olustikule viitamisest kogu aeg hoiduda.

Ehkki värv tagab filmile parema mineku publiku hulgas ja võib-olla taotleb joodikuriietuse, kainestusmaja interjööri, arsti toa, uurija kabineti jm. ühtekokku monteeritud eklektiline kirevus veel muudki peale publikuedu, oleks must-valge lint siiski ära hoidnud naturalismi mitmes kaadris ning kogu loo räigevõitu ilme. Või peabki naistefilm olema värviline?

Must-valgena oleks ju kaotsi läinud otsekui lapsekäega joonistatud pildid alguses ja lõpus ning roosa õie värv tüdruku käes. Vist oleks parem olnud. Võib-olla oleks ka kiri «Kõige ilusam» sobinud hoopis lõppu: film oleks olnud vähem sümmeetriline.

Lilleõis ja jõgi peavad H. Speegi filmis olema. Kui aga «Presidendis» mõjusid mõlemad võltsilt, siis nüüd on need asjad omal kohal. Väike, kurvalt voolav jõgi sobib siia.

Peale «täisriimis», vahel äraspidiste seoste «Mitut värvi haldjatega», tõid T. Lokk ja H. Speek viimati meelde veel ühe filmi, nimelt L. Visconti «Bellissima» (1951). Mõtteside sellegagi on äraspidine. Viscontil usub ema, et tema inetu tütar on kõigist näokam, lausa filmitäht. Nimi «Kõige ilusam» esineb ka seal mõistagi jutumärkides.

Viinaliialduse vastu võitlevaid tõsielufilme on meie vabariigi filmilaenutuse käsutuses 117: «Lõks», «Kuristiku kohal», «Langemisnurk», «Inimese nägu» jt. Mängufilmidest tuleb meelde kaks korralikku — T. Okejevi «Ulan» ja D. Assanova «Nuhtlus». Nüüd lisandus sellele kümnele tosinale veel «Kõige ilusam» — aus publitsistlik visand, meeldetuletus vaevasest küsimusteringist meie rahva elus. Jääb üle oodata põhjalikumat käsitlust, katset ka analüüsida nähtuse teket ja tagajärgi.

ARVO ERNITS

[1] «Kõige ilusam» linastus 21.—27. jaanuaril kinos «Kosmos» koos S. Kubricki filmiga «Spartacus».

Rahvusvahelisi auhindu Nõukogude mängufilmidele 1984. a.

«PAN KLEKSI AKADEEMIA». Ühendus «Zodiak» (Poola) ja M. Gorki nim. laste- ja noorsoofilmide keskstuudio Jalta filiaali koostöö «Sovinfilmi» (NSVL) osavõtul. Sts. ja rež. K. Gradowski. Esimene auhind «Kuldne kitsetall» Poznani VIII rahvuslikul lastefilmide festivalil Poolas.

«ANNA PAVLOVA». «Mosfilmi» (NSVL) ja «Poseidon-filmi» (Inglismaa) koostöö, «Sovinfilmi» (NSVL), «Defa» (SDV), ICAIK (Kuuba) ja «Cosmos-film» (Prantsuse) osavõtul. Sts. ja rež. E. Lotjanu. Peaauhinnad Oxfordi rahvusvahelisel filmifestivalil parima koostööfilmi eest ja silmapaistvaima panuse eest filmikunsti.

«SÕJAVÄLJAROMAAN». Odessa Kinostuudio. Sts. ja rež. P. Todorovski. «Hõbekaru» parima naisosa eest I. Tšurikovale Lääne-Berliini XXXIV rahvusvahelisel filmifestivalil. Peapreemia parima meesosa eest N. Burljajevile Sopoti rahvusvahelisel filmifestivalil Poolas.

«JAAM KAHELE». «Mosfilm». Sts. E. Braginski ja E. Rjazanov, rež. E. Rjazanov. Tšehhoslovakkia—Nõukogude Sõprusühingu preemia ja audiplom XXXV filmifestivalil Tšehhoslovakkias.

«ELU, PISARAD JA ARMASTUS». «Mosfilm». Sts. ja rež. N. Gubenko. «Hõbetuukan» Rio de Janeiro I rahvusvahelisel filmifestivalil Brasiilias.

«LEV TOLSTOI». M. Gorki nim. Laste- ja Noorsoofilmide Keskstuudio. Sts. ja rež. S. Gerassimov. Peaauhind «Kristallgloobus» XXIV rahvusvahelisel filmifestivalil Karlovy Varys Tšehhoslovakkias.

«KUUVIKERKAAR». «Mosfilm». Sts. V. Ježov ja A. Jermaš, rež. A. Jermaš. Eriauhind noore kinematografisti parima režii eest Madridi V rahvusvahelisel teaduslik-fantastiliste filmide festivalil Hispaanias.

«MA TEEN SUST MEHE». «Turkmenfilm». Sts-d T. Japan ja U. Saparov, rež-d U. Saparov ja J. Seidov. Peaauhind Tomari V rahvusvahelisel laste- ja noorsoofilmide festivalil Portugalis.

«ME TEEME DŽÄSSI». «Mosfilm». Sts-d A. Borodjanski ja K. Šahnazarov, rež. K. Šahnazarov. Žürii eriauhind Grenoble'i rahvusvahelisel muusikafilmide festivalil Prantsusmaal.

«MA EI TAHA SUUR OLLA». «Mosfilm». Sts-d G. Kušnirenko ja J. Tšuljukin, rež. J. Tšuljukin. Noorte vaatajate eriauhind Tomari V rahvusvahelisel laste- ja noorsoofilmide festivalil Portugalis.

«RONG JÄI SEISMA». «Mosfilm». Sts. A. Mindadze, rež. V. Abdrašitov. Žürii eripreemia parima stsenaariumi eest Sanremo XXVII autorifilmide festivalil Itaalias.

«KÕURIKUD». «Lenfilm». Sts. J. Klepikov, rež. D. Assanova. Preemia filmile ja auhind parima meesosa eest V. Prijemohhovile Koszalini sotsialismimaade noorte kinematografistide rahvusvahelisel filmifestivalil Poolas.

«PEREKONNASALADUSED». «Tadžikfilm». Sts. V. Mihhailov, rež. V. Ahhadov. «Kuldtukat» Mannheimi XXX rahvusvahelisel filmifestivalil Saksamaa LV-s.

«SERAFIM POOLTONT JA MAA TEISED ASUKAD». «Mosfilm». Sts. A. Aleksandrov, rež. V. Prohhorov. Debüüdipreemia Karlovy Vary XXIV rahvusvahelisel filmifestivalil Tšehhoslovakkias.

«OHUJOONEL». «Mosfilm». Sts. V. Amlinski ja V. Georgijev, rež. V. Georgijev. Martini linna preemia ja audiplom XXXV filmifestivalil Tšehhoslovakkias.

XXII TEATRIKUU

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi poolt moodustatud XXII teatrikuu vabariiklik organiseerimiskomitee pidas oma esimese koosoleku, kus kavandati üürituse põhijooni. Seekordne, traditsioonilisel jälle märtsis toimuv teatrikuu on pühendatud Eesti NSV 45. aastapäevale ning teenib ikka teatrikunsti mõjusfääri laiendamise ja teatrikunsti propageerimise eesmärki. Kui varasemad teatrikuud keskendusid põhiüritustega ühte rajooni, siis tänavu jaotuvad need Põlva rajooni ja Narva linna vahel. Nende paikade võimalusi teatrikuu ettevõtmiste läbiviimiseks tutvustasid koosolekul Põlva Rajooni RSN TK kultuuriosakonna juhataja A. Kinnunen ja Narva Linna RSN TK aseesimees R. Popova.

Teatrikuu avaetenduseks Põlvas on L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri esituses A. Dudaravi «Õhtu» ja Põlva kandi kultuurimajades ning klubides annavad etendusi Pärnu Draamateatri kõrval veel «Ugala», «Vanalinna Stuudio», Nukuteater, «Vanemuine» ja Noorsooteater. Narva teatrihuvilised näevad «Vanemuise», V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri, Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri, Rakvere Teatri ja Nukuteatri esinemisi. Praegu on kavandamisel teatritepoolsed kohtumiste plaanid mitte ainult neis paikades, vaid ka meie vabariigi teistes rajoonides ning keskustes. Teatriinimesed külastavad šeflusaluseid rajoone, kolhoose, koole ja ettevõtteid.

Märtsi lõpupoolel, 23.—31. märtsini viiakse läbi dekaad «Teatritelt lastele ja noortele». Eesti NSV Riiklik Teatri- ja Muusikamuuseum saadab Põlva rajooni ja Narva mitmeid teatrialaseid näitusi. 27. märtsil tähistatakse rahvusvahelist teatripäeva. Tallinna teatrihuvilistele tuleb külakosti tooma Moskva Leninliku Komsomoli nimeline Draamateater. 22.—31. märtsini toimuvatel külalisetendustel võib tutvuda kümne lavastusega, mängitakse Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri ja «Estonia» lavadel.

KINOLIIDUS

3. jaanuarist on Kinomaja fuajees avatud Priit Pärna sõejoonistuste ja graafika näitus, mille avas Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse sekretär Heinz Valk. Järgnenud filmiõhtu kavas olid P. Pärna autorijoonisfilmid «Kas maakera on ümmargune?», «...ja teeb trikke», «Harjutusi iseseisvaks eluks», «Kolmnurk» ja «Aeg maha».

*

5. jaanuaril toimus vabariiklik noorte filmipäev, kus vaadati läbi ja arutati osavõtjate tehtud filme, anti konsultatsiooni edasiõppimise võimalustest Riiklikus Kinoinstituudis, kuulati majandusgeograafi Hardo Aasmäe loengut, vaadati uusi dokumentaal- ja multifilme. Filmipäeva viis läbi noortesektsiooni esimees Arvo Iho.

*

10. jaanuaril esines loenguga sarjast «XX sajandi arhitektuuri probleeme» arhitekt Toomas Rein teemal «Orgaaniline arhitektuur. A. Aalto, F. L. Wright».

*

17. jaanuaril tutvustati helilooja Olo Vinteri filmimuusikat (multifilmid «Park», «Paberileht», «Nael» II, telemängufilm «Jõmm») ja režissööri-heliloperaatori Toivo Elme dokumentaalfilme («Tee», «Handicap», ringvaade «Nõukogude Eesti» nr. 23). Filmimuusikast ja O. Vinteri loomingust rääkis helilooja Raimo Kangro, T. Elmet küsitlesid filmikriitik Tiina Lokk ja režissöör Peeter Urbla.

*

24. jaanuaril oli Grigori Kromanovi ja Jüri Müüri mälestusõhtu. G. Kromanovi ja J. Müüri loomingust rääkisid filmikriitikud Tatjana Elmanovitš ja Jaan Ruus. Paljusid filme koos Jüri Müüriga teinud Enn Säde jagas oma mälestusi. Ekraanil olid katkendid J. Müüri 1966. a. valminud mänguf ilmist «Kirjad Sõgedate külast» (režissöör ise kolhoosi esimehe Aeru rollis) ja viimasest ühisest dokumentaalfilmist «Heinaaeg», kaadrid Grigori Kromanovist kui Konservatooriumi lavakunstikateedri pedagoogist ja Artur Rinne intervjueerijast G. Kromanovi — M. Põldre dokumentaalfilmis «Meie Artur» (1968). Õhtu lõppes Kromanovi-Müüri ühisfilmiga «Põrgupõhja uus Vanapagan» (1964), mille juhatas sisse tolleaegne «Tallinnfilmi» peatoimetaja Lembit Remmelgas, kes märkis, et «Põrgupõhja uus Vanapagan» oli üks neid filme, mis panid aluse eesti rahvuslikule filmikunstile.

SÄILIV JA TEISENEV KAITSETSOON

VANALINNADIALOOG:

LEO GENS JA JÜRI KUUSKEMAA

J. K.: Mullusuvistel Tallinna vanalinna päevadel küsis arhitekt Ado Eigi hämmeldunult: «Kas teie tõesti eelistate vanalinnas butafooriat ausale arhitektuursele lahendusele?» Äärepealt pidin vastuseks torkama: «Kui mõelda ausa arhitektuurse lahenduse all mingi hävinud hoone ülesehitamist ajaloolisel kujul ning butafooria all suvalise kujundusega nüüdisaegset hoonet, siis mitte. Aga teie mõistate vist butafooria all midagi hoopis muud?» Samas tikkus naer peale: kõneldes neidsamu sõnu, mõtleme vastupidist. Arhitektile on esmatähtis luua uut, muinsussõbrale aga ajaloolise säilitamine ja taastamine. Kompromissitus ésituses viib kumbki äärmus naeruväärsuse ja professionaalse kretinismini. Möödunudaastane «muinsussõda» «Sirbis» küllap sellepärast jõudiski ajalehe kuueteistkümnendale lehekküljele.

Nüüd on kired maha jahtunud. Paistab et meie peamise tüliõuna, õmblusvägilase «Lembitu» puhul saab teoks kompromiss: suurettevõte linnaväravas küll tuleb ja saab väliselt tänapäevase kuue, ent uue hoone koosseisus võetakse kasutusele ja restaureeritakse «Viru Pompeji» — mullusuvistel arheoloogilistel kaevamistel paljastunud põline keldristik, milles kaks kahelöövilist võlvijäänustega saali ning mitu väiksemat lamedalaelist ruumi. Omalt poolt oleksin asjaga rahul, kui Künnapu—Padriku lõplikud tööjoonised annaksid niisuguse fassaadilahenduse, mille akende rütmis loetav uusehitise pärilik side kolme vana kinnistuga. Asjakohane otsus võeti Ehituskomitees vastu 3. jaanuaril.

Ent kas hakkame nüüd piike murdma Harju tänava tühja külje täisehitamise teemadel? Või ehk olete nõus möönma, et siin tuleks talitada nagu Niguliste tornikiivriga — taastada väliselt vanal kujul? Ühtlasi hoidudes maailmamõõdulise kunstihoone rajamisest?

L. G.: Harju tänava tühja külje täisehitamine on olnud arutusel palju aastaid. Olen nõus, et suur kunstihoone siia tõepoolest ei sobi. Ühe arvamuse kohaselt pole seda tänavakülge üldse vaja taastada, sest praegu avaneb suurepärane vaade Niguliste kirikule, Rataskaevu tänavale ja Toompeale ning tallinlaste ühistööna sõjajärgsetel aastatel rajatud haljasala olevat muutunud linnapildi lahutamatuks osaks. Kuuldub ka arvamusi, et tänava täisehitamisega tuleks mõnda aega oodata, sest selle taastamise põhimõtted pole veel lõpuni selged.

«Sirbi ja Vasara» mullused laureaadid Leo Gens ja Jüri Kuuskemaa toimetuse preemia pidulikul üleandmisel 1984. aasta detsembris.

Kunstiinstituudis valminud diplomitööd Harju tänava hoonestusettepanekutega aga tõendavad, et probleem pole sugugi nii keeruline. Tänav tuleks väliselt taastada vanal kujul, ent samas ette näha mõne hoone sisemine ühendamine suuremate näituseruumide saamiseks, teistesse majadesse paigutada väiksemad kunstisalongid, kauplused ja töökojad, ülakorrustele korterid ja ateljeed. Ehk avaneb võimalus kasutada kõigeks selleks poola restauraatorite ja ehitajate abi.

J. K.: Niisugune väljavaade peaks rahuldama kõiki linnaehituse ja muinsuskaitse aspekte. Tahaksin ainult toonitada, et enne, kui arhitektid asuvad joonestuslaudade taha, tuleb kogu plats arheoloogiliselt läbi kaevata. Selle haljasala all on säilinud rohkem ehitusjäänuseid kui «Lembitu»-esisel. Siin saaks taastada koreda paekivilaoga arhailised keldrid, millele leiduks mõistlikumatki rakendust kui konjakijoomlate rajamine.

Oleks tore küll, kui Harju tänavat ähvardav oht liigse moderniseerimise näol kaoks, aga linn tervikliku kvartali tagasi saaks. Kunsti egiidi all, kuid kujunduselt ja ülesannetelt vaheldusrikka, nagu üks õige vanalinnakvartal olema peab.

Uuemaid ohtusid Tallinna vanalinnale ja ajaloolistele ehitistele mujalgi on kujunev ehituštanr, nn. silikaltsiitgootika. Teatavasti on ehitusorganisatsioonidel kehtivate ehitusnormide järgi kõige kasulikum vana, vigane hoone täielikult lammutada ning selle asemele püstitada ligikaudne makett, nagu juhtus pakkhoone kõrval, Niguliste tänav 2. Ometi piisanuks siin mõnede mõranenud müüriosade uuesti ülesladumisest ning kapitaalremondist ülejäänule. Ent maja koos vundamentidega lammutada osutus rentaablimaks. Majandusmehhanismi mõned grimassid ei soodusta säästlikkust, vaid nii ehitiste kui ka ehitusmaterjalide ja töö raiskamist. Näiteks Kuivastu kõrtsi kaheteistkümnest vanast dolokivist sambast on pärast restaureerimist alles jäänud viis ehtsat. Ülejäänute asemele tehti uued, ehkki vanu saanuks vigasematest kohtadest mastiksiga veidi paigata. Ent vana säilitamise eest tasu ei maksta, küll aga uue lisamise eest. Nii tekibki ihalus kopsakama eelarve saamiseks asendada ehtne maketiga.

Silikaltsiitgootiliku sileda igavuse võib saavutada isegi kommertsliku teenimispüüu puudumisel, vääriti mõistetud korrastamispüüust. Vaadakem endise relvakoja, praeguse arheoloogiakeskuse remonditud fassaadi Rataskaevu tänavas. Tulemuseks on ligikaudne, osalt autentse, osalt butafoorse mõjuga fassaad, mille silekrohv muudab pigem maketi kui ehitusmälestise sarnaseks. Ometi olid eeskujuks olemas sõjaeelsed fotod. Ju vist tahtis projekteerija tehasündsamalt kui keskajal.

Ent kuidas suhtuda väikelinnades kujunevasse «gaasbetoonklassitsismi»?

L. G.: Tegemist on üpris keerulise probleemiga. Paides on ühe lammutatud puumaja asemele ehitatud selle täiustatud makett gaasbetoonplokkidest, mis on laudadega vooderdatud, nähtavasti endise puumaja illusiooni loomiseks. Lammutatud puumajast kiriku kõrval on jäetud püsti üksnes kolle ja korsten, mille ümber müürsepad hoolega laovad uusi plokkseinu. Viljandiski on ühe vana puumaja kohale ehitatud silikaatkivist koopia.

Loomulikult pole niisugusel praktikal midagi ühist teadusliku restaureerimisega. Nähtavasti võimaldab see hoida alles amortiseerunud hoone välisilme. Kuigi tegemist on uusehitisega, ei lõhuta sellega ajalooliselt kujunenud ansambli terviklikkust. Teistsugused lahendused pole praeguses situatsioonis ette nähtud.

J. K.: Konfliktid või kompromissid uue ja vana vahel kerkivad ulatuslikumalt päevakorrale niipea, kui asutakse uuendama väikelinnade ja agulite intiimset hoonestust. Arvukad uusehitised osutuvad paratamatuks, sest amortiseerunud puumajadest tasub säilitada ainult kõige ilmekamaid näiteid. Paraku pole asemele tulla võivast olnud kuulda muud kui tellimust Tallinna Majaehituskombinaadile kavandada kolmekorruseline paneelelamu. Tõepoolest intiimsete mõnepereelamute projekteerimisest väike- ja eeslinnadesse pole justkui juttu olnud. Momenditasemel ehitustegevuse sissetung väikelinnadesse ähvardab seega nende miljööd purustada. Teie soovitate kaitsetsoonide likvideerimist — see avakski tee industriaalehitusele. Kas ei peitu lahendus siiski milleski muus?

L. G.: Ma pole kunagi soovitanud likvideerida kaitsetsoone, välja arvatud mõni erand. Lihtsustada probleemi siiski ei maksa. Kui läinud sajandi lõpul ehitas vürtspoodnik, rätsepmeister või voorimees endale väikelinnas aguli tüüpi puumaja, mis asub omaaegse vanalinna piirides, siis kaitsetsooni loomine veel ei tähenda, et me peame seal iga maja iga hinna eest säilitama. Tähtis on mitte kahjustada ajalooliselt kujunenud tänavavõrku, väikelinna hoonestuse intiimset mastaapi. Kaitsetsoonide rajamine oli vajalik sellepärast, et viiekümnendatel ja kuuekümnendatel aastatel ignoreeriti vanalinna ansambli terviklikkust, ehitati ebamastaapseid tüüpelamuid, Võrusse koguni üheksakorruselisi, millega rikuti ajalooliste linnade ilmet. Narvas hävitati säilinud tänavastik, vanalinna alale püstitati silikaattellistest või plokkidest tüüpelamuid, nii et kaitsetsoonis pole tegelikult enam midagi kaitsta.

J. K: Siiski, siiski! Te unustate ehitusarheoloogia võimalused ja väärtused. Nagu Oleg Kotšenovski artiklist mõne aasta eest lugeda võis, on Narvas tärganud kavad lahtikae-

---

DRAAKONI GALERIIS

on 17. jaanuarist — 3. veebruarini Olav Marani maastikumaalide näitusmüük. O. Maran (sünd. 1933) lõpetas ERKI aastal 1959 ja hakkas sealtpeale näitustel esinema. Personaalväljapanekutega on tema loominqut tutvustatud Kunstisalongis (1965, 1976, 1983), Eesti NSV Riiklikus Kunstimuuseumis (1971, 1978) ja Tartu Riiklikus Kunstimuuseumis (1967, 1982). Kunstimuuseumide kõrval on tema töid omandanud Tallinna Linnamuuseum, Kunstifond ja paljud eraostjad.

* * *

«Need reaalsed, hallides pilvedes taeva ja tumedaseljalise merega pildid mõjuvad oma selgusega millegi olemusliku avastamisena, asjadest läbi nägemisena. Looduse erilises vaikses hingestamises on korraga pinge ja lahendus.»

(Ene Lamp. «Lille- ja meremaalide väljapanek». «Õhtuleht», 23. veebr. 1971.)

«Kunstnik tahaks nagu kinnitada, et ei ole olemas igavat maastikumotiivi, üksluist mereranda ega tüütut halli päeva, need kõik on vaid fragmendid ühest suurest loodustervikust, sellest põhilisest, mille üheks osaks on meiegi elu.»

(Evi Pihlak. «Tavaline maastik». «Noorte Hääl», 21. veebr. 1971.)

«Läbi välise mulje olemusliku poole pürib Olav Maran nii oma maastikes kui ka natüürmortides. Nagu iseenesest suunavad tema maalid vaatlejat mõtlema looduse eksistentsiaalsetele külgedele, kõige oleva suurele sisemisele terviklikkusele ja tasakaalule.»

(Evi Pihlak. «Muutuv loodusmotiiv». Kogumik «Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt». 3, 1980.)

FOTO TOMISE FOTO

* * *

✦ Olete ikka maalinud endale lähedast ja tuttavat Eestimaa maastikku. On neid töid peale kodumaa mujalgi?

O. M.: Mõned osteti eesti kunsti müüginäituselt Soome kogudesse. Aga üldiselt olen mõelnud, et teen oma rahvale, internatsionaalset ambitsiooni mul pole. Osa kunsti — eriti maastik — on nii tihedasti seotud rahvusliku hinge ja kohapealse olustikuga, et võib jääda mujal võõraks.

Niisamuti ei saa iga kunstnik võõras paigas täie eduga maalida. Võõrsil tuntakse end alati pisut ebakindlalt, ebakindluse taga on hirm. Mina olen maalinud Eestimaa tuttavates paikades, sin tunnen end turvalise ja vabana. Kui olen selles kohas kaua elanud, selle maa peal kõndinud, siis usun, et suudan tabada paikkonna spetsiifilist hingust ja leida tolle sooja, südamliku ühenduse, mida hea maastikumaal peaks kätkema.

Muidugi on ka kunstnikke, näiteks Robert Falk, kes on suutnud ühesuguse portatiivse meisterlikkusega maalida ükskõik kus — Kiievis, Pariisis või Petrogradis.

Minuga on teisti. Kord olin Lätis. Maastik tundus samasugune kui Lõuna-Eestis, vahet ei osanudki õieti teha, mastaabid olid ainult pisut suuremad. Hakkasin maalima, aga kuidagi kehvasti läks, ei tulnud nii tõene välja, kui oleks pidanud. Silm ja mõistus vahet ei teinud, aga midagi seesmist, seletamatut tekitas tõrke. Kura säärel proovisin võõrast merd maalida: taevas ja vesi, ees liivarand. Kõik nagu meilgi, aga — halvemini tuli välja. Ilmselt on tegu väga peente varjunditega atmosfääris ja mujal, mida naljalt ei teadvusta. Nii on muidugi siis, kui loodusest lähtume. Kui aga mingit oma kontseptsiooni tahame läbi viia, siis võib kasutada kui tahes eksootilist motiivi.

✦ Oma natüürmordid maalite õlis, maastikud guašitemperatehnikas. Miks?

O. M.: Vaikelus on esemelikkus, materiaalsus tähtis, selleks sobib õlimaal paremini. Tempera- ja guašitehnika ei anna materiaalsust, on tinglikum, seepärast maastikule kohasem: seal on tähtis rohkem üldseisund. Maastikku olengi ainult ses tehnikas maalinud. Plenääris töötamiseks sobib see mulle paremini.

✦ Kuidas on koostatud praegune väljapanek?

O. M.: Väljas on selle suve ja sügise pildid.

Küsimused esitas
MIRJAM PEIL

KUNSTNIKE LIIDUS

* Tallinna Kunstihoones avatud Kombinaadi «Ars» juubelinäituseqa käisid tutvumas üleliidulise Kunstifondi direktor Aleksei Podkladkin, loomingulistootmisvalitsuse juhataja Zinaida Šerengovaja jt. NSVL Kunstifondi esindajad.

* Leningradis NSV Liidu rahvaste etnograafiamuuseumis avati Nõukogude Eesti vaipade näitus, kus eksponeeritakse 55 teost meie selle ala tuntud meistritelt. Näituse avamisest võttis osa meie kunstnike 16-liikmeline delegatsioon eesotsas Kunstnike Liidu juhatuse sekretäri Peeter Kuutmaga.

vatavate alusmüüride ja keldrite peale taaspüstitada Peeter Suure maja, Raekoja platsi kunagine hoonestus ja veel üht-teist. Kui siin kaitsetsoon likvideerida ning uusehitiste püstitamisel täiesti vabad käed anda, võib neile esialgu ehk fantastilisenagi tunduvatele plaanidele igaveseks kriipsu peale tõmmata.

L. G.: Tänapäeval on meie linnade peaarhitektid ja rajooniarhitektid väga hästi teadlikud ajalooliste linnade tsentrumite ansambli ja miljöö säilitamise vajadusest. On aga ilmne (ning seda ei eita teie samuti), et niisugustes väikelinnades nagu Haapsalu või Võru, kus enamik hooneid on puust, tuleb teha ulatuslikke rekonstrueerimistöid selleks, et tsentrum omandaks väärika ilme, täidaks edukalt temale omaseid funktsioone. Samas on aga kujunenud olukord, kus linna- ja rajooniarhitektid kemplevad muinsuskaitseorganitega iga lobudiku, iga «augu» pärast, kas tohib sinna midagi ehitada või seal lammutada, kas seda võib asendada moodsa hoonega.

J. K.: Ent te ju ise tunnistate, et vanade majade kapitaalremondile või maketeerimisele pole praegu muud alternatiivi peale industriaalehituse. Iga tubli muinsuskaitselane laseb end pigem kohalt maha võtta, kui nõustub pakutavate paneelidega.

L. G.: Olukorda komplitseerib see, et puudub võimalus tellida individuaalprojekte. On aga teada, et individuaalprojekti järgi ehitatud hoone maksumus pole tavaliselt suurem kui tüüpprojekti kasutamise puhul. Vaja on vabaneda dogmaatilisest suhtumisest tüüpprojektidesse ja industriaalsetesse ehitusmeetoditesse. Praegu on kaitsetsoonides tõesti ainsad ehitustegevuse viisid kapitaalremont või makett.

Väljakuulutatud võistlus paneelelamu saamiseks Tallinna Majaehituskombinaadi baasil peaks andma lahendusi eeslinnade hoonestamiseks, amortiseerunud puumajade asendamiseks. Sellised majad võivad sobida mõnesse agulisse, ajalooliste tsentrumite rekonstrueerimiseks need aga ei kõlba, kui kvaliteetsed nad ka ei tuleks.

Nagu kogemused näitavad, on meie ajaloolistele linnadele kasuks tulnud nende juubelid. Tartu, Valga, Viljandi ja Võru on muutunud hoopis sümpaatsemaks pärast fassaadide korrastamist ja värvimist. Substants on jäänud küll endiseks, tänavate ja väljakute ilme aga saanud värvikamaks ja puhtamaks.

Tahan puudutada küsimust, mis minule eriti südamelähedane. Viimasel ajal on meie restaureerimispraktikas hakanud levima mingi puristlik lähenemine. Lihtsamalt öeldes, me armastame väga taastada mitmel korral ümberehitatud hooneid algsel kujul. Kas selline lähenemine on iga kord õige? Tooksin näite, mida olen juba varem kasutanud ja mis minu arvates küllalt täpselt valgustab probleemi. Pärast kaitsefunktsiooni kaotamist ehitati linnamüüris asuv Neitsitorn ümber elamuks. Torni taguse varaklassitsistlik fassaad harmoneeris laguneva linnamüüri ja Taani Kuninga aia haljastusega. See oli romantiline nurgake vanas Tallinnas, milles peegeldus aja halastamatu kulg. Siia asusid elama kunstnikud, keda veetles vaikne nurgake. Siin elasid Karl Winkler, Paul ja Kristjan Raud, arhitekt Karl Burman, maalija ja teatrikunstnik Henrik Olvi. Nüüd on torn taastatud algsel kujul, linnamüür on korrastatud, ehitatud kaitsekäik. Ometi on vaikne nurgake kaotanud oma võlu, muutunud turismiatraktsiooniks. Ansambel hakkas pärast algse situatsiooni taastamist imelikul kombel mõjuma uuena, butafoorsena, maketina. Ma kardan, et keerates ajalugu tagurpidi, kaotab linn midagi olulist, aastasadade vältel kujunenud omapära.

Loomulikult on täiesti võimalik taastada hävinud bastion, endised etikud koos etikukividega; võib samuti taastada elamute ülakorruste ümberehitamisel kaotatud teravad otsaviilud, kuid kas vanalinn võidab sellega? Tbilisi vanalinna puumajad on taastatud, õigemini, ehitatud uuesti üles. Seda operatsiooni kiidetakse ajakirjanduses kangesti, kuid tegelikult on tegemist ilusa butafooriaga, täpselt samuti nagu «Uku» toode on ajaloolise tarbeeseme enam või vähem täpne imitatsioon. Ilus butafooria (õnneks ainult kohati) kipub tungima Tallinna vanalinna ja ma ei leia, et see oleks talle kasuks.

J. K.: Butafoorne alge on Tallinnas omane «silikaltsiitgootikale», millest minagi vaimustatud pole. See on omamoodi restaureerimise lastehaigus, mis loodetavasti peatselt üle läheb. Maalilisel ebakorrapäraste paekivimüüritiste plastika varjatakse vahel paksu silekrohviga, uuendamisel läheb kaotsi karniiside ja vintskappide profileeringute lopsakus, akende klaasistuse jaotus ning sepispanused tikuvad omandama suveniirlikku väljanägemist. Arvan siiski, et restaureerimise ideed see tervikuna ei kompromiteeri. Kui detailide uuendamisel omaloomingu asemel täpsemalt jälgida (kopeerida) ajaloolisi eeskujusid, välistuks mõnigi väärastus. Ja muidugi tahaks restaureeritavatel hoonetel taas näha paekivimüüritisi ning paekivist etikuplaate, mitte silikaltsiiti ja betooni. Arhitektuurne kujund koosneb detailide kogumõjust. Ukse mulje võib rikkuda vabrikunaeltega külgeklopsitud koputi, fassaadi silekrohv või sobimatu aknaruudustik.

Tallinna vanalinnas on veel palju ümberehitustega moonutatud fassaade ning veelgi enam varjusurmas interjööre, mida stiilsete detailide avamine ning taktitundeline täiendamine suudavad vaatamisväärsusteks muuta. Muidugi on restaureerimine eksimisvõimalusigi kätkev kunst. Üldised retseptid, kus ja kui palju restaureerida, pole mõeldavad. Iga fassaad, interjöör ja detailgi tingib oma lähenemist.

Mis aga Neitsitornisse puutub, siis ma ei kahetse sugugi taga neid aegu, mil — teie ütlust mööda — aja halastamatu kulg siin praegusest enam tunda oli. Eriti Toompea-poolsest küljest on vaade Tallitornist Kiek in de Kökini praegu linnamüüri efektsemaid. Hoolikal silmitsemisel võib igaüks märgata, milline osa müürist on ehedalt keskaegne, milline restauraatorite lisatud. Neitsitorni, Tallitorni ja müüri ülaosa mahuline tervik on taastatud soliidselt. Vaade kaitsekäigule Taani Kuninga aia puude vahelt on ehk romantilisemgi kui enne restaureerimist.

Tõsi, Neitsitorni kohvikuseina klaasistus mõjub kindlusarhitektuuri sobitatuna ebaorgaaniliselt. Selle torni üks külg oli lahtine, mistõttu teadusliku restaureerimisega piirdumise korral pidanuks klaasistuse tegemata jätma. Sel juhul poleks aga kohvikut ning torn jäänuks tühjana rüüstajate meelevalda (nagu ta seda vahepeal oligi).

Neitsitorni sisemus on pärast kunstnike korterite likvideerimist, vana müürilao ja laskeavade nähtavaletoomist minu meelest küll märksa huvitavam ja ürgsem kui enne. Ja mis küsitava moega klaasseina puutub, siis pole see liiga suur hind ühe romantilise kohviku ning eriti sellest avanevate suurepäraste vaadete eest. Kompromissita vana ja uue vahel jäänuks torn tühjalt lagunema.

Mis meie olulisimate kunstnike mälestuse jäädvustamisse puutub, siis on ikkagi esmatähtsad nende teoste väärikas eksponeerimine ning üldkättesaadavus. Ühe sellesuunalise võimalusena söandaksin soovitada meie kuulsaima minevikukunstniku Michel Sittowi maja (Rataskaevu 22). Kunagi oli juttu terve Sittowi kvartali muutmisest kunstikvartaliks. Kui see idee ka varjusurma suikunud on, siis vähemasti Sittowi maja korrastama asumisele oleks aeg mõelda.

Praeguskujul on Sittowite kaksikmaja väliselt täiesti nuditud ja ilmetu moega, ülalt pealegi kõrgemaks ehitatud. Ometi osutab põguski vaatlus, et maja on säilitanud keskaegsed põhimüürid ning eeskojas leiduvad keskaegse talalae kandekonsoolid. Kui KRPI väliuurijad pääseksid pärast elanike väljaviimist siia krohvi kopsima, peaks Sittowi-aegsest ehitussubstantsist veel mõndagi huvitavat välja tulema, nagu kõigis viimasel kümnendil uuritud keskaegse algupäraga elamutes. Pärast restaureerimist võiks siia luua maja traditsioone arvestava väikese kunstigalerii. Vahetuvate nüüdiskunstinäituste kõrval sobiks püsiväljapanekus viidata meie kunstikultuuri traditsioonidele. Ehk laenata Tartust valik etnograafilist eesti rahvakunsti, millega tutvumiseks on Tallinnas seni puudunud püsiv võimalus? Või rajada siia hoopiski Eduard Viiralti galerii? Või midagi muud, mis aga samuti viitaks sajandite seostele ning järjepidevusele? Pangem arutusele.

Elufunktsiooni võõrandamine Sittowi majalt oleks muidugi mõningases vastuolus tema määratusega elamuks. Ent see oleks kompromiss kultuuri järjepidevuse ja arengu nimel.

Vanade hoonete ja vanalinnade endi kohandamine tänapäeva vajadustele on paratamatu kompromisside rida. Elulaadi, mille sünnitatud on feodaalaja linnad, ei saa ega olegi mõtet taastada. Küll aga on mõtet sõlmida mõistlikke kompromisse päritud minevikuga, et säilitada miljöö vaheldusrikkust ja funktsionaalset mitmekesisust, leida igale ajaloolisele ehitisele sobivad funktsioonid ning tuua sisse tänapäevased tehnovõrgud.

L. G.: Vanalinna kohandamine meie aja vajadustele on tõepoolest pidev kompromisside rida. Ometi peab olema põhjalikult läbi mõeldud strateegiline plaan, mille alusel vanalinnu saneerida. Omal ajal alustasid Tallinnas seda tööd kadunud Helmi Üprus ja Rein Zobel. Näib aga, et mahukate kaustade, skeemide ja tabelite ettepanekud pole leidnud realiseerimist. Vanalinn, säilitades tsentrumi funktsiooni, on üle koormatud. Alles äsja saadi lahti autode uputusest. Ent nüüd tuleks mõelda, kuidas kiires korras ümber korraldada kaubandust. Nõnda, et laia ostjaskonda ligitõmbavad jalatsi-, rõiva-, kodutarvete, keemiakaupade poed viidaks vanalinnast välja ning asendataks salongide, väiksemate töökodade, antikvariaatide ja muuga. Sellest on palju juttu olnud, muutunud pole midagi.

Vanalinna trügivad väevõimuga mitmesugused asutused, kes paigutavad elanikud uutesse rajoonidesse ning ehitavad keldritesse saunad ja klubiruumid. Pole aga midagi tehtud selleks, et hoida alal olemasoleva elamufondi maht, tõsta selle heakorrastuse taset. Kättesaamatuks luksuseks on elektrikalorifeerküte, mille sisseseadmine lõpetaks müüride lõhkumise kuumaveekeskkütte torustikuga, kaotaks keldritest briketihoidlad, et võtta keldrid saneerituna kasutusele.

Tööstusettevõtete tsehhide ja nende filiaalide väljaviimine vanalinnast ei taha edeneda. Meil tegeldakse eeskätt efektsete unikaalsete hoonetega, mis on kujunenud peamisteks turismiatraktsioonideks. Pole näha, et järjekindlalt tegeldaks kogu vanalinna hoonestuse plaanipärase ja otstarbekohase regenereerimisega.

J. K.: Kuni pole koostatud pädev ja kõikehõlmav vanalinna regenereerimise plaan, kuni kogu vanalinn pole allutatud ühele hooldajale, läinud käiku Vanalinna Elamueksploatatsioonivalitsuse uus remondibaas ja tugevnenud Vabariiklik Restaureerimisvalitsus, pole kvalitatiivset hüpet oodata. Kuid ettevalmistamisel on nii mõndagi.

[redacted]

TEISED MEIST

[redacted]

Ajakirja «Arhitektura SSSR» toimetus organiseeris vestlusringi teemal «Traditsioonid ja novaatorlus nõukogude arhitektuuris». Sellel osalesid NSV Liidu riikliku preemia laureaat, kunstiteaduse doktor Oleg Švidkovski, Lenini preemia laureaat arhitekt Feliks Novikov ja Vene NFSV teeneline arhitekt Aleksandr Belokon. Ajakirja 1984. a. 3/4 (kaksik)numbris on pikemalt refereeritud sisukat kõnelust, milles avaldati mõtteid ka meie vabariigi arhitektuuri kohta.

A. B.: Balti liiduvabariikides on arvukalt nüüdisarhitektuuri suurepäraseid näiteid, nende hulgas Tallinna olümpiakompleks, V. I. Lenini nim. Kultuuri- ja Spordipalee jt. Nüüdisarhitektuur Balti liiduvabariikides on rahvuslik, Kesk-Aasias aga näiteks ei ole.

O. Š.: Meieaegne arhitektuur (kui see on tõeline!) on alati rahvuslik (— — —). Ei ole raske arhitektide paljurahvuselises peres eraldada armeenia, eesti või usbeki meistreid. Huvi pakub muu: milliste vahenditega saavutatakse see äratuntavus, millised on teed rahvusliku ja ühtaegu tänapäevase arhitektuuri juurde (— — —). Vist tuleb sagedamini meenutada, mida ütles Belinski: «Ühegi rahva rahvuslikkuse saladus ei peitu ei riietuses ega köögis, vaid n.-ö. arusaamises asjadest.» Just sellepärast ei saa rahvuslikkus olla programne; see peab esile kerkima iseenesest, tulenema asjade omamoodi mõistmisest.

F. N.: Igal aastal sünnib midagi uut, sünnivad uued traditsioonid. Neid leiab Tallinna Leninimm. palees, Vilniuse draamateatris, Jerevani lennujaamas jm. (— — —). Jutt on sellest, et novaatorlik teos võib juba sünnimomendist peale kujuneda uueks traditsiooniks, muutuda jäljendamise objektiks. Nii juhtub, kui see on sisemiselt seotud praeguse eluga, ühiskonna esteetiliste ideaalidega (— — —). Küsigem otse: milliseid seoseid kohalike põliste ehitustraditsioonidega kannab eneses Tallinna linnahall? Ma ei näe neid.

O. Š.: On siiski! Sihipärane mõõdukus. Teose arhitektuurne iseloom.

F. N.: Seda on vähe. Kogu oma ajaloo vältel ei ole Eesti tundnud selliseid tohutu mahuga ehitisi. See on ebatraditsiooniline — niisugune koloss, pealegi vana Tallinna müüride ligidal. See sarnaneb elevandiga portselanikaupluses. Ent midagi dramaatilist ei ole juhtunud. Vastupidi, ehitis liitub linnaga loomulikult ja orgaaniliselt.

A. B.: Mulle tundub, et kõnealuse suurepärase hoone peamine eripära on nimelt selles, et ta ei osutunud elevandiks portselanikaupluses. Miks? Sest ta on loodud niisugusena, et ei häiri üldsegi linna struktuuri.

F. N.: Mööduvad aastad ja järgmised põlvkonnad tunnustavad seda ehitist kui rahvuskultuuri lahutamatut osa, kogu vabariigi arhitektuuritraditsioonide üht allikat. Muide, Tallinna linnahall on üks niisuguseid töid, mis ei pruukinud tunnustust kaua oodata. Hoone on teenitult leidnud koha meie väljapaistvamate ehitiste hulgas.*

O. Š.: Toetan mõtet, et V. I. Lenini nim. Kultuuri- ja Spordipalee Tallinnas on rahvuslik.

A. B.: Väga harva on ehitisi, mille puhul kohe tunned: tegemist on tõepoolest kunstiteosega. Just niisugune on minu arvates Tallinna palee.

F. N.: Nii juhtub, kui näed eriti väljapaistvat teost. Seda võib nimetada armastuseks esimesest pilgust.

Ajakirja «Arhitektura» 1984. a. detsembrinumbris on avaldatud NSVL Arhitektide Liidu esimese sekretäri, NSV Liidu rahvaarhitekti, NSV Liidu Kunstide Akadeemia tegevliikme arhitektuuridoktor A. Poljanski artikkel «Elukutse sotsiaalsed orientiirid».

Selle üks lõik puudutab «Eesti Projektis» valminud planeerimisprojekti:

Tahan nimetada Väike-Õismäed, uut Tallina elurajooni, uut mitte üksnes aadressi poolest, vaid ka seal rakendatud linnaehituslike printsiipide poolest. Ühest küljest on idee igati ratsionaalne: paigutada transpordimagistraalid elurajooni perifeeriasse ja rajada kompleksi keskele suure tiigi ümber puhketsoon. Teisest küljest on nõnda saavutatud väga meeldejääv ja kaunis elurajooni siluett, kuigi majad on arhitektuurilt üpris lihtsad. Üks ilu saladusi oli eri kõrgustega hoonete kasutamine, teine nende leidlik seostamine veepeeglite ja haljasaladega.

Samas ajakirjanumbris on pikem artikkel «Ägedad otsingud», märkmed parimate ehitiste üleliidulise III ülevaatuse tulemuste kohta. Selle autor, arhitektuurikandidaat M. Astafjev-Dlugatš kirjutab:

Suurejooneliste linnaehitustööde hulka tuleb kahtlemata lugeda Väike-Õismäe elurajoon Tallinnas (arhitektid M. Port, M. Meelak, K. Luts, I. Põldmaa). Avalikul arutelul** tekkis selle kompleksi ümber vaidlus seoses väga kindlajoonelise generaalplaani põhiskeemiga. Rajooni keskel on ringikujuline järv, mille raadiustena suunduvad äärte poole teed. Skeem juhib mõtted E. Howardi mõõdunud sajandi lõpul loodud täiusliku aedlinna ideele. (— — —) Usun, et autorite pöördumine nüüd juba klassikaliseks muutunud linnaehitusprintsiibi poole oli läbinisti teadlik.

Aga nimelt see lähtekoht äratas esialgu kahtlusi: kas skeemi kindlajoonelisus ei tule kahjuks ruumimõjule? Ühiskondliku referentuuri esindaja A. Bekkeri arvamus oli selgesõnaline: «Kõigist ülevaatusele esitatud elurajoonidest eelistame nimelt seda. Meile tundub, et siin on saavutatud kõige olulisem, nimelt elukeskkonna organiseeritus.»

Muidugi, ringikujuline järv elurajooni keskel on mõnevõrra ebatavaline. Vähemalt esialgu kasutavad elanikud äsja rajatud haljasala vähe. Ent rajoonil on väga olulisi väärtusi. Lasteasutused ja koolid on paigutatud elamutest lahku, mistõttu õued jäävad elanike päralt. Õnnestunult on trasseeritud peatänav, esile tõstetud ühiskondlikud keskused, mis ruumiliselt erinevad elamugruppidest jms. Ja veel üks, kaugeltki mitte vähetähtis asjaolu: meil on tegemist autorite taotluste küllaltki ulatusliku elluviimisega. Meie päevil, mil linnaehituslik terviku probleemi, projekteerimise ja ehitamise kompleksuse ülesannet võetakse kui üht kõige tähtsamat, väärivad niisugused teostused nagu Väike-Õismäe rajoonis igakülgset tähelepanu ja heakskiitu.

---

* Vestlus leidis aset mitu kuud enne NSV Liidu riikliku preemia määramist arhitekt R. Karbile (kollektiivi juht), arh. R. Altmäele, arh. Ü. Sirbile, ins. A. Kuddule, ins. G. Nurmetile, ins. P. Palule, ins. A. Žukovtševile. (Toim. märkus).

** Üleliidulise arhitektuuriloomingu mitmevoorulise ülevaatuse lõppvooru Moskvasse esitati 13 liiduvabariigist ühtekokku 66 tööd. Väike-Õismäe projekt pälvis NSVL Arhitektide Liidu diplomi. (Toimetuse märkus.)

Lühidalt

Kreeka võimud on otsustanud taastada ühe seitsmest maailmaimest, Charese loodud 37 meetri kõrguse Rhodose kolossi, mis aastal 227 e. m. a. hävis maavärina tagajärjel.

*

Ungaris Tatabánya linnas on rajamisel mänguväljak, kus on esindatud minevik kiviajast varase keskajani. Ammuste aegade arhitektuuri ning kultuuri- ja tarbeesemeid hakkavad valmistama kooliõpilased, muidugi vanemate inimeste juhatusel. Ehituse on šefluse alla võtnud teadlased. Põhiehitiste projektid valmivad Budapesti Polütehnilise Instituudi arhitektuuriajaloo kateedris. Esimene objekt — neoliitikumiinimese eluase — on juba valmis.

ESMALAVASTUS •VANEMUISES•

Detsembri lõpul esietendus «Vanemuises» Leningradi heliloojа Juri Faliku koomiline ooper «Kelmuste kool ehk Hea vilja-aasta ehk Vana hirmus luqu». J. B. Molière'i komöödia «Scapini kelmused» aineil (libreto J. Falik ja Izja Šnoll) loodud teos valmis aastail 1980/82. Teadaolevail andmeil on ooper ettevalmistamisel Odessa, Leningradi, Novosibirski ja Brno ooperiteatrites. Nii mitme teatri tähelepanu pälvinud ooperi esmalavastamine teeb au «Vanemuisele».

«Kelmuste kooli» lavastaja AGO-ENDRIK KERGE ja dirigent TOOMAS KAPTEN jagavad mõtteid-tähelepanekuid heliloojast, ooperist ja mõningaist «Vanemuise» ooperiprobleemidest.

T. Kapten: Meil on heliloojа J. Faliku nimi suhteliselt vähe tuntud. Leningradi Riikliku Konservatooriumi orkestratsiooni- ja kompositsiooniõppejõu J. Faliku žanrirohkest loomingust teatakse rohkem tema koorilaule. Neid on esitanud Tallinna Kammerkoor, Teaduste Akadeemia naiskoor, segakoor «Olevine» jt. Nimetada võib kooritsükleid «Sügislaulud», «Eesti akvarellid», «Talvelaulud». Mõni aeg tagasi etendus «Estonias» tema ballett «Oresteia». J. Faliku arvukas instrumentaallooming nõuab kõrge klassiga orkestreid, tema teoseid on juhatanud G. Roždestvenski, D. Kitajenko, H. von Karajan jt. silmapaistvad dirigendid. J. Faliku Viiulikontsert ja «Lihtne sümfoonia» kuuluvad nõukogude muusika tähtteoste hulka.

J. Faliku esimene ooper sattus «Vanemuise» repertuaari Eri Klasi soovitusel. «Kelmuste kool» on tugev teos, kirjutatud samasuguse professionaalse meisterlikkusega nagu D. Šostakovitši «Katerina Izmailova» või S. Prokofjevi «Kihlus kloostris». «Kelmuste kooli» partituuris võlub erakordselt värvikas orkestratsioon. Heliloojа tarvitab «Kelmuste koolis» suurt orkestrikoosseisu, kuid instrumentide rakendus ja soolopartiide lahendus lähenevad kammerlikule käsitlusele: et suure koosseisu puhul valitseb oht lauljaid katta, siis kasutab J. Falik orkestri *tutti't* üksnes finaalides, üksiknumbrite saatepartii kujundavad soleerivad instrumendid. Virtuoosne orkestripartii nõudis «Vanemuise» orkestrilt ennastsalgavat tööd: õppima asusime juba kevadel, jätkasime sügisel, osa proove viis läbi J. Falik.

Stseen lavastusest. Paremalt: Scapin — Taisto Noor, Octave — Eugen Antoni, Kaljo Johannson, Sylvester — Jassi Zahharov.

Dramaturgiliselt toetub «Kelmuste kool» klassikalisele numbriooperile. Elustamaks XVII saj. koloriiti, toob J. Falik mitmes muusikalises etteastes sisse Molière'i kaasaegsete Euroopa poeetide autentseid värsse.

Helikeelelt on ooper leidlik süntees meie kaasaja ja barokkmuusika vahendeist. «Kelmuste kooli» partituurist hoovab meloodiaküllust ja rütmierksust. Harva kuuleb nüüdisooperis nii kantileenset meloodiat nagu Hyacinthe'i ja Zerbinette'i duetis. Teisalt läbib ooperit ühe juhtteemana hoogne tarantellamotiiv. Veel kasutab J. Falik siin teravmeelselt muusikalisi tsitaate. Ta ei tsiteeri täpselt, vaid seondab parodeerides tuttavaid intonatsioone ja rütmifiguure. Kuulaja ei pruugigi enesele aru anda, et vilksatas motiiv Mozarti «Türgi marsist» või Bizet' «Carmenist», kuid igal juhul läbib teda korraks äratundmisrõõm. Ja mida haritum on kuulaja, seda suuremat naudingut leiab ta vaimukast muusikast.

Hyacinthe — Evi Vanamölder, Octave — Kaljo Johannson.

A. E. Kerge: Üksnes fakt, et heliloojа on kirjutanud Molière'i-ainelise ooperi, äratab tähelepanu. Millegipärast ei ole kõigi aegade ühe suurema näitekirjaniku looming heliloojate poolehoidu pälvinud. J. Faliku ooper pakub huvi: täisverelised karakterid, koloriitne muusika, eriti põnev orkestrikäsitlus. Tugev dramaturgiline materjal on leidnud sümpaatse muusikalahenduse. Aeg näitab, kas «Kelmuste kool» osutub niisama aegumatuks nagu «Scapini kelmused».

Uus teos osutub lavastajale valgeks leheks: puuduvad korduvate lahenduste kogum, esituskaanonid. Proovige näiteks «Traviatat» lavastada täiesti vastupidiselt väljakujunenud arusaamadele — traditsioonide lõhkumine leiaks kindlasti vastuseisu. Esilavastuse puhul on kergem oma versiooni läbi suruda, sest kellelgi pole teatud-tuntule toetuda.

«Kelmuste kooli» lavavariant erineb küll lähtematerjalist, kuid varieerub autorimõtte tasandil, leides impulsse ikkagi J. Faliku kontseptsioonist. Bufo-ooper kui žanr võimaldab lavastajal fantaasiat vabamalt rakendada, kasutada liialdust. «Kelmuste kooli» lavastuse tegime teatrina teatris, vihjates ühtlasi Molière'i-aegsetele teatritraditsioonidele. Molière ja tema näitetrupp võitsid Louis XIV soosingu, oma näidendites naeruvääristas ta aadlikke ning toetas sellega Louis XIV absolutismitaotlusi. Suurepärane karakterikoomika ja leidlik intriig tegid tema komöödiad populaarseks ka rahva hulgas. Ja just Molière'i trupist sai alguse ansambliteatri traditsioon. Kui tulla tagasi nüüdisaega, siis viimast eesmärki on vanemuislased alati silmas pidanud. «Vanemuise» teatritegijate portreed Meeri Säre lavakujunduses pakuvad nutikale vaatajale ainet ette- ja järelemõtlemiseks ning paralleelide tuletamiseks.

Bufo-ooper eeldab lavastusleidlikkust, uudsust, kõike muidugi muusikalisest materjalist lähtudes. Üksnes bufonaadis võib ühte tegelast samaaegselt kaks-kolm näitlejat mängida, draamateatris pole selline võte uudsuseks. Solistid leiavad nõnda suuremat rakendust, eriti naisnäitlejad, kelle roll ooperis on suhteliselt tagasihoidlikum. «Vanemuise» ooperikollektiivi puhul rõõmustab arenguvõimelisus, «Kelmuste kool» on kogu trupi, eriti aga orkestri kordaminek.

«Vanemuise» muusikateatrist rääkides tuleb rõhutada omanäolisust, teda ei saa segi ajada ühegi teise teatriga. Kui paljude teatrite puhul saame üksnes nentida: *à la* Suur Teater või *à la*... «Vanemuise» tugeva külje kujundab jõukohane repertuaar, milles arvukalt esindatud eesti ja nõukogude algupärandeid. Vähe usutav, et näiteks *bel canto* stiilis ooperitega suudaks «Vanemuine» silma paista. Praegugi vajab teater tenorit, sopranit, baritoni. Kuidas komplekteerida koori, eriti meeshäälte osa, võimekaist lauljaist, kui nende keskmine kuupalk piirdub 100 rublaga, vabariigi keskmine töötasu ületab aga 200 rubla piiri? (Vaatamata kõikidele raskustele, töötab «Vanemuise» muusikakollektiiv teotahteliselt.)

Hea, et meil on kaks täiesti erinevat muusikateatrit, «Estonia» ja «Vanemuine», mitte aga «Estonia» ja väike «Estonia». Seda imelikumana tundub aeg-ajalt jälle kuulda kahtlusi «Vanemuise» muusikateatri vajalikkusest. Nii «Estonial» kui «Vanemuisel» on eesti kultuuriloos täiesti eriilmeline, igati vajalik ja kindel koht. Areng sünnib ikka dialektilise vastuolu läbi.

Oles kirjutanud ENE TARU

MIS ON VALMIS, TEOKSIL, KAVAS?

On kaks põhjust HORRE ZEIGERIT usutleda — tema orkestri, s. t. J. Kreuksi nim. Noorsoo Kultuuripalee bigbändi 30. aastapäev ja viljakas loometöö. Meelikõitvaid laule oled viimasel ajal kirjutanud lausa ridamisi, loomeaktiivsus on suur. Kuidas inspiratsiooniväravad valla läksid?

Raske öelda. Looming pole mulle võõras ala: laule ja instrumentaalpalu olen aastate jooksul kirjutanud üle poolesaja. Viimasel ajal on see saanud mu tegemistes üha olulisemaks. Algtõuke andis oma orkester, baasi sain Heliloojate Liidu noorteseminarist. Selline muusikaõpetuse kontsentraat oleks väärt asi praegugi. Enesekriitiline meel ja teadmine, et ma eesti levimuusika korüfeedele E. Vainule, A. Oidile, U. Naissoole niikuinii konkurentsi ei suuda pakkuda, hoidsid mu muusat kammitsas. 1960. aastatel tõusis koos elektrikitarridega esiplaanile liialt lihtsakoeline muusika, mis polnud minu maitse. Nüüd on aeg pöörde teinud ja näib, et roki kõrval hinnatakse taas head meloodilist laulu. Omamoodi stiimuliks sai Eesti Raadio lauluvõistlus «Mehed, meri ja maa», kus löögile pääsevad ka taidlusheliloojad. Nüüd kaks aastat käinud võistlusele olen kirjutanud kümme lugu. Mõnigi kord on süda rõõmust hüpanud, sest kõik mu laulud on sõelale jäänud. Auhindu olen sealt noppinud neli, tänu ka toredale kaasautorile Heldur Karmole. Üheksa laulu — «Millal saab uuesti öelda kord tere», «Pime on öö», «Kannatlik künnimees», «Kolm õde», «Üle vee», «Kibuvitsaõis», «Automobiil», «Mu kodu on põldude keskel» ja «Päikese päev» — on kirjutatud tema tekstidele ja vaid üks — «Tüni talu» —noore autori Piret Mändalu värssidele.

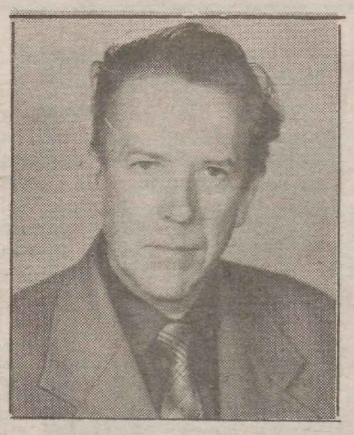

● Kas A. Oidi nimeline lauluvõistlus pole ahvatlenud?

Selle konkursiga pole mul vedanud. Olen proovinud sinna instrumentaalmuusikat kirjutada, aga ju vist polnud mu palad küllalt kontsertlikud. Kahju, et instrumentaalmuusika sellest ja teistestki võistlustest kõrvale on jäänud. Sel aastal õnnestus mul lõppkontserdile pääseda lauluga «Ei lõoke lennul leinast laula» (H. Karmo tekst).

● Millised on tähelepanekud viimaselt võistluskontserdilt?

Arranžeeringud olid veidi üheülbalised, mis vajutas pitseri võistluse üldpildile. Ammu pole meil sel kontserdil suurt orkestrit olnud, aga nagu teada, on arranžeerimisreeglid siin üpris keerulised. Küllap prooviti n.-ö. kindlaid, standardvariante. Uue kvaliteedi sünniks oleks vaja katsebaasi, sellist, nagu oli heliloojaile omal ajal ER estraadiorkester R. Merkulovi juhatusel. Ka arranžeerimiskunst peab ajaga kaasas käima, minu arvates on ta levimuusika A ja O, tema koolivorm ja moodne pidurüü.

● Kui palju oled sa ise aastate jooksul arranžeerijatööd teinud?

Paar-kolmsada lugu tuleb ehk ära. Kõik on svingivallast. Svingipuu harud on nii erinevad, et siit annab kogu elu õppida ja ammutada. Minule on ta viljad kõige maitsvamad. Võib-olla pole tal eeliseid teiste muusikastiilide ees, kuid viljelemist väärib ta kindlasti. Nii nagu süvamuusikas on au sees vana ja uus, Bach ja Bartók, nii peaksid tänases kerges muusikas kõrvuti eksisteerima nii rokk kui ka sving.

● Juhatada 30 aastat suurt taidlusorkestrit — selleks on võimelised küllap ainult sitked ja sihikindlad muusikamehed. Mis selles töös kõige suuremat rõõmu valmistab?

Hea muusika mängimine pakub suurt rahuldust nii mulle kui pillimeestele. Kuigi, kerge see pole. Tuleb ju koos hoida mitmete elualade mitmesuguse muusikamaitsega inimesi, panna neid vaimustuma svingmuusikast. Seni on see õnnestunud. Valusaim küsimus harrastusmuusikuile, eriti puhkpillimängijaile, on tõik, et pole aega ega kohta harjutamiseks (naabrid seda kaua ei talu). Nii muutub uute kunstikõrguste vallutamine keerukaks. Oleme teist teed läinud: püüame omandada võimalikult palju uut repertuaari. Kolmekümne aastaga oleme mänginud üle tuhande pala. Aastas on meil keskmiselt 15—20 kontserti, lisaks esinemised koondprogrammides. Viimasel ajal eelistame nn. kordumatuid kontserte. See ergutab ja hoiab publiku huvi, kui on teada, et kava on alati uus. Sellised olid näiteks R. Valgre ja G. Milleri mälestusele pühendatud kontserdid. Meie iga-aastase töö kokkuvõtteks on aga kujunenud kontsert «Aastaring».

● Kuidas pidasite orkestri 30. aastapäeva?

Juubelikontsert oli 8. detsembril oma majas. Koos orkestriga esines soliste, ansambleid, ka külalisi. Teiste seas S. Vrait ja V. Kuslap. Nagu kinnitasid kuulajad, rõõmustasid neid meie bigbändi praegune tase ja noorte solistide edusammud. 13. jaanuaril sai teoks orkestri pidulik kontsertball, mis on minu arvates üsna omanäoline üritus.

● Ühel entusiastlikul muusikamehel ei lõpe tööd-tegemised ilmaski. Millised plaanid on sul orkestriga?

Tahan elustada nõukogude svingmuusikat, otsida huvitavaid teemasid Utjossovi—Tsfasmani aegadest, aga võib-olla ka eesti svingmuusikast. R. Valgrel on taasavastamata maid, ka B. Kõrveri svingilooming väärib taasesitamist. Ees on armee aastapäev, naistepäev ja võidupäev ning uusi seadeid-arranžeeringuid tuleb tublisti teha. Loodan, et appi tõttab ka A. Sikstus, meie bigbändi viljakaim arranžeerija. Ehk siis jõuame.

● Kuidas uute lauludega jääb?

Üks töö peab teisele veidi lõivu maksma. Loobuda ei kavatse ma kummastki. Uus laul on klaveri peal valmis, ootab H. Karmolt teksti. Mõtteid loominguks jagub küllaga, aga eks elu ise näita, mis peab lähemal ajal teoks saama, mis mõttelennuks jääma.

KAKSKÜMMEND AASTAT

3. veebruaril 1985 tähistab Vabariiklik Orkestrijuhtide Puhkpilliorkester (VOP) oma tegevuse 20. aastapäeva. Alates 1965. a. märtsikuust, mil anti koos Vabariikliku Koorijuhtide Segakooriga esimene kontsert «Estonia» kontserdisaalis, on palju esinetud meie vabariigis ja ka väljaspool. 1975. a. saadi Moskvas rahvamajanduse näitusel kuldmedalid ja esimese järgu diplom. Külakosti on viidud Läti, Leedu, Ukraina ja Valgevene NSV-sse, meie muusika on kõlanud Karjala ANSV-s, Leningradi ja Pihkva oblastis. VOP-i kontsertidel on esmakordselt ette kantud veerandsada eesti heliloola teost, 48 pala on lindistatud Eesti Raadios. Läbi aegade on VOP-i ees dirigendipuldis seisnud Eesti NSV rahvakunstnikud Leopold Vigla ja Helmut Orusaar, vabariigi teenelised kunstitegelased Jaan Kääramees ja Elmar Peäske. Kahekümne aasta jooksul on olnud 41 kokkutulekut, kus on paika pandud hulk meie puhkpillimuusikat puudutavaid küsimusi. Selles, et praegu on Eestis kuus kõrgema ja kaheksateist I kategooria puhkpilliorkestrit, on oma teene kindlasti ka VOP-il, kes on andnud metoodilist ja praktilist abi puhkpillimuusika edendamiseks. VOP-i tegevuses ja kokkutulekute korraldamisel on toeks olnud Eesti NSV Kooriühing ja Üldlaulupeo Büroo. Teenete eest nõukogude muusikakultuuri edendamisel ja töötajate esteetilisel kasvatamisel kannab Vabariiklik Orkestrijuhtide Puhkpilliorkester 1976. aastast Eesti NSV teenelise kollektiivi nimetust.

Kahekümnenda aastapäeva kontserdil «Estonia» kontserdisaalis 3. veebruaril algusega kell 15 on dirigendipuldis vabariigi teenelised kunstitegelased Leho Muldre ja Vello Loogna ning Eesti NSV teeneline kultuuritegelane Heldur Saade. Kaasa teevad Eesti NSV rahvakunstnik, NSV Liidu riikliku preemia laureaat Mati Palm ja Eesti NSV Kooriühingu eksperimentaalkoor Paul Ruudi juhatusel.

KONTSERDISAALIS

Miks? Kas? Kas ta jälle tembutab? Mida ta õieti mõtleb? Ehk on meid, vennad, petetud, odavate nippidega alt veetud? Rein Rannapi klaveriõhtu 13. jaanuaril «Estonia» kontserdisaalis külvas, nagu ikka tema klassikaesitused, publikus (usutavasti iseäranis kutselistes muusikutes) ärevust ja umbusku. Pole lihtne temaga nõusse jääda, sest R. Rannap ilmselgelt loobub interpreteerimast kui teostele ja stiilidele külge harjunud tundesisu otsekohene, ainult selle nüanssidest isiklikku nooti otsiv ümberjutustaja, ning esitab muusikat kui režissöör, kes kujundab puhtmuusikalisest sündmustikust, puhtmuusikaliste vahenditega opereerides põnevat kõlaetendust. Nüüdisnärviga teatrilavastaja suhtub teksti sageli kui alusmaterjali, ka R. Rannap lavastab oma esitused tänapäevaselt, lastes eneses puhuvatel ajatuultel paigast nihutada, vahel isegi pahupidi keerata noodikirja raiutud ja meis kõigis «õigena» troonivat dünaamikat, artikulatsiooni, ornamentikat jne. Ümberkujundamist on pianist kasutanud kõikides täisea kavades, väikesest liialdusest kuni teksti lõhkumiseni ja uuesti kokkupanekuni, seni kõige otsustavamalt 1982. aasta sooloõhtul, luues kompositsiooni Debussy prelüüdide kildudest (mis olid eeltutvustuseks fuajeepeeglitele ja põrandale kleebitud), ja 1983. aasta sooloõhtul, kui Chopini valss paljusid lausa solvanud kombel leierkastilooks sunniti, siis ära tükeldati ning teispoolne (fuajeeklaverilt) vastukõla esile kutsuti. Aga ka pisivabadused näitavad ilmekalt, et nooditeksti mustvalge pole R. Rannapile püha autoriteet. Ta loob enesele ise mängureegleid, ja kelle loomusele need ei sobi, sel on peaaegu võimatu pianisti lainele häälestuda. Või peaks R. Rannap silti vahetáma? Akadeemilise fraki seljast heitma? Kindlasti väheneks seejärel tunduvalt ümbritseva vastusurve tema radikaalsetele tõlgitsustele — ühtlasi vist ka nende mõjupinge.

13. jaanuari kontserdile mõeldes ei pääse mööda järeldusest: mida julgemalt ning järjekindlamalt esineja riskis, liialdas, muundas, seda erutavam ning terviklikum sai tulemus. L. Beethoveni «Sonata quasi una Fantasia» *op.* 27 nr. 1 ja F. Chopini Sonaat b-moll kõlasid kõige «normaalsemalt». Beethoveni vaikselt süvenenud, hellalt saali poole avatud algusmuusika ja selle naasmised läbi osa sobinuksid kaunistama kõige tõsisoliidsema pianisti kava. Chopini (suhteliselt harvad) kaasakiskuvad lõigud kuulusid see-eest ehtrannaplike, raskelt pidurdatud tempodes, aegluubi all detailiseeritud muusikamisanstseenide hulka: kolossaalseks paisutatud avataktid, II osa keskosa, irdmediteeriv trio «Leinamarsis». Mõlemas sonaadis tundus paljugi psüühiliselt hajali, paistis, nagu saanuks hoolikusepüüd eelisvõimu kujundustahte üle. Värsked lood?

Kõige pahupidisemalt esitas pianist Mozarti Sonaadi a-moll. Teose populaarseks teinud rühikust ning dramatismi asendas vararomantilist vaimu meenutav kunstipärane naiivsus, pianist ja muusika näisid äkki abitud ning üksi keset tohutut lava. Pärast kontserti kostis publikusuminast: «See Mozart oli küll liig!» Pianist tõepoolest ei koonerdanud üllatustega, ent haamerklaverlikult (?) õhulisel helipildil on siin kindlasti oma sügav põhjendus — ja veetlus. Viimase osa ootusõhkkonda aitas R. Rannapil tabada talle tüüpiline tempokompressioon — pingeline, aeglane kulgemine, milles hakkas kõnelema ka teema saatefiguur.

Muide pole raske märgata, et aeglastes/aeglustatud tempodes õnnestub muusikaline lavastamine R. Rannapi oluliselt hõlpsamini kui kiiretes. Sest kiires muusikas nõuaks teema mõtteleidudest küllastatud tõlgitsuslaad fantastilist pianismi. Selle vaegus pole muusikut kogu tema karjääri vältel nähtavalt häirinud, tavaröobastesse sundinud. Kas see ei tõesta, et tema «veidrused» ei tulene soovist odava hinnaga silma paista, et ta on käinud raskeimat ja ausaimat — enesetruuduse teed — ning ei astu sellest kõrvale, kui ka miski üle jõu käib? Samas — mis teha, kui niisugusest tuuleveskitega võitlemisest sugeneb pianistliku mitte-tõsiselt võetavuse kahtlust heasoovija vaimustusse ning otsese parastamise võimalusi konservatiivsemale kuulajale? Kuid kas üldse maksab sellele liigselt tähelepanu koondada? Sest faktuuri lähtimõtestamise intensiivsuselt, kontseptuaalselt fantaasialt pole R. Rannapile lähedalt, kaugelt, ka suurfirmade plaatidelt lihtne võrdset leida. — Tema laineharjadel. Kui R. Rannap praegu esinemistes ebaühtlaselt jaotunud tipphetkede taga aimatava tunnetuse kindlamalt kätte saaks, oleks ta rabav kunstnik. Selle nimel võiks nii kontserdikorraldus kui ka kodupublik teda senisest hoopis enam mõista ja toetada.

Kõige tihedamalt, läbivamalt pakkus R. Rannapis peituvat F. Liszti 12. rapsoodia esitus. Tänu väga täpselt läbimõeldud ning veenvale teostusele tundusid arvukad lavastuslikud leiud loomulikuna, lausa tekstipärasena. Omaaegsed kirjeldused annavad mõista, et F. Liszt kasutas publiku hüpnoosiviimiseks samasuguseid intellektuaalselt elektriseerivaid võtteid, mis ka R. Rannapi tugevuste hulka kuuluvad, mitte mehaanilist säravust ja paksu pateetikat, nagu praegu tüüpiliste esituste põhjal võiks arvata.

Nurinad ja vaidlused... tähendab, kontsert elab edasi, seda mäletatakse. Kui R. Rannapi järgmisel sooloõhtul ei lisanduks uusi küsimärke — vaat see oleks pettumus?

(Valvekuulajate arutelult)

* * *

Eestis hoiavad kahel klaveril mängimise traditsiooni elavana Nata-Ly Sakkos ja Toivo Peäske. Aspirantuuripäevil Leningradi Konservatooriumis alanud koostöö on kestnud kümme aastat. Sellele tähtpäevale pühendas duo neljast kontserdist koosneva sarja. 20. oktoobril mängiti Kadrioru lossis ühel klaveril ja neljal käel Mozarti, Schuberti, Brahmsi ja Debussy muusikat. Maikuusse on plaanitud uudisteoste kontsert. Loodetavasti saab teoks ka üks ülesastumine orkestriga.

Sarja teine kontsert toimus 20. jaanuaril «Estonia» kontserdisaalis. Toivo Peäske: «Tegime valiku parimatest teostest, mis klaveriduole loodud. Kava keskmesse paigutasime kaks nõudlikku suurvormi: Brahmsi Sonaat op. 34 b f-moll ja Stravinski Kontsert. Raami moodustasid Mozart-Busoni avamäng ooperile «Võluflööt» ja Milhaud' tsükkel «Scaramouche». Brahmsi Sonaat on teos, mis vajab põhjalikku sissemängimist. Enne «Estonias» esinemist andsime kontserdi Tartus ja Valgas, publikut oli piisavalt. Nii et Tallinna kontserdi õnnestumiseks olid kõik tingimused.» Nata-Ly Sakkos: «30. jaanuaril esines Tallinnas klaveriduo Larissa Gontšukova —Anatoli Urinson Tšeljabinskist. 1. ja 2. veebruaril olemegi vastukülaskäigul Tšeljabinskis. Ka seal mängime Brahmsi Sonaati ja Milhaud' tsüklit.»

20. jaanuari kontsert õnnestus. Tegi ainult veidi nukraks, et tõsise töö lõppresultaati jälgis vähem kui sada inimest. Brahmsi Sonaat jättis terviklikku, monoliitse mulje. Kõla oli vaheldusrikas, kuid mind võlus rohkem *piano*-poolus: see oli tundlik, keskendunud, täpne. Väga meeldis sonaadi unelev, mediteeriv II osa. Tore oli ka kirgliku, üleskutsuva teemaga, tõeliselt sütitav III osa. I osa suurtesse tõusudesse oleksin soovinud rohkem romantilist paatost, plahvatuslikkust. (Või on hoopis uue kuue saanud saal süüdi, et *forte* ei kõla piisava intensiivsusega?)

Brahmsi Sonaat ja Stravinski Kontsert on kahtlematult kahe klaveri muusika tippteosed ning võib-olla raskeimad teosed üldse, mis tollele ansamblile loodud. Stravinski Kontsert on äärmiselt komplitseeritud faktuuriga, huvitavatest rütmidest ja kooskõlast küllastunud muusika. Kui põnev, lausa filigraanne on teose II osa! Ettekanne meeldis mulle reservatsioonideta ning tunnen vaid kaasa neile, kes sellest muusikast ilma jäid — vaevalt, et Stravinski Kontserti lähemal ajal jälle elavas ettekandes kuulda saab!

Lõpetati Milhaud' «Scaramouche'iga». See on duol põhjalikult sissemängitud teos, Kesktelevisiooni otsesaateski kõlanud ja seetõttu oli kindlust, mängurõõmu ja -lusti küllaga. Lisaks esitatud Gavrilini vaimukas pala tõi kuulajate nägudele muheluse.

Ja lõpetuseks üks märkus. Miks ei võiks kavalehele märkida ka häälestaja nime, kes on klaverid ette valmistanud? Sest tema on ju üks kontserdi osalistest, temast sõltub väga palju. Pealegi on kahe klaveri kokkuhäälestamine ja intoneerimine kõrgeimat kvalifikatsiooni nõudev ülesanne.

MART KUUS

EESTI NOORED DIRIGENDID — PAUL MÄGI

7. veebruaril juhatab ERSO-t sarja «Eesti noored dirigendid» abonementkontserdil Paul Mägi, kelle nimi on avalikkusele juba hästi tuttav. Paul Mägi on tuntud kui mitmekülgne muusik — Tallinna Riikliku Konservatooriumi lõpetanud trompeti erialal, varasematel aegadel viiuldajana silma paistnud (mängis viiulit kunagi ka ansamblis «Ruja»). Orkestrijuhina on ta tegutsenud liigi kümme aastat, kusjuures iseloomulik on Paul Mägi puhul loomulikkus, millega ta orienteerub ühtviisi nii levi- kui süvamuusikas (aastaid on ta juhatanud ER-i estraadiorkestrit). Paul Mägi on öelnud, et tema jaoks on levi- ja süvamuusika terviklik nähtus, kus pooled rikastavad teineteist. Aastatel 1980—1984 täiendas Paul Mägi end Gennadi Roždestvenski juures. Kõige väärtuslikumaks, millest osa saadud, peab ta oma juhendaja inimlikkust. Erilisi eeskujusid Paul Mägil pole, nii nagu lemmikautoreidki — huvi pakub kõik, mis muusikaookeanis toimub. «Püüan õppida kõikjalt,» on ta öelnud. Sellest hooajast töötab Paul Mägi ka RAT «Estonias», tema sõnade kohaselt tähendab teatrilava dirigendile pidevat valmisolekut, kontserdilaval on juhusel väiksem roll.

Kontserdil kõlav Anti Marguste Kuues sümfoonia on huvitava vormilahendusega. Tegemist on kaksiksümfooniaga, milles on muusikalisele materjalile lähenetud kahest erinevast rakursist. Kontseptsiooni võib interpreteerida kui liikumist ajas. George Gershwini poeem «Ameeriklane Pariisis» valmis autoril mitmekuulise Euroopa-reisi ajal 1928. aastal. Pärast New Yorki saabumist andis Gershwin intervjuu ajakirjale «Musical America»: «See uus teos — õigupoolest rapsoodiline ballett — on loodud väga vabalt, see on moodsaim muusika, mida ma siiani olen kirjutanud. Esimene osa on arendatud tüüpilises prantsuse stiilis, Debussy ja «Kuuiku» laadis, kuigi teemad on kõik algupärased.» Teistes osades kuuleme bluusi ja tšaristoni ning siinkohal tasub meenutada, et Gershwin käsitles džässi ameerika spetsiifilise rahvamuusikana ning selle kasutamises traditsioonilistes sümfoonilistes vormides nägi ta teed ameerikaliku sümfonismitraditsiooni loomiseks. Debussy kolm prelüüdi orkestreeris Paul Mägi ise, Raveli «Alborada del gracioso» eksisteerib nii klaveri kui ka orkestrivariandis. Saint-Saënsi parimad teosed kuuluvad instrumentaalkontsertide žanri. Viiulikontsert nr. 3 h-moll on üks populaarsemaid, kuuleme seda Jaak Sepa esituses.

IGOR GARŠNEK

TMM-I PILDIKOGUST

Otto Hermanni (1878—1933) 50. surma-aastapäeva aegu oktoobris 1983 pidas teda väikese kirjutisega meeles ka SV, sest see mees oli olnud kutselise «Estonia» esimene muusikajuht (1907—1908) ja esimene sümfooniakontsertide ülesvõtja Tallinna eestlaste seas ja heaks (alates 1907. a.). Hingelistes kannatustes ja viletsuses see elu järk-järgult hääbus, kuni «kustus too masendava saatusega inimene 17. okt. 1933. aastal kodus, kuhu jõudis veel haiglast tagasi, seletades, et ta võõras kohas ei taha surra. Põrm sängitati Keila kiriku kõrvale. Polnud matusetalitusel «Estonia» kontserdisaalis ei pillimehi ega suurt publikut — kirstugi aitasid kanda autojuhid. Ometi on Teatri- ja Muusikamuuseumi ühes mapis Georg Lurichi foto pühendusega Otto Hermannile 1910. aastast — tagasihoidlik ja südantsoojendav mälestis ajast, mil väikese rahva üks poeg tahtis teistki suuremaks õhutada» (raamatust ««Estonia» lauluteatri rajajaid»).

Lurichi käega tagaküljele kirjutatud, tuntud saksakeelse riimilise mõttesalmi sõnasõnaline tõlge oleks järgmine: «Sõber hädas, sõber teos, sõber selja taga — need on kolm head silda (tuge).» Pilt ise on tehtud Riia fotograafi L. v. Hirschikowski Maiori (Majorenhofi) suveateljees.

IVALO RANDALU

BACH JA HÄNDEL EESTI RAADIOS

Stiilitruudus, autoritruudus, originaalitruudus on saanud viimasel ajal lausa moesõnadeks. Mis on ühe jaoks ideaal, selle naeravad teised välja, keskne on see probleem siiski, ka ajaloolise muusika esitamisel. Klassitsistliku ja barokkmuusika interpreteerijate hulgas on tänaseks välja kujunenud kaks leeri — ühed lähtuvad viimase kahesaja aasta esituspraktikast, teised aga selle ajastu praktikast, mil teos loodud. Viimased kasutavad enamasti originaalinstrumente, toetuvad originaalkäsikirjadele, otsivad originaalilähedast artikulatsiooni jne. Selliseid esitusi on nimetatud ka muuseumlikeks, mis näitab nende taotluste sügavat mittemõistmist.

Mis selles «originaalitsemises» aga üldse iseäralikku on? Keegi ei kujuta ju ette, et näiteks Brahmsi või Mahlerit võiks ette kanda teistsuguste koosseisudega kui need, millele teosed algselt kirjutatud. Bachi ja Händeli puhul on aga suurte ümbertegemistega niivõrd harjutud, et ei kujutata ettegi, kuidas nende «vokaal-sümfonism» võiks algses kammerlikus ettekandes kõlada. Konventsionaalne, põhiliselt romantismi praktikale toetuv esitusstiil suudab muidugi suurt naudingut pakkuda, kuid ta on siiski süüdi pillide ja häälte tasakaalu põhjalikus rikkumises, tempode ja artikulatsiooni meelevaldses muutmises, mis lõpuks muudab küsitavaks sisulise vastavuse helilooja poolt kavandatule. Samal ajal on need esitused põhiliselt «nooditruud», mis on aga halvim truudus selle muusika puhul. Noot on vaid pool tarkust barokkmuusika kohta; sellele peaks lisanduma suure hulga kirjutamata seaduste tundmine, samuti omal ajal põhiliste itaalia ja prantsuse stiilide ning saksa segastiili valdamine. Need tarkused, mille õppimist mitmel pool muusikakõrgkoolideski loomulikuks peetakse, on aluseks originaalilähedust otsivatele interpreetidele. Vaid aluseks — keegi ei püüa tõelise ajaloolise autentsuse poole, mis oleks mõeldamatu ja mõttetu ühtviisi.

Kahjuks on meie muusikapublikul olnud seni vähe võimalusi hinnata uusi taotlusi, eriti suurvormides. Seetõttu võib oodata põnevaid ja üllatuslikke kohtumisi ammutuntud teostega Eesti Raadio täna algavast juubelisarjast, kus kõlavad kõik Bachi ja mõned Händeli kesksemad vokaalsuurteosed meie aja suurima praktikust barokkmuusika spetsialisti Nikolaus Harnoncourt'i (pildil) juhatatud, **loomutruudust** otsivates esitustes. Saated lähevad eetrisse reedeti kell 21 ER I programmis kesk- ja ultralühilainel. Kahes esimeses saates kõlab Bachi «Jõuluoratoorium», järgmiseks on plaanitud Händeli «Messias».

Kõrvuti sellega on valmimas saatesarjad mõlema meistri elust ja loomingust, mis kõlavad eetris laupäeva õhtuti kell 22 I ja III programmis. Neljaosalise Händeli-sarja (2.—23. II) autor on Anneli Unt, Madis Kolgi kuueosaline Bachisari on plaanitud märtsiks-aprilliks. Kõigi nende sarjade toimetaja on Virve Normet.

TOOMAS SIITAN

Kaarel Sahk 70

Kui Tartu Draamateatri Selts, mille asutajaks oli kohalik kirjandusintelligents, 1934. a. tööd alustas, siis kõige kõrgema hinde sai näitlejaeksamil Kaarel Sahk; kui V. Hion lavastas «Vanemuises» «Juuditit», siis oli valgustajaks Sahk; kui Sahk Tallinna Töölisteatrisse läks, siis oli ta peale näitleja samal ajal ka rekvisiitor, inspitsient, administraator. Lõpuks pisteti ta okupatsiooni ajal pokri, sest teatri rekvisiidilaost leiti Lenini «Kogutud teosed»: keegi oli need hoiule andnud. Sealt suutsid teatri näitlejad Saha ometi välja rääkida.

Teisel-kolmandal päeval pärast Tallinna vabastamist kohtasin Kaarel Sahka tänaval. Kutsusin teda endale asedirektoriks. Tema oli see mees, kes «Vanemuise» väikese maja taastamist juhtis, kes sinna autogaraažid ehitas. Ta oli ka teatri uue maja ehitamise juht. Vahepeal, 1950. aastatel «Vanemuisest» ära olles, sõitis ta bussijuhina, sest tal oli kõrgema liigi autojuhi tunnistus. Autojuhikohalt viis tookordne Tartu täitevkomitee esimees Saha tööstuskombinaadi direktoriks. Pärast töötas ta veel bussi- ja taksopargi peainsenerina, ta oli oma ministeeriumi parim peainsener. Sealt sain ma tema «Vanemuisesse» tagasi.

Teatri uue maja lavatehniline ja valgustusosa on õieti Saha ideede järgi tehtud. Kõik head töömehed on teda kiitnud, kõik halvad sõimanud.

Seni, kuni Sahk autobaasis töötas, tal endal autot polnud. Ka «Vanemuise» direktori asetäitjana ta maja endale ei ehitanud. Ta teab täpselt, mitu rulli niiti läheb ühe kostüümi õmblemiseks. Ükski autojuht ei saanud ringreisile minemata jätta ettekäändel, et auto rikkis: Sahk leidis vea alati üles.

Kui Sahk pensioniikka jõudis, lahkus ta teatrist Eesti NSV teenelise kultuuritegelasena. Parteisse astus ta alles siis, kui see enam karjääritegemist ei soodustanud. Mõnda aega oli ta teatrist eemal, siis tuli tagasi kõige hullemale kohale — lavastusala juhataja ametisse.

Viljandi uue teatrihoone juures oli Kaarel Sahk konsultandiks. Selle masina, millega teatri keldris riiet immutataksse, tõi ta ära Sindi vabriku vanaraualaost.

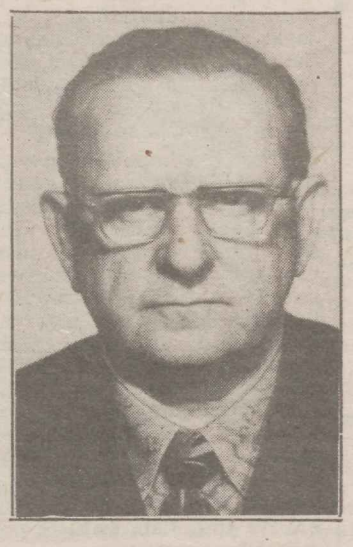

Sahka tuntakse terves Nõukogude Liidus kui suurt spetsialisti teatrihoone ehitamise, lavatehnika ja valgustuse asjus. Tänu sellele on ta ka nüüd vahetevahel veel «Vanemuisele» mõndagi kasulikku hankinud.

Kõige rohkem on Saha üle nurisenud meie Kultuuriministeeriumi varustajad, kes ei saa aru, miks «Vanemuisele» läheb vaja asju, mida teistel vaja ei ole. Vaja on Sahal sellepärast, et «Vanemuise» lavastuskulud ühe lavastuse peale on üle Nõukogude Liidu kõige väiksemad. Kevaditi tuleb Sahal aegajalt tahtmine ära minna. Kuid ikka leiab ta midagi uut, olgu see või uus, huvitav lavastus, ja ta lükkab äramineku edasi. Nüüd arvan ma, et ta ootab «Vanemuise» väikese maja remondi algust.

Kõigi Eesti teatrite lavatehnikamehed tunnevad ja austavad Sahka.

Neil aegadel, mil me «Vanemuises» ainult kahekesi olime, tegin ma palju selleks, et Sahal oleks veelgi raskem töötada: ma andsin teatri rahakoti tema kätte. Järelikult pidi tema olema halb inimene, mul oli seega kerge olla parem inimene.

Tartu linnas on kõigil aladel palju häid meistreid: need head meistrid on kõik Saha sõbrad.

KAAREL IRD

FOTOREPLIIK '85

Ma ei loe ennast pädevaks Eesti fotot lähemalt analüüsima või arvustama. Küll olen aga aastaid jälginud selle liikumisi-kulgemisi-suundumisi-kriise — nagu mõne teisegi kultuuritahu puhul. Olen muuseas kursis ka sellega, et meie kaunis arvukas fotograafide ja fotokunstnike peres on kaks meest, kellel on õigus oma nimele lisada tähed AFIAP. (See on Rahvusvahelise Fotokunstiühingu aunimetus.) Need mehed on Peeter Tooming ja Kalju Suur.

Lugedes «Sibris ja Vasaras» nr. 4 1985 (25. jaanuar) Peeter Toominga (AFIAP) mahukat ülevaateartiklit «Eesti foto '84», ei kohanud ma selles kordagi Kalju Suure (AFIAP) nime. Räägitud on ühe- ja kahemehenäitustest, räägitud on noortest ja ka näiteks P. Toominga fotoartiklitest. Täiesti mööda on mindud asjaolust, et Kalju Suurel oli 1984. aastal 6 näitust ja 11 ekspositsiooni, üks viimaseid Moskvas. Ja just P. Toominga artikli ilmumise aegu võttis autor maha mahuka näituse Kiek in de Kökis — «Päevapilte kultuurielust». Ma ei tahaks siinkohal suuqi hakata polemiseerima asjaolude ümber, kumba AFIAP-i teened igaviku ees suuremad on, kuigi ise olen jõudnud ikka, mil huvitavalt jäädvustatud kultuuritegelase portree tundub olulisemana näiteks põnevast jõevirvendusest lehekülgede kaupa. Arvatavasti on võrdne eluõigus mõlema kunstniku taotlustel ja laadil. Küll aga pean väga kahetsusväärseks asjaolu, et endale krooniku rolli võtnud juhtfotograaf teadlikult eirab üldteada fakte ning nimegi.

Tekkinud mõra taqamaad on mulle arusaamatud ja kurvad, üks peaks aga kindel olema — vaevalt on K. Suur endale ise andnud AFIAP-i aunimetuse — nagu P. Tooming. Ning vähemalt kroonikurolli eeldaks viimaselt minimaalset korrektsust.

TEET KALLAS

ILUKIRJANDUS. ILUKIRJANDUS.

MIHKEL MUTT

KÜLASKÄIK

Ta seisatab müüri ees. See on pragunenud, krobelise kattekorra uuretesse tolmu kogunud. Tee, mis siit mööda viib, on kaetud asfaldiga ega tohiks eriti tolmata, vähemalt vihmase ilmaga mitte. Võiks arvata, et see on aja enda tolm, langenud siia paarikümne aasta jooksul. Ja madalamaks on müür nagu jäänud, käsi ulatub ülaäärest kinni võtma. Ühest kohast on müür järsult tumedam. Sealt on kivid ära varisenud, nüüd on see koht paigatud. Paranduskoht tuletab meelde, kuidas sealt üle käidi. Müüris on värav ka, lai ja rauast. Tookord seisis see pisut irvakil, igatahes sai seda lahti lükata. Aga sealt minna ei sobinud. Tuli tingimata üle ronida. Enne visati portfell või ranits kaares üle. Nagu pomm vaenlase tagalasse. Siis ise järele. Ja tingimata kisaga. Nüüd on värav kindlalt kinni. Ta seisatab selle ees ja silmitseb diplomaati enda käes. See on heast nahast, uus ning lõhnab veel. Käepideme kõrval on šifriga lukk, mis avaneb ainult talle teada oleva numbrikombinatsiooniga. Ta vaatab üles. Tema põlvkond ei loobi oma diplomaate ega imeõhukesi mappe. See-eest pigistavad nad end läbi igast müüripilust, kui kitsas see ka poleks. Kas tasubki kisada?

Ta pöörab ümber nurga ja jalutab piki müüriäärt jõe poole. Suur ja veider aed, mida krobeline sein ümbritseb, katab enam kui hektari. Kuidagi ei pääse sisse. Aga kusagilt ju peab, sest eemalt paistab keset platsi terve hoonetekompleks. Mitte küll elumajad, aga tööl käiakse seal ometi. Veel üks pööre ja ta jõuabki pääsla juurde. Tal on diplomaat käes ning hea lõikega palitu. Valvur ei küsi midagi, ju peab asjameheks. Ta jalutab mööda platsi ja uurib rajatist. Kõrged korstnad, torud, tsisternid, madalad, akendeta kuurid. Poole maa peal, rajatise taga lõpeb asfaltkõnnitee ning algab jäätmaa. On sügis, rohi koltunud ja hõre nina kõrred lamanduvad kinnade all vastupanuta. Ta jõuab uuesti müüri äärde, sinnasamasse, kus enne teisel pool seisis. Ka siin katab maad rohumätas, ainult tasasem kui mujal. Ja paar vana kivi on müüri ääres alles.

Aed asub koolimaja lähedal. Sealtpoolt ta äsja tuli. Kaksteist maja ühel pool teed, teisel veel vähem. Tookord tundus, et rohkem. Pärast tunde käidi siin platsil palli mängimas. Tema elas kaugemal kui teised poisid ja koju saamine võttis enam aega. Seepärast pidi ta alati esimeste hulgas kohal olema. Hoidku taevas, et ta oleks hilinenud. Ega teda kodust keelatud, ent mängima ei lastud ka mitte sagedamini kui kord-paar nädalas. Ja mitte kauemaks kui tund-kolmveerand korraga. Sellepärast oli ütlemist. Enamik käis rohkem, mõni iga päev. Temalegi ei aidanud kolmveerandist. Seepärast tuli kiirustada. Või kavaldada ning hiljem pisut luisata. Kodutee oli sealtkaudu pikem kui see, kust ta hommikuti jalgsi läks. Aga sealt käis buss. Sellega sai kiireminigi. Kui ta kodus ütles, et vormimüts oli kadunud ja ta pidi seda otsima, või tuli ette mõni teine viivitust põhjustav asjaolu, ja et seejärel tuli ta jalgsi, siis võitis ta veerand tundi mängu jaoks. Aga kui riskida ja jääda lootma sellele, et buss täpselt ette tuleb, siis rohkemgi.

Nad mängisid mängu, mida kutsuti rahvaste palliks. Nimi vihjas millelegi suurele ja tähtsale. Tegelikult tagusid seda peamiselt poisikesed. Moodustati kaks võistkonda, pandi kaks kaptenit ja kumbki pool püüdis teistele palliga nii pihta saada, et nood püüda ei suuda. Ja kogu lugu. Seda mängiti ka koolis võimlemistunnis ja mõnikord vaheajal hoovi peal. Siis oli alati hirmus vähe aega ning igal mängijal üks elu, kaptenil kaks. Kellel pall kord püüdmata jäi, see oligi väljas. Aga seal, müüri taga, mängiti vähemalt kahe, mõnikord kolme elugagi. See oli põnev. Tema mängis üldiselt hästi. Mitte küll kõige paremini ja kapten oli ta olnud haruharva, kui paari kõvemat kohal polnud, aga siiski. Ta mängis igal juhul himuga, sest tal oli aega vähem kui teistel. Mõni, kes lähemal elas, jooksis enne kodust läbi ja vahetas riided. Temal seda võimalust polnud. Koolivorm kattus tolmuga, sest pall käis tihti vastu maad. Pealegi püüdis tema enamasti vanamoodsalt, vastu rinda. Võis ka ainult kätega, nii oli efektsem, aga mitte kuigi kindel, sest pall võis sõrmede vahel libiseda. See-eest andis nüüd kõhtu puhtaks kloppida. Tüdrukud püüdsid ainult sülle. Poisid vaatasid saaliukselt irvitades pealt, kuidas nad seal trikoodes sebisid. Nagu kanad, kes muna tassivad.

Tal oli tavaliselt kell kaasas. See isa vana. Neil veeranditel, kui tal eelmisel tunnistusel kolmi polnud, tohtis ta seda kanda. Mängu ajaks võttis ta kella käelt, et see põrutada ei saaks, ning peitis portfelli kõige väiksemasse vahesse. Iga mängu järel käis ta koti kallal, et näha, palju veel aega on. Tavaliselt jätkus kaheks mänguks. Niipalju jõudis.

Tookord kestis esimene mäng tavatult kaua. Meeskonnad olid võrdsed, kõik püüdsid hästi, elud pudenesid aeglaselt. Liiati oli neid igaühel kolm. Kui viimaks lõpp saabus, tundis ta kella nägematagi, et aega on palju läinud. Aga kui ta portfelli avas ja vaatas, võttis ärevaks. Mida teha? Lahkuda täna esimese järel? Või jääda ikkagi teiseks? Äkki läheb see kiiresti? Nad olid kaotanud üle noatera. Revanš rippus õhus. Talle ei jäetud mahti ise otsustada. Teised hüüdsid: «Mis sa kohmitsed! Tule juba!» Nad olid kohad sisse võtnud, pall kapteni käes. Ta tormas oma poolele. «Ma lahkun niipea, kui mind välja visatakse, lõpuni ei jää,» vilksas mõttes, kui ta esimest palli püüdis. Aga täna mängis ta hästi. Vist isegi paremini kui kaptenid. Täna oli tema päev. Mõni hetk, pärast erakordselt õnnestunud püüdmist, ta lausa tahtis, et oleks ebaõnnestunud, aga meelega niimoodi korraldada ta ei suutnud. Kui vastaste kapten sisse tuli, olid tal kõik elud alles. Siis visati kaval pall vastu jalgu. Aga nad viskasid kaptenil mitu tükki järjest. Kapten oli suur, tugev, istuma jäänud poiss. Eest joosta ja põigelda ta eriti ei viitsinud, aga viskas hirmsasti. Tema põikles eest, aga ühega sai pihta, ja kuigi kogu keha löögist rappus, pillas palli ikkagi maha. Ka kaptenil oli üks elu alles. Ta tegi paar korda kiiresti üle ja siis viskas kapteni ootamatu vintpalliga välja. Nad olid võitnud. Aga tal polnud mahti juubeldama jääda. Ta kahmas koti ja tormas värava poole. Üle ei roninud, litsus end vahelt läbi. Nagu kiuste näitas buss eemal kurvis tagaaknaid. Tuli veel viis minutit oodata. Kella vaadata ta ei julgenud. Ta teadis, et on seekord liiale läinud. Vähemalt pool tundi oli möödas viimasest piirist, kui pidanuks kodus olema. Mida teha? Ta ei võinud täna niisama luisata, et tuli jalgsi, ja nõndaviisi hilinemist pisut vähendada. Nende maja asetses päris bussipeatuse lähedal ja otsaaknast oli näha, kui buss tuleb. Ta ise oli väiksena tihti seal seisnud ja oodanud, kas ema või isa juba ei paista. Nüüd seisis seal mõnikord ema. Kindlasti tegi ta seda ka praegu, vaatas ainiti linna poole. Jäi ainult üks võimalus...

Kui buss peatus, hüppas ta kiiresti tagauksest maha. Ta teadis, et sel hetkel jäi buss nende maja ning peatuse vahelisele kujuteldavale sirgele ja varjas vaatepildi. Üle tee tuli jõuda enne, kui buss paigast liikus ja kõik nähtavaks sai. Ta tõmbas küüru ja söösti üle tee, silmad kinni. Ja tormas otse ema ette. Ta oli just teda otsima minemas. «Nii ei tohi joosta, sa võid ju auto alla jääda,» ütles ema, ise näost valge. Siis ta pani käed näo ette. Tal olid pisarad silmas. Seda juhtus temaga haruharva. Muud ema ei öelnudki, ainult seisis, käed silme ees. Temal tuli hirm peale, süda aimas suurt pahandust. Oli tarvis end õigustada, ent kramp tegi keeletuks. «Aga, ema, mul oli veel üks elu alles, ma ei saanud ju pooleli jätta!» pääses tal lõpuks üle huulte ja hakkas ise nutma. Nii nad koju läksidki.

Ta jõuab ringiga müüri ette tagasi ja vaatab kella. Aega on veel, matusekontoris kestab lõunatund. Bussipeatust pole enam, neid harvendatakse vastavalt elanikkonna ettepanekutele. Ta kõnnib linnapiiri poole. Kodulinna sattudes on ta seda maanteeäärt mitmeid kordi käinud. Tee on laiem ja kõrgem ning tundub, et lühemaks jäänud. Juba ongi pritsimaja ning eemalt paistab tuttav ristmik. Kraavid kahel pool teed on ammu kinni aetud ja asfaldiga kaetud. Peatus vahetab siingi asukohta, liikudes ühe maja eest teise ette. Vanasti oli ta selle telefoniposti kõrval. Ta seisatab ja vaatab. Kunagi väikesed puud eemal aianurgas on kasvanud elektritraatide kõrguseks ja varjavad otsaakna. Keegi ei näeks siin, seisab buss ees või ei. Ka talvel mitte, sest need on kaharad hõbekuused. Liiklus on sama tihe kui pealinnas, veel hirmsamgi. Linnatagune ringtee pole ikka veel valmis ja enamik transiitliiklusest vabariigi teise otsa läheb siit läbi. Mis oli toonane praegusega võrreldes! Mõni «Moskvitš», «Pobeda», mõni krusa või hobune. Ja ometi, kui ta sama koha pealt üle tee tuleb, surub ta oma diplomaadi sanga kramplikult pihku nagu tavaliselt ja vaatab vanainimeseliku hoolikusega mõlemale poole, enne kui tõtates üle asfaldiriba põgeneb. Seejuures võpatab ta alati: see üks elu, mis talle jäi, seda elab ta siiani.

Oleme jõudnud Ameerika Euroopa jaoks avastamise viiesajanda aastapäeva (1992) künnisele. Sellest alguse saanud sündmuste ahel pakub rohket käsitlusainet. Lubatagu järgmiste ridadega alati teistel laiuskraadidel toimuva suhtes terase eesti lugeja tähelepanu pöörata ühele Lõuna-Ameerika linnale, Peruu pealinnale Limale, mis sai 18. jaanuaril 450-aastaseks.

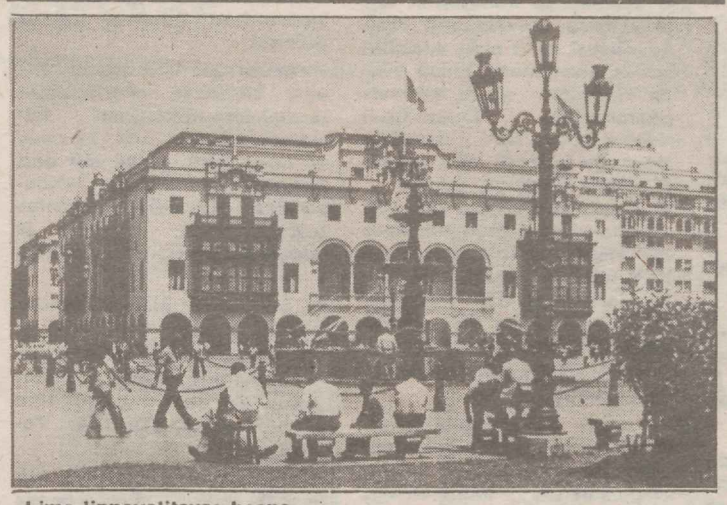

Lima linnavalitsuse hoone.

La Ciudad de los Reyes

Piki Peruu rannikut lennuki või laevaga Limale lähenev reisija näeb ridamisi kõrbeid ja haljendavaid nõgusid. Ühel pool on Vaikse ookeani piiritu avarus, teisel pool taamal linna hallikas siluett, taustaks kindlusevallina kõrguv Andide müür, mis nii muiste kui nüüdki sümboliseerinud meie rahva selgroogu.

Kui hispaania konkistadoorid tungisid inkade impeeriumi (esmakordselt randusid nad Peruus 1527. a. Francisco Pizarro juhtimisel), leidsid nad eest ulatuslikud valdused, mis hõlmasid peale praeguse Peruu ka kogu Ecuadori ja Boliivia ning osa Argentinast, Colombiast ja Tšiilist. Tahuantinsuyo — nagu inkariiki nimetati ketšua keeles ja mis tähendas nelja ilmakaare maad — pealinna Cuzco hõivasid konkistadoorid 1533. a. lõpuks, pärast tollal valitsenud inka Atahualpa hukkamist. Maa kulla peremeesteks saanud hispaanlased rajasid oma pealinna Jaujasse, mis aga asendi tõttu Sierra[1] keskosas, merest paljude päevateekondade kaugusel, vahetati peagi koha vastu lauskmaal.

Valitud paik on nii pinnase kui ka kliima poolest otsekui loodud kõige mitmekesisema puu- ja köögivilja kasvatamiseks. Siinse taeva leebus on saanud kõnekäänuks, sest näitab ta ju vähemalt pool aastat kirgast nägu. Suvega ei kaasne äärmuslikke temperatuure tänu Antarktikast tulevale Peruu (Humboldti) hoovusele. Nappidei talvekuudelgi ei ole muid ebamugavusi peale niiskusloori, sest sellesama hoovuse tõttu ei lange sademed tugevate hoogudena, vaid peene uduvihma — *garúa* — kujul, mis linna tänavakatet pigem määrib kui peseb.

Kaalunud neid paikkonna eeliseid, lisaks Andide kui viljaa la ja varjupaiga lähedus ning hõlpus pääs kalarikkale merele — seda mööda kulges tolle ajastu kõige kiirem liiklus —, otsustas konkistadoor Francisco Pizarro kokku kutsuda vähesed hispaanlased, rajatava linna tulevased elanikud, ning preestri, igasuguste õiendamiste ja sagimiste vältimatu kaasosalise. Eespool mainitud kuupäeval kritseldasid nood isikud oma allkirjad asutamisprotokollile, millest sai sünnitunnistus Kuningate Linnale *La Ciudad de los Reyes*.

Vastasutatud linna ja selle ümbrust kastva jõe nimi on Rímac — ketšua keeles tähendavat see «lobiseja». Mõne aja möödudes hakati selle sõna moonutatud kuju järgi kutsuma linna Limaks. See nimi on püsinud tänapäevani.

Lima, mille peaväljakut ehib Pizarro kuju, ei olnud tolle konkistadoori esimene Peruus rajatud linn. Enne asutas ta Piura ja seejärel Trujillo, mille ristis oma sünnilinna auks. Andmed Peruu vallutaja varasema elukäigu kohta Hispaanias peaaegu puuduvad, isegi sünnidaatum on lahtine (1470. aastad). Kroonikad pajatavad, et ta õppinud hädapärast lugema ja kirjutama alles siis, kui juba juhtis vallutusretki. Eduka tegutsemise eest Peruus andis Hispaania kuningas Pizarrole markii tiitli. Markii suri umbes 70-aastaselt (1541) mõõgatorkest, üksinda võideldes teda tapma tulnud vandenõulaste vastu «nooorusele omase uljusega». Tema põrm puhkab Lima katedraalis klaaskirstus, uudishimuliku silma vaateulatuses.

Pizarro mõrvamisele järgnes kodusõda Peruus elavate hispaanlaste eri kildkondade vahel, kuni Hispaania monarh nimetas sinna oma esimese asekuninga.

Aasta pärast linna rajamist oli seal 36 maja või krunti. Vanalinna plaan, tüüpiline tolle aja Hispaania linnaehitusele, on põhijoontes tänaseni säilinud sellisena, nagu Pizarro linna asutamise päeval kavandas: rida kvartaleid küljepikkusega 100 m, lähtepunktiks linna peaväljak Plaza de Armas (Relvade väljak).

Linn võib uhkust tunda selle üle, et 1551. a. avatud Lima Kuninglik Pontifikaalne Ülikool, mis hiljem sai ametlikuks nimeks San Marcose Ülikool, on Santo Domingo järel vanuselt teine kõrghariduse keskus Ameerikas. Praegu on see üks vabariigi 33 ülikoolist ja selle auditooriume täidab 25-tuhandeline õppuritepere.

Suurem osa pealinna 12 riiklikust ja eraülikoolist on asutatud meie sajandi kuuekümnendatel aastatel, nende seas ka põllumajanduslikke ja tehnikaülikoole. Lisaks annavad kõrgemat kunstiharidust kaunite kunstide kool ja konservatoorium. Limas avati Lõuna-Ameerika esimene trükikoda, kus 1583. aastal trükiti katekismus. Praegu ilmub pealinnas 8 ülemaalist ajalehte, neist vanim on Simón Bolívari asutatud «El Peruano». San Marcose ülikooli kasvandikud on César Vallejo, selle sajandi suuremaid poeete, eesti lugejailegi tõlke kaudu tuntud (LR, 1971, nr. 30, «Inimlikud luuletused», tõlkinud A. Kaalep, valinud ja saatesõna lisanud R. Mateo), prosaist Mario Vargas Llosa (LR, 1975, nr. 5, «Kutsikad», tõlkinud J. Talvet) ja Ciro Alegría, kellelt ilmunud lühiproosat perioodikas J. Talveti tõlkes.

Limal on muidki esikohti: Lõuna-Ameerika esimene telegraafiliin ja esimene raudtee (1857), mis mõlemad ühendasid pealinna Callaoga; Limast saab alguse maailma kõrgeim raudtee, mis Ticlio peatuse lähedal Kesk-Sierras kulgeb ligi 5 km kõrgusel üle merepinna.

Lima mitmevärviline elanikkond kasvas (ja kasvab praegugi) otse peadpööritava kiirusega. XVIII sajandi lõpul leidis linna müüride vahel peavarju ligikaudu 54 000 inimest; aastaid varem (1713) andis prantsuse rändur A. F. Frezier **grosso modo** järgmise hinnangu: «Hispaania perekondadest valgete arv Limas võib ulatuda 8000—9000, kõik muu on puha mestiitsid, mulatid, neegrid ja mõni indiaanlane, mis ühtekokku teeb enam-vähem 25 000—28 000 hinge, kaasa arvatud kirikuisad ja usklikud, kelle käes on vähemalt veerand linna.» Ja tal oli igapidi õigus, ei leidunud perekonda, kelle laste hulgas poleks olnud vähemalt ühte preestrit ja ühte nunna. «Milleks säärane hulk sutaane?» küsib ehk lugeja. Küllap oli see ajastu mood, ja muude meelelahutuste puudusel rahvas nähtavasti lõbustas end missadel, protsessioonidel, roosikrantsipalvustel, noveenidel[2], ristikäikudel, jakulatooriumidel[3], nagu ka uskus lepitavat taevavägede raevu, kui linna peaks tabama kataklüsm.

Oli 28. oktoober 1746, kui kella üheteistkümne paiku õhtul panid pealinna vappuma sealkandis nii sagedased maa-alused tõuked. Selle sündmuse kohta teatavad kroonikad: «. . . 4000 inimest leidis haua hoonete varemete vahel.» Ja lisavad: «Kolme minutiga varises rusudeks 211 aasta töö, arvates linna rajamisest.» Plaza de Armasest kahe kastiilia leegua (12 km) kaugusel paiknevale Callao sadamale veeres omad ohvrid nõudnud maavärina järel hiigellaine, nii et Callao 7000 elanikust ei jäänud ellu kahtesadagi. Märatsev vetevall jõudis poolele teele, ühe leegua kaugusele linna keskusest, ja peatus tänu õnnelikule asjaolule, et Lima asetseb 150 m üle merepinna. See kõrgus võimaldab tänapäevalgi selge ilmaga peatänaval liikudes jälgida sadamat ja laevu. Kui palju kordi lapsena seda teed ka sõitsin, ikka hurmas mind kaugusest paistev ookeani sinine maastik, minu teekonna üks veetlusi. Tollal ei tulnud mulle pähegi, et veidi üle nelja aastasaja tagasi kõitis too vaatepilt ühtelugu ka markii don Francisco pilku, kes oma palee juurest uuris horisonti, püüdes silmata mõne galiooni saabumist Hispaaniast — uudistega, toidukraamiga, abiväega . . .

Nagu oma rahvastiku kirevusega, nii paelus Lima ka oma rikkaliku arhitektuuriga — varandusega, mis kahjuks on tunduvalt kahanenud. Ent nüüdki veel võlub vanade ehitiste, eriti kirikute ülev ja kaunis teostus, nende monumentaalsus, rohke töötlusega fassaadid; veel nüüdki kiirgub algset sära nende löövide all, kus ei oldud kitsi ei hõbeda, kulla ega väärispuiduga.

Teose «Moby Dick» ühes lõigus kirjutab Herman Melville: «Lima vanalinn, Pizarro kaasaegne, säilitab värsketena oma ehitiste varemed ja tema murenenud kaitsemüüridelt heiastub surmakrampide kahkjust.» Kaldume arvama, et «surmakrambid» on vihje pullide ja kukkede kurvale lõpule vaatemängudes, mis on rahva ammune ajaviide. Limas on mitmeid paiku, kus peetakse kukevõistlusi, aga ka soliidne, 1768. aastast pärit, kontinendi vanim härjavõitlusareen «Acho». «Kui Lima olekski viimane koht Ameerikas, kus tahaksin elada, kummatigi oli seal veedetud aeg mulle meeldiv,» jutustas kirjas sõbrale Alexander von Humboldt viibimisest Peruus augustist detsembrini 1802, mis osutus nii viljakaks teaduslike avastuste poolest.

Lima turu valiku mitmekesisust on ühteviisi kinnitanud eri aegade rändurid, kuigi läinud sajanditel ei võinud nad osa saada alalistest laatadest, mis nüüd juba oma 15 aastat on kui üksainus suur pidupäev ostjale ja uudistajale. Mida kõike siin ei leidu! Värvierksad kangad, pontšod, mütsid, traditsioonilise ornamendiga sepised, kullassepatööd, mustrilised nahk- ja puuesemed, muusikariistad jpm., mida heldelt pakub igielav peruu rahvakunst.

Lima võib uhkeldada arvukate ja ahvatlevate supelrandadega, mille ilule aeg on vahest soodsaltki mõjunud. Praegu ei saa nõustuda Flora Tristaniga, Paul Gauguini peruu päritoluga vanaemaga, kes ühte neist kirjeldades väitis: «Lima elanikud on meresuplusteks valinud paiga, mis minu meelest on kõige igavam ja koledam kogu rannal. Selle koha nimi on Chorrillos[4].» Seal tõuseb kaldast pisut eemal järsk, vähemalt 100 m kõrgune looduslik kaljusein, mida mööda niriseb alla lõputu hulk väikesi veejugasid, mida rahvas kasutab dušina, et suplemise järel maha loputada soolakihti. See kaljumüür, nagu arvata võibki, on üleni roheline ja moodustab huvitava kontrasti ümbritseva liivaga.

Linn, mis jõudis minu teadvusse elu esimestel aastatel, oli rahulik, korras ja puhas. Kuigi tänapäevalik uutes linnajagudes, ei olnud ta minetanud endiste aegade pühapäevarahu, teatud malbust, millest nüüd on jäänud vaid mälestus. Peruust 1947. a. «Kon-Tiki» ekspeditsiooni alustanud Thor Heyerdahl kirjutas: «Lima on poole miljoni elanikuga moodne linn ja asub laialipillatult rohelisel tasandikul, mis laiub lageda kõrgmäestiku jalamil. Oma arhitektuuri ja samuti aedade ning puiestike poolest on ta kindlasti maailma ilusamaid pealinnu, nagu tükk moodsat, vana hispaania arhitektuuriga segatud Rivierat või Kaliforniat.»

Nüüd on linna elanike arv 6 miljoni piirimail ja lakkamatu inimvool provintsidest pealinna, oletatava parema elu otsingul, kestab. Siin on ligi kolmandik riigi elanikkonnast ja 70 protsenti tööstusest. Missugused siis on ühe arengumaa ilmselt arenenud pealinna probleemid? Massiline, lausa masendav sisseränd lisab või teravdab ebakohti: tööpuudus, koolide ja arstiabi ebapiisavus; korteripuudus, mis on põhjustanud «uusasulate» (linnaäärsete agulite) mitmekordistumise; üha laiematesse rahvakihtidesse levinud narkomaania, mis minu nooruses oli sootuks haruldane.

On ütlematagi selge, et «rohelisest tasandikust» on jäänud vaid igatsuseohe. Ent veel on alles aedu, puiestikke, vana hispaania arhitektuuri.

Kiirusta siis, armas lugeja, Lima tundmaõppimisega, enne kui täitub pool tuhat aastat tema rajamisest. Siiski usun, kõigest hoolimata, et sinagi hüüatad: «. . . kummatigi oli seal veedetud aeg mulle meeldiv!»

RICARDO MATEO DURAND

[1] Looduslikult jaguneb Peruu kolmeks põhiosaks: Costa (rannikuala), Sierra (mägiala) ja Oriente (niisked metsaalad ida pool Ande).

[2] Üheksa päeva kestev jumalateenistuste ja palvete tsükkel.

[3] Lühike harras palve.

[4] «Chorrillos» tähendab «(vee-)nired».

Orhideekasvataja OSKAR SAVIK 95

ENSV TA Tallinna Botaanikaaia tsümbiidiumikollektsioon on hästi tuntud nii Eestis kui ka kogu Nõukogude Liidus. See on esimene ja ka suurim nimetatud orhideede kultuursortide kollektsioon meie maal. Kollektsiooni algmaterjali kinkis Tallinna Botaanikaaiale endine Austraalia orhideekasvataja, alates 1966. aastast taas tallinlane Oskar Savik. Palju aastaid on Botaanikaaia töötajad saanud temalt hindamatut praktilist abi nende orhideede kasvatusvõtete omandamisel.

Möödunud nädala lõpul tähistati Botaanikaaias piduliku aktusega Oskar Saviku 95. sünnipäeva. Meenutati Oskar Saviku ja Botaanikaaia suhete algust ja arengut, sooviti nooruslikule juubilarile jätkuvat reipust ja head tervist. Koos muude lilledega kingiti Oskar Savikule tema kasvandikke — orhideesid, mis juubilari rõõmuks on siin kaugel põhjamaal hästi kohanenud.

ELMAR RAUAMI foto

Inglise keelde tõlkimise võistlus

(Algus 5. lk.)

ja tuntud: võõrkeeleoskus siin Eestimaal ei parane märgatavalt nii kaua, kuni ei leita võimalusi saata üliõpilasi — ja nende õpetajaid (!) — pikemaks ajaks õpitava/õpitud keele tegelike kõnelejate hulka. Igal juhul andis see tõlkevõistlus meie inglise filoloogide praktilise keelevõimekuse kohta rohkem teavet, kui eelnevalt osanuks oodata. Aino Jõgi ja Oleg Mutt palusid võistlustööde teised eksemplarid TRÜ-le põhjalikumaks järelanalüüsiks. Nii et kui tolle ettevõtmise kasudest kõnelda, siis — miks ei? — nende tüüpiliste vigade väljaselgitamisest, mida eestlane teeb ingliskeelset teksti sepistades, võiks edaspidi abi olla kas või üliõpilaste õpetamisel.

Lõpetuseks nende nimed, kellega jõudu prooviti. Vanema põlve kirjamehi oli neli: Juhan Liiv, Eduard Vilde, A. H. Tammsaare, Evald Tammlaan. Eelistus kuulus nüüdisautoritele. Mihkel Mutti oli kasutatud neli korda, Toomas Vinti kolm korda, Jaan Krossi ja Milvi Sepingut kaks korda (seejuures oli Seping ainuke, kelle sama novelli — «Külaskäik Rohu tänavasse» — vahendasid kaks tõlkijat, muide teise ning ergutusauhinna saajad). Ühekordset õnne katsuti järgmistega: Valmar Adams, Vladimir Beekman, Mati Unt, Aino Pervik, Rein Põder, Raimo Männis, luuletajad Betti Alver ja Ain Kaalep ning ilukirjandusväliselt August Palm ja Tiit Leito.

ENN SOOSAAR,
žürii esimees

Jugoslaavia ilmatark

Belgradi elanikul Boris Kolčickil on aastaid kaugelt üle kaheksakümne. Nagu meie Vadim Zelnin, on ka tema ammust ajast teraselt loodust jälginud ning nüüd on ta omamoodi ilmajaama kuulsuse teeninud. Juba palju aastaid ennustab ta ilma ja, väidetakse, täpsemalt kui ilmajaam. Hiljuti avaldas pealinna populaarne nädalaleht «TV» esiküljel sisuviite: «Kolčicki ennustus kevadeni», viimasel leheküljel aga üksikasjaline ilmagraafik kuni aprillikuuni välja.

Õnnitleme!

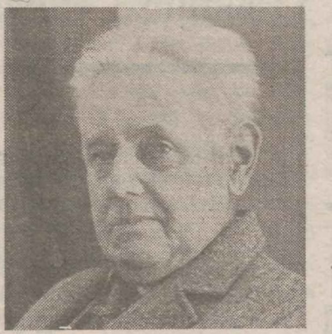

ALEKSEI SOKOLOV,
tõlkija.
Saab 7. veebruaril
75-aastaseks.

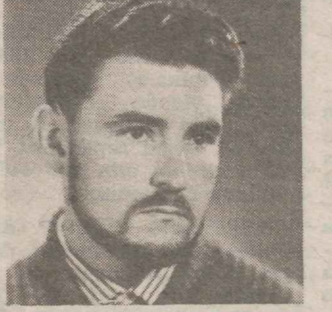

UNO UIBO,
teatrikunstnik, Pärnu «Viisnurga» vanemkunstnik,
Eesti NSV teeneline
kunstnik.
Saab 5. veebruaril
50-aastaseks.

Huvitavaimad fotokirjutised

Vabariiklikud fotokirjutiste võistlused on nüüd juba neli korda teoks saanud. 1984. a. lõpuks järjekordsele võistlusele laekunud töid oli küll vähem kui varasemail (vaid 18, eelmistel keskmiselt 33), leevenduseks aga tuli seekord esikohale pala, mis omanäolisim seniste seas: peapreemia (Eesti Kinoliidu loominguline lähetus) sai Andrus Rünk töö eest «Fotograafia kiirkursus algajaile». Kui pealkirja järgi võiks otsustada, et tegemist on õpetussõnadega korralikuks pildistamiseks, siis tegelikult on lugejaile esitatud Murphy seaduste «fotograafiline» töötlus. Seega põhitõed küll, kuid aina mingi ootamatu nipiga vürtsitatult.

Ülejäänud auhinnalised kohad jagas žürii (S. Endre, L. Gens, E. Kärmas, Ü. Kraan, P. Tooming) järgmiselt: II preemia — Ilmari Karro «Patriootiline teema fotokunstis», III preemia — Arne Kiin «Kunstiks? Meie loomefoto hetkeseisust», III preemia — Anne-Malle Hallik «Valmiera koolkond».

«Noorte Hääle» preemia sai Erkki Lille «Must ja valge» ning Rahvafotostuudio TFK preemia Ines Rannapi «Nixi».

1. märtsil toimub Kinomajas võitjate autasustamine ning seminar kõigile senistest võistlustest osavõtjaile. Oodatud on kõik teisedki kirjutamishuvilised, sest tulemas on järjekordne fotokirjutiste võistlus.

PEETER TOOMING,
žürii esimees

Krasnodaris

komplekteeris üleliidulise klubidevahelise III fotonäituse «Maa ja rahvas '84» žürii näituse ekspositsiooni (212 fotot) ning määras auhinnalised kohad. Klubidest tuli esikohale Vladimiri linna fotoklubi, autorikomplektidest tunnistati parimaks Aleksandr Nazarovi tööd (Penza). Premeeritute seas olid ka Kalju Suur ja Peeter Tooming, kes mõlemad said I järgu diplomid «Originaalse kujundusliku lahenduse eest» (K. Suure foto «Liivakell», P. Toominga foto «Paabulind»).

EESTI NSV RIIKLIK
NUKUTEATER
kuulutab välja
KONKURSI
vabale II kat. naisnäitleja ja
II kat. meesnäitleja kohale.
Sooviavaldused esitada teatrile (Tallinn, Lai tn. 1)
hiljemalt 1. märtsiks 1985.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse viljaka töö eest marksismi-leninismi propageerimisel ning töötajate kommunistlikul kasvatamisel ja nende mobiliseerimisel NLKP XXVI kongressi otsuste täitmisele anti ajakirjale «Eesti Kommunist» — «Kommunist Estonii» Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri.

● Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja kauaaegse kohusetruu töö eest ajakirjanduses väärisid ajakirja «Eesti Kommunist» peatoimetaja asetäitja Viktor Peterson ja tehniline toimetaja Marika Mätlik.

● Kauaaegse kohusetruu töö eest ajakirjanduses pälvisid Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja ajakirja «Eesti Kommunist» vastutav sekretär Sulev Mets ja vanemkorrektor Zoja Loit.

● Kauaaegse kohusetruu töö ja aktiivse osavõtu eest ühiskondlikust elust ning viiekümnenda sünnipäeva puhul vääris kirjastuse «Eesti Raamat» peatoimetaja Heino-Taavi Kään Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja.

● Kauaaegse viljaka töö eest ajalehe «Nõukogude Hiiumaa» toimetuses sai toimetaja, Eesti NSV teeneline ajakirjanik Kaljo Ilus Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja.

● Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja pälvis:

— suurte teenete eest šeflussidemete arendamisel Tallinna etendusasutustega ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga Tallinna Merekooli siseteenistuse ja kursantide praktika korraldamise osakonna ülem Nikolai Nagornõi.

● Eesti NSV Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja pälvisid:

— kauaaegse kohusetruu töö eest kirjastuse «Perioodika» raamatukirjastamisgrupi toimetuse juhataja Alla Jürna;

— kauaaegse eduka töö eest ajakirjanduses ajalehe «Nõukogude Hiiumaa» vastutav sekretär Valter Voole ja sekretär-masinakirjutaja Helga Suviste.

● Eesti NSV Riikliku Kinokomitee aukirja said:

— viiekümnenda sünnipäeva puhul ning kauaaegse kohusetruu töö eest Rakvere kino «Ilo» vanemkassapidaja Valentina Poll;

— kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga Jõgeva Rajooni Riikliku Kinovõrgu Direktsiooni Lustivere maapaikkino kinomehaanik-autojuht Vello Uusküla.

KIRJANIKE MAJA (Harju tn. 1)

Esmasp., 4. II kl. 19 «Lavakava nr. 2» — Juhan Viiding, Ivo Eensalu ja Tõnis Rätsep ilmumise järjekorras.

Lastele: laup., 2. II ja pühap., 3. II kl. 12 «Purjekas pudelis».

Pääsmed: Harju tn. 1, II korrus, tel. 44 45 83 ja 44 41 44.

VARIETEE «TALLINN» (Harju tn. 6)

Teisipäevadel, 12. II ja 19. II kl. 22.30 kirjanduslik kabaree «Nuppudest nikastatud» — esinevad Priit Aimla ja ansambel «Hampelmann».

RAT «ESTONIA»

Reedel, 1. II kl. 19 «Kabaree»*; laup., 2. II kl. 19 «Eesti ballaadid»; pühap., 3. II kl. 19 «Lucia di Lammermoor», kl. 19.30 RAT «Estonia» keelpillikvarteti kontsert, (Raekoja saalis), kaastegevad ENSV teenelised kunstnikud Leili Tammel (metsosopran) ja Sigrid Orusaar (flööt); esmasp., 4. II kl. 19 «Savoy ball»; kl. 19 «Van Goghi kirjad» ja «Meister Pedro nukumäng» (V. Kingissepa nim. TRA Draamateatris); kolmap., 6. II kl. 19 «Lucia di Lammermoor»; neljap., 7. II kl. 19 «Raimonda»; reedel, 8. II kl. 19 «Montmartre'i kannike»; laup., 9. II kl. 19 «Eesti ballaadid»; pühap., 10. II kl. 19 «Pihtimus».

* Alla 16 a. vanustele keelatud.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 1. II kl. 19 «Päikesepoisid», kl. 19 «Päike näkku» (väikeses saalis); laup., 2. II kl. 19 jälgige erireklaami, kl. 19.30 «Lesed» (Rakvere Teatris); pühap., 3. II kl. 12 «Postimaja», kl. 19 jälgige erireklaami, kl. 19 «Päike näkku» (väikeses saalis); teisip., 5. II kl. 19 «Pilvede värvid»; kolmap., 6. II kl. 19 jälgige erireklaami; neljap., 7. II kl. 19 «Ja sajandist pikem on päev», kl. 19 «Prohvet Maltsvet» (väikeses saalis); reedel, 8. II kl. 19 «Keisri hull», kl. 19 «Vedelvorst» (väikeses saalis); laup., 9. II kl. 19 jälgige erireklaami, kl. 19 «Jutuajamine Steini majas» (väikeses saalis); pühap., 10. II kl. 12 «Hõbejänesed», kl. 19 «Pilvede värvid», kl. 19 «Mees, kes ei mahu kivile» (väikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 1. II kl. 20 «Öised külalised» (väikeses saalis); laup., 2. II kl. 20 «Verinoor plika ja pilgeni klaas» (väikeses saalis); esmasp., 4. II kl. 11 «Kõik hiired armastavad juustu» (Tapa kultuurimajas), kl. 15 «Kõik hiired armastavad juustu» (Tamsalu kultuurimajas); teisip., 5. II kl. 12 «Kõik hiired armastavad juustu» (Roela kultuurimajas), kl. 15 «Kõik hiired armastavad juustu» (Vinni NST klubis), kl. 20 «Kummitused» (väikeses saalis); kolmap., 6. II kl. 12 «Kõik hiired armastavad juustu» (Kuusalu kultuurimajas), kl. 19 «Härra Amilcar» (suures saalis), kl. 20 «Verinoor plika ja pilgeni klaas» (väikeses saalis); neljap., 7. II kl. 18 «Kevade» (suures saalis), kl. 18 «Läbilõige» (kaminaruumis), kl. 20 «Neli aastaaega» (väikeses saalis); reedel, 8. II kl. 18 «Olen 13-aastane» (Vinni NST klubis), kl. 18 «Loomaaialugu» (kaminaruumis), kl. 20 «Öised külalised» (väikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 1. II kl. 19 «Tuli mees naise juurde»; laup., 2. II kl. 19 «Õhtusöök viiele»; pühap., 3. II kl. 19 «Minu õnn»; teisip., 5. II kl. 19 «Keegi peab lahkuma»; kolmap., 6. II kl. 19 «Mu kallikesed»; neljap., 7. II kl. 19 «Suveöö unenägu»; reedel, 8. II kl. 19 «Don Juan»; laup., 9. II kl. 19 «Don Juan»; pühap., 10. II kl. 19 «Õndsuse saar».

«VANALINNA STUUDIO»

Reedel, 1. II kl. 19 «Grupipilt»; laup., 2. II kl. 19 «Anekdoot»; pühap., 3. II kl. 12 ja kl. 19 «Tuuleiil»; teisip., 5. II kl. 19 «Topeltkokteil» (Tallinna Ohvitseride Majas); kolmap., 6. II kl. 19 «Topeltkokteil» (Tallinna Ohvitseride Majas); reedel, 8. II kl. 19 «Kolmest kuueni»; laup., 9. II kl. 14 «Kolmest kuueni»; pühap., 10. II kl. 12 ja kl. 19 «Kolme peaga Buddha».

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

ETENDUSED STATSIONAARIS (Lai tn. 1): reedel, 1. II kl. 19 «Imeline imik» (täiskasvanuile); laup., 2. II kl. 12 «Meie majas», kl. 17 «Priidu viiul»; pühap., 3. II kl. 12 «Naeris naeris», kl. 17 «Nagu kass ja koer»; neljap., 7. II kl. 11 «Okasroosike».

KÜLALISETENDUSED LAVASTUSEGA «Tänavatund»: esmasp., 4. II kl. 12 ja 15 Jõgeva kultuurimajas; teisip., 5. II kl. 11 ja 13 Tõrva keskkoolis; kolmap., 6. II kl. 11 ja 13 Valga 1. keskkoolis; neljap., 7. II kl. 11 ja 14 Valga 2. keskkoolis (vene keeles); reedel, 8. II kl. 11 Tsirguliina keskkoolis, kl. 16 Puhja kultuurimajas.

RAT «VANEMUINE»

TEATRISAALIS: reedel, 1. II kl. 19 «Pähklipureja»; laup., 2. II kl. 19 «Tuli mees naise juurde»; pühap., 3. II kl. 12 «Polgu poeg», kl. 19 «Maja pilvedel»; esmasp., 4. II kl. 19 «Kelmuste kool»; kolmap., 6. II kl. 19 «Tuli mees naise juurde»; neljap., 7. II kl. 19 «Figaro pulm»; reedel, 8. II kl. 19 «Kirgastumine»; laup., 9. II kl. 19 «Suvi»; pühap., 10. II kl. 12 «Tiina», kl. 19 planeeritud esietendus.

KONTSERDISAALIS: laup., 2. II, pühap., 3. II ja kolmap., 6. II kl. 19.30 planeeritud esietendused.

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Reedel, 1. II kl. 19 «Musta kassi öösel ei näe»; laup., 2. II kl. 19 «Mikumärdi», kl. 19 «Linnud» (väikeses saalis); pühap., 3. II kl. 18 «Õhtu», kl. 18 «Linnud» (väikeses saalis); esmasp., 4. II kl. 19 «Musta kassi öösel ei näe», kl. 19 «Testament» (väikeses saalis); teisip., 5. II kl. 19 «Musta kassi öösel ei näe», kl. 19 «Testament» (väikeses saalis); neljap., 7. II kl. 20 «Mees ja naised» (Märjamaa kultuurimajas); reedel, 8. II kl. 18 «Kaval-Ants ja Vanapagan», kl. 19 «Võlausaldajad» (väikeses saalis).

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Laup., 2. II kl. 19 «Pikk päevatee kaob öösse»; pühap., 3. II kl. 16 «Tšehhovi naljad» (väikeses saalis), kl. 19 planeeritud esietendus «Kaardiväeohvitser»; esmasp., 4. II kl. 19.30 «Kõik aias»; teisip., 5. II kl. 19.30 «Tuled sa tagasi?»; kolmap., 6. II kl. 19.30 «Kaardiväeohvitser»; neljap., 7. II kl. 19.30 «Kaardiväeohvitser»; laup., 9. II kl. 16 «Tšehhovi naljad» (väikeses saalis), kl. 20 reserveeritud etendus «Tuled sa tagasi?»; pühap., 10. II kl. 12 «Kolm põrsakest ja hea hunt», kl. 18 «Hamlet».

RAKVERE TEATER

Pühap., 3. II kl. 18 «Võlulaul» (Rakvere Teatris); esmasp., 4. II kl. 19.30 planeeritud esietendus «Poiss põleval laevalael» (Rakvere Teatris); teisip., 5. II kl. 19.30 «Poiss põleval laevalael» (Rakvere Teatris), kl. 20 «Saaremaa onupoeg» (Narva-Jõesuu sanat. klubis); kolmap., 6. II kl. 20 «Kahekesi Teisel avenüül» (Tapa Raudteelaste Klubis), kl. 20 «Oh meid mere terida» (Jõgeva kultuurimajas); neljap., 7. II kl. 18 «Oh meid mere terida» (Rakvere Teatris), kl. 20 «Kahekesi Teisel avenüül» (Vaimastvere kultuurimajas).

RAADIOTEATER

Laup., 2. II kl. 15 I ja III pr. «Polkovniku lesk», kuuldemäng J. Smuuli näidendist; pühap., 3. II kl. 15 I ja III pr. H. Männi kuuldemäng «Kingitud muusika»; neljap., 7. II kl. 20.30 I pr. J. Grzymkowski kuuldemäng «Rahulik loojang».

V. I. LENINI NIM. TALLINNA KULTUURI- JA SPORDIPALEE

Tallinna ansamblite ülevaatuse lõppkontserdid

Reedel, 1. II kl. 19.30 esinevad ansamblid «Monitor», «Eufoonia», «Retro» ja «Turist» ning diskorid U. Leinfeldt ja A. Roosileht; laup., 2. II kl. 19.30 ansamblid «In Spe», «Risk», «Kaseke», «Ruja», «Kuller» ja Henri Laks; pühap., 3. II kl. 19.30 esineb Michal Tučny koos kantrimuusika ansambliga «Tučnáci» (Tšehhoslovakkia); teisip., 5. II kl. 19.30, kolmap., 6. II kl. 19.30, neljap., 7. II kl. 16 ja kl. 20 Riia Operetiteatri külalisetendused. R. Paulsi diskomuusikal «Saladuslik röövimine».

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Laup., 2. II kl. 19.30 klaveriõhtu. Vene NFSV rahvakunstnik Lev Vlassenko (Moskva) esitab Skrjabini, Prokofjevi, Rahmaninovi loomingut; esmasp., 4. II kl. 19.30 esineb NSV Liidu Kultuuriministeeriumi Riiklik Kammerkoor. Dirigent Valeri Poljanski. Kavas Bruckneri «Motetid», Šnitke «Reekviem»; teisip., 5. II kl. 19.30 — Eduard Oja 80. Esinevad Mare Jõgeva (sopran), Mati Palm (bass), Vardo Rumessen (klaver), Andres Uibo (orel), Urmas Vulp (viiul), Toomas Nestor (viiul), Andrus Järvi (altviiul), Teet Järvi (tšello) ja Filharmoonia Kammerkoor Tõnu Kaljuste juhatusel. Kommenteerib Helju Tauk; neljap., 7. II kl. 19.30 sümfooniakontsert abonemendile nr. 4. Dirigent Paul Mägi, solist Jaak Sepp (viiul). Kavas Margustë Sümfoonia nr. 6 (Kaksiksümfoonia) op. 47, Saint-Saënsi Viiulikontsert nr. 3 h-moll; Raveli «Alborada del gracioso», Debussy «Kolm prelüüdi», Gershwini süit «Ameeriklane Pariisis».

RAEKOJA SAAL

Reedel, 1. II kl. 19.30 Anu Kaalu vokaalmuusika õhtu. Klaveril Frieda Bernstein. Kavas W. A. Mozarti loomingut; reedel, 8. II kl. 19.30 viiuliõhtu. Rahvusvaheliste konkursside laureaat Levon Ambartsumjan (Moskva) esitab Wieniawski, Sarasate loomingut.

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL

Laup., 2. II kl. 11.30 Filharmoonia Kammerkoori laupäevane muuseumi muusikatund; pühap., 3. II kl. 19 NSV Liidu Kultuuriministeeriumi Riikliku Kammerkoori ja Eesti NSV Riikliku Filharmoonia Kammerkoori ühiskontsert. Dirigendid Valeri Poljanski ja Tõnu Kaljuste. Kavas Monteverdi «Magnificat», psalmid, hümnid, vanavene koorimuusikat; kolmap., 6. II kl. 19 esineb ansambel «Tbilisi Camerata» (kammerkoor, kammerorkester ja solistid). Kavas Vivaldi, Händel, Šilakadze, gruusia rahvalaule.

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

Laup., 2. II kl. 17 Teatri- ja Muusikamuuseumis kontsert Eduard Oja 80. sünniaastapäeva tähistamiseks. Esinevad Vardo Rumessen, Urmas Vulp, Toomas Nestor, Andrus Järvi, Teet Järvi, Väino Puura, Evi Vanamölder jt.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 10—17. Loomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d 6, 7, 8, «Zoo» peatus). Ekskursioonide tellimine tel. 53 88 76.

REEDEST REEDENI

EESTI NÄITUSE (Pirita tee 28) PEAPAVILJONIS vabariiklik kujutava kunsti väljapanek «40 aastat rahulikku loovat tööd».

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on väljas näitused «Eesti kunst», «Lääne-Euroopa klassika» (ERKM-i kogudest), «Puugravüür eesti graafikas» ja Balti kunstniku C. T. von Neffi loomingu näitus.

KUNSTIHOONES (Võidu väljak 6) vabariiklik kujutava kunsti näitus.

KUNSTISALONGIS (Võidu väljak 6) Naima Uustalu keraamika ja Külli Järvila graafika näitus.

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on väljapanek «Kell läbi aegade».

DRAAKONI GALERIIS Olav Marani maalide näitusmüük (2. veebruaril viimast päeva); 6. veebruaril kl. 16 avatakse tekstiilikunstnike Signe Lepassaare, Katrin Pere ja Riina Racheltšiku käsitsitrükitud ja maalitud kangaste ning kostüümide näitusmüük.

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) saab vaadata väljapanekut «Eesti tarbekunst läbi aegade» ja Ivi Laasi nahkehistööde näitust.

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) on Nikolai Triigi juubelinäitus.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) on avatud Voldemar Vaga maalide näitus.

EESTI NSV RIIKLIKUS LOODUSMUUSEUMIS (Lai tn. 29) ehtekivide näitus iga päev kl. 10—17.30. Teisipäeval suletud.

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) on näitus «Paul Pinna 100»; 2. veebruaril kl. 17 eesti muusikat (TRK-lt) E. Oja 80. sünniaastapäeva tähistamiseks, esinevad Helvi Raamat, Maaja Rumessen, Evi Vanamölder, Väino Puura, Voldemar Kuslap, Vardo Rumessen, Urmas Vulp, Andrus Järvi, Teet Järvi jt.

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogude tn. 1) on vaadata Leedu Fotokunstiühingu piltniku Romualdas Augunase isiknäitus ja Eve Kiileri fotoväljapanek.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) Priit Pärna sõejoonistused ja graafika.

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) ahjukahlid Tallinna Linnamuuseumi kogust.

ETNOGRAAFIAMUUSEUMIS (Tartu, Burdenko tn. 31) näitus «Eesti kaunistatud puitesemeid».

ADAMSON-ERICU MAJAMUUSEUMIS (Lühike jalg 3) ülevaade kunstniku loomingust ja näitus «Adamson-Ericu vaibakavandid».

E. VILDE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Roheline aas 3) on eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinäitusega tema elust ja loomingust.

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUM (Raua tn. 8) on avatud kl. 11—18. Esmaspäeval ja teisipäeval suletud. Ekskursioonid tellida tel. 51 18 81.

A. STARKOPFI ATELJEEMUUSEUMIS (Tartu, E. Vilde tn. 2) näitus «Kunstnikud A. Starkopfi portreeloomingus».

RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kultuuripalees «Oktoober») on Voldemar Väli maalide väljapanek.

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL (Niguliste tn. 13) on lahti kolmapäeval kl. 14—21 (kontserdipäevadel kl. 14—18), teistel päevadel kl. 11—18. Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tellida tel. 44 99 03.

LASTE LOOMINGU MAJAS XII rahvusvahelisele noorsoo- ja üliõpilasfestivalile pühendatud näitus «Laste looming — sõpruse keel» (7. veebruaril viimast päeva). 8. veebruaril kl. 15 avatakse festivalinäitus «Laste rahuplakat '85» ja valik laste valmistatud festivalikingitustest.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL: laup., 2. veebruaril kl. 14 esinevad TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS Niina Murdvee viiulieriala õpilased. 2. veebruaril kl. 16 KADRIORU LOSSIS õppejõud Aino Riikjärve (viiul) kontsert, kaastegev kammeransambel, kavas J. S. Bach; pühap., 3. veebruaril kl. 17 esinevad KIEK IN DE KÖKIS Tiina Kuriku klaverieriala õpilased.

A. SÄREVI KORTERMUUSEUM (Tina tn. 23—13): neljap., 7. veebruaril kl. 18 «Uks on meil oma inime . . .» — Mari Vallisoo luulet loeb Eve Maremäe, muusikaliselt kujundab Urmas Alender.

ESTICA

■ Saksa DV kirjastus «Volk und Welt» avaldas «Spektrumi» sarjas Jüri Tuuliku jutustuse «Külatraagik». Teose on vene keelest saksa keelde tõlkinud R. Willnow.

■ Krakovi ajakirja «Przekrój» 18. novembri numbris avaldati Toomas Vindi «Naise tulek» Aarne Puu tõlkes.

Abner Uustal

Vabariigi teadust ja kõrgharidust on tabanud raske kaotus. 27. jaanuaril suri NLKP liige, Tartu Riikliku Ülikooli professor Abner Uustal.

A. Uustal sündis 22. jaanuaril 1915 Saaremaal Abula külas meremehe perekonnas. 1940. aastal lõpetas kiitusega Tartu Ülikooli õigusteaduskonna. Suures Isamaasõjas võitles A. Uustal Eesti laskurkorpuse ridades. 1945. aastal sidus ta oma elu Tartu Riikliku Ülikooliga, asudes tööle dotsendina. Aastail 1947—1949 õppis A. Uustal Moskva Riikliku Ülikooli aspirantuuris, kujunes üheks esimeseks rahvusvahelise mereõiguse uurijaks Nõukogude Liidus. 1961. aastal kaitses doktoriväitekirja, 1966. aastal anti talle professorikutse. Kaua aega juhtis A. Uustal TRÜ õigusteaduskonna tööd, oli riigi- ja haldusõiguse kateedri juhataja.

A. Uustal andis suure panuse juristide ettevalmistamisse ülikoolis, üliõpilasnoorsoo kommunistlikku kasvatamisse. Ta oli viljakas teadlane, Rahvusvahelise Õiguse Nõukogude Assotsiatsiooni asutajaliige.

A. Uustali teeneid on kodumaa kõrgelt hinnanud. Teda on autasustatud ordeniga «Austuse märk», nelja medaliga, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga.

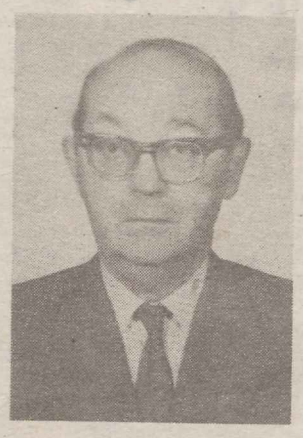

Mälestus suurepärasest inimesest ja põhimõttekindlast kommunistist Abner Uustalist jääb püsima.

Eesti NSV Kõrg- ja Keskerihariduse Ministeerium

Eesti NSV Justiitsministeerium

Tartu Riiklik Ülikool

*

Ärasaatmine 2. veebruaril kell 12 TRÜ aulas. Abner Uustal sängitatakse Raadi kalmistu mulda.

OLI JA ON

● 25. jaanuaril oli Ajakirjandusmajas pidulik koosolek, millega tähistati ajakirja «Eesti Kommunist»—«Kommunist Estonii» esimese numbri ilmumise 40. aastapäeva. EKP Keskkomitee tervituse ajakirjale luges ette EKP Keskkomitee sekretär R. Ristlaan, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. Rüütel andis toimetuse kollektiivile kätte Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja. Päevakohase ettekandega esines ajakirja peatoimetaja L. Annus. Tervitussõnu laususid partei Tallinna linnakomitee esimene sekretär M. Pedak, Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja I. Toome, NLKP Keskkomitee ajakirja «Kommunist» peatoimetaja asetäitja J. Bugajev ning töökollektiivide, ühiskondlike organisatsioonide, ajakirjanduse, televisiooni ja raadio esindajad. Pidulikust koosolekust võtsid osa EKP Keskkomitee osakonnajuhatajad L. Šišov, I. Kallas, A. Soidla ja K. Tammistu ning Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär V. Vaht.

● 28. jaanuaril Tartus toimunud tseremoonial andis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. Rüütel NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi nimel kätte Rahvaste Sõpruse ordeni Eesti NSV TA akadeemikule H. Habermanile. Teadlane pälvis kõrge autasu teenete eest bioloogiateaduse arendamisel, teadlaskaadri ettevalmistamisel ja 80. sünnipäeva puhul. H. Habermani õnnitlesid Tartu linnakomitee esimene sekretär E.-A. Sillari, Tartu linna täitevkomitee esimehe esimene asetäitja A. Paabut, RAT «Vanemuise» direktor-peanäitejuht K. Ird jt. Samal päeval anti grupile TRÜ õppejõududele kätte Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjad.

● 25. jaanuaril tähistati Eesti Sõprusühingu saalis India Vabariigi 35. aastapäeva piduliku koosolekuga. Pärast ühingu esimehe Arnold Mere avasõna tegi päevakohase ettekande ühingu juhatusliige, ajalehe «Rahva Hääl» toimetaja Henno Toming. Kontsertosa sisustasid Pärnu-Jaagupi kultuurimaja naistrio, Venda Tamman ja Els Roode.

● 28. jaanuaril oli EKP Tallinna Linnakomitees koos vestlusring, arutamaks ja vahendamaks partei linnakomitee esindajatele noorte loomeinimeste silmis olulisi probleeme. EKP Tallinna Linnakomitee esimese sekretäri Matti Pedaku ja sekretäri Ahto Vellamaa eesistumisel peetud vestlusringis osales kümme noort kunstitegijat, kes esindasid viit loomingulist liitu. Teatrirahvast olid Elle Kull ja Toomas Lõhmuste, muusikutest Rein Rannap, Lepo Sumera ja Erkki-Sven Tüür, kirjanikest Mihkel Mutt, kunstnikest Ando Keskküla ja Külli Tammik ning arhitektidest Urmas Elmik ja Margus Kuul.

● Viljandi Rajooni Agrotööstuskoondise, Eesti Põllumajandusmuuseumi, Eesti NSV Looduskaitse Seltsi Viljandi osakonna jt. ettevõtmisel toimub laupäeval, 2. veebruaril kell 11 Viljandi Tarbijate Kooperatiivi Ametiühingu klubis (Tallinna t. 3, II korrus) temaatiline päev «Meie leivast ja leivavilja kasvatajaist». Kõnelevad Viljandi Rajooni Agrotööstuskoondise esimees Olo Rahula, põllumajandusdoktorid, EPA professorid Jüri Kuum ja Jaan Lepajõe jt. Kontsertosas esinevad Olustvere segakoor Lehola» Aita Tampere juhatusel ja Olustvere Sovhoostehnikumi õpilaste ansambel (juhatab Peeter Kohv). Avatud on päevakohane näitus.

● Moskvas, Ülevenemaalise Looduskaitseseltsi alalises näitusepaviljonis oli paar kuud avatud üleliiduline taidluskunstinäitus «Kunstifantaasia». Meie vabariiki esindas Kohaliku Tööstuse ja Kommunaalelukondlike Ettevõtete Tööliste Ametiühingu Tallinna klubi tarbekunsti rahvaülikooli «CDE kõigile» stuudio. Väljas oli portselanimaale, nahkehistöid ning kodulinnateemalisi miniatuurobelääne. Näituselt toodi kõju 15 üleliidulist aukirja. Tarbekunsti rahvaülikooli autasustati eduka esinemise eest samuti aukirjaga.

● Jaanuari keskel kaitses Moskvas NSV Liidu TA A. Bachi nimelises Biokeemia Instituudis väitekirja Tallinna Polütehnilise Instituudi orgaanilise ja bioloogilise keemia kateedri insenerensümoloogiagrupi nooremteadur Reine Laidsaar. Erialanõukogu otsustas anda talle bioloogiakandidaadi kraadi.

— Minskis Valgevene NSV TA Eksperimentaalse Botaanika Instituudis kaitses väitekirja Eesti NSV TA Eksperimentaalbioloogia Instituudi mutageneesi sektori nooremteadur Maimu Tohver. Erialanõukogu tunnistas ta bioloogiakandidaadi kraadi väärilisena.

● Ajalehe «Nõukogude Hiiumaa» 5000. numbri ilmumise tähistamiseks oli 25. jaanuaril Kärdlas pidulik teoreetilis-praktiline konverents, millest võttis osa mitmeid endisi staažikaid ajakirjanikke ja trükitöölisi, samuti kirjasaatjate esindajad. Endistest toimetajatest olid kohale sõitnud Felix Leet ja Endel Mets. Ettekandega majanduse ja eluolu arengust Hiiumaal iga tuhande ajalehenumbri lõikes esines toimetaja, Eesti NSV teeneline ajakirjanik Kaljo Ilus. Kuulati TRÜ ajakirjandusosakonna dotsendi Peeter Vihalemma ülevaadet lugejate küsitluse tulemustest. Tervitussõnu ütlesid konverentsil partei rajoonikomitee esimene sekretär Hillar Eller, rajooni täitevkomitee esimees Tarmo Mänd, kirjastuse «Perioodika» direktor Uno Sillajõe jt.

● Seoses Eduard Oja 80. sünniaastapäevaga avati 27. jaanuaril Tartus Kesk 37-a majal, kus helilooja elas aastail 1938—1944, mälestustahvel. Kõnelesid pianist V. Rumessen, Tartu muusikakooli direktor A. Russak, helilooja tütar V. Oja jt. TRÜ aulas oli E. Ojale pühendatud õhtu, kus helilooja elu- ja loometeest kõneles H. Tauk. E. Oja muusikat esitasid M. ja V. Rumessen jt.

● Möödunud kuu algupoolel sai Kingissepa rajoonis Viitna motellis lauluvõistluse eel teoks vabariiklik EÖM-i seminarlaager. Kohtuti lauluvõistluse žürii esimehe Raimond Lättega, kirjanduskriitik A. Eelmäe tutvustas erinevaid võimalusi laulu teksti loomiseks. Lauluvõistluse lõppvoor toimub Tallinnas 30. ja 31. märtsil.

● Kingissepas oli koos rajooni laulupäevakomisjon, kus otsustati rajooni laulupidu pidada 2. juunil Orissaares. Rajooni tantsupidu on 16. juunil Kingissepa linna staadionil. Laulupeo stsenarist on Endla Tegova, lavastaja Valve Alas, tantsupeo stsenarist ja lavastaja on Helgi Allik.

● XI emakeeleolümpiaadi esimeses voorus laekus žüriile 146 õpilasuurimust — rohkem kui kunagi varem. Üldse osalesid 62 kooli õpilased. Kõige populaarsemaks osutus teema «Vähem tuntud sõnavara ilukirjanduses» (91 tööd). Teemal «Võõrad sõnad keskkooli õpikus» kirjutati 36 ja mõne tööala sõnavara käsitleti 16 töös. Teemal «Tõlkelaenud vene keelest eesti keelde» oli ainult üks töö. Žürii hindas töid kahes vanuserühmas ning mõlemas rühmas anti välja 3 võrdset auhinda. Auhinnasaajad kutsuti lõppvooru.

● Valga kultuurimajas sai teoks uudne üritus — koos eesrindlike mehhanisaatoritega olid kultuurimajja kutsutud ka parimad kultuuritöötajad. Möödunud aastal parimaks tulnud töömeestele anti kätte preemiad, kultuuritöötajaile anti kingitused ja aukirjad. Tänusõnu kultuuritöötajate poolt lausus Otepää Rahvateatri juht Kalju Ruuven.

● Pärnu Ekslibriseklubis oli külas kirjastuse «Valgus» peakunstnik Ants Säde, kes kõneles raamatukujundusest. Juttu tuli ka tänapäeva kunstilisest plakatist. Pärnu Inseneride Majas oli valikväljapanek Ants Säde kujundatud raamatutest ja raamatuümbristest.

UUSI RAAMATUID

Aless Adamovitš. KARISTAJAD. Väitseröövm ehk Hüperborealaste eluviisid.

Tuntud valgevene kirjanik Aless Adamovitš (sünd. 1927) alustas oma loometeed kirjandusteadlasena ja kriitikuna. Tema sulest on ilmunud valgevene kirjanduse arenguprobleeme ja kirjanikke käsitlevaid monograafiaid, tänapäevateemalisi jutustusi, suurel määral autobiograafiline diloogia «Partisanid», samuti sõjateemaline «Hatõni jutustus» jm. «Karistajad» on justkui jätk ja täiendus «Hatõni jutustusele». See publitsistliku koega teos paljastab fašismi inimvihkajalikku filosoofiat ja selle kiskjalikku olemust ning püüab tungida kodumaareeturite musta hinge labürintidesse. Jutustuse sündmustikus on kesksel kohal Valgevene territooriumil tegutsenud Dirlewangeri pataljoni arveteõiendamine rahulike elanike kallal, nende hirmuteod karistusaktsioonide läbiviimisel. Tõlkinud Ülo Tootsen, järelsõna kirjutanud toimetaja V. Tarnaste. Illustreerinud Arlen Kaškurevitš. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 14 000 eks. 216 lk. Hind 1.30 rbl.

A. H. Tammsaare. KOGUTUD TEOSED. 13. köide. PÕRGUPÕHJA UUS VANAPAGAN.

1939. a. esmakordselt trükivalgust näinud, eredalt omapärasest ja sügavalt elu ning kodanliku ühiskonna vastuoludesse süüvivast teosest on tehtud mitu lavavarianti, mängufilm ja telefilm. Romaan on ilmunud vene, läti, leedu, ukraina, saksa, ungari, rootsi, soome, inglise ja poola keeles. Kuuldemänguna on ta etendunud Soome raadios ja O. Toominga instseneeringule tuginedes lavastatud Soomes Pori teatris. Illustreeritud fotode ja reproduktsioonidega. Järelsõna kirjutanud L. Uustalu ja H. Puhvel, kunstiliselt kujundanud R. Pangsepp. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 50 000 eks. 240 lk. Hind 1.80 rbl.

Aadu Hint. OMA SAAR.

Kanadas elava ühe vana mehe mälestuste jutustamise kaudu elustab autor minevikupilte, osakese Saaremaa ajaloost sajandivahetusel. Romaani osades «Paadelaid» ja «Fortune-teller Island» on peamiseks elanike dramaatiline väljarändamine 1905. a. karistussalkade eest ja nende elu Kanadas. Teose eelloos märgib kirjanik: «Mida rohkem ma seda vana meest sel kaugel saarel kuulasin, seda enam küpses mus veendumus, et elu ise on kirjutanud parema romaani, kui mina seda iialgi suudaksin teha. Tuleb panna paberile tõeline lugu inimestest, kes häda sunnil on pidanud otsima oma saart, oma suutäit leiba ja jalatäit maad.» Kujundanud Rudolf Pangsepp. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 232 lk. Hind 90 kop.

Rein Põder. HILISED ASTRID. Romaan.

Autorilt on varem ilmunud kultuuriloolisi esseede kogu «Kahekesi maailmas». Kõnesolev romaan on psühholoogiline perekonnalugu, kus kolme tegelase, mehe, naise ja kasupoja silmade läbi nähakse inimeste muutumist iseendas ja ajas. Kujundanud Maarja Vannas. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 30 000 eks. 224 lk. Hind 1 rbl.

Camilla Mickwitz. JASONI SUVI.

«Jasoni suvi» on kolmas osa soomerootsi kunstniku Camilla Mickwitzi (jutustanud ja pildid joonistanud) Jasonisarjast. Selle aluseks on samanimeline multifilm, mis võitis parima lastefilmi auhinna 1975. aastal Los Angeleses korraldatud telefilmide festivalil. Raamat mudilastele. Soome keelest tõlkinud Anne Karu. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 45 000 eks. 36 lk. Hind 35 kop.

«EESTI KOMMUNIST» nr. 1.

Sisaldab juhtkirja «Kurss praktilistele tegudele», EKP Keskkomitee sekretäri Rein Ristlaane ettekande «60 aastat eesti proletariaadi kangelaslikust ülestõusust» 1. detsembril 1924. a. toimunud ülestõusu aastapäevale pühendatud koosolekul Tallinnas, filos.-kand. Edgar Savisaare artikli «Klassikasvatus arenenud sotsialistlikus ühiskonnas» jm. Ajakirja «Eesti Kommunist» tähtpäeva puhul peetud vestlusringist «40 aastat: tagasivaateid ja mõttelõngu» annavad ülevaate Ellen Lindström ja Endel Kuus. Veel loeme ajakirjanduse ülevaadet «Majanduse võtmeülesanne» (Toomas Tallo), kõnelust «Järjepidevus ja osalemisvajadus» Võru rajooni kultuurielust (Ellen Lindström) jm. 64 lk. Hind 25 kop.

«KEEL JA KIRJANDUS» nr. 1.

Ilmub uues kuues, kujundanud H. Kersna. Esimeses numbris on toodud järgnevalt Leonid Stolovitši artikkel «Marxi ja Engelsi esteetilised vaated» ja mõttevahetuse «Kirjakeele korraldus nüüd ja praegu» osas Eduard Väärri sõnavõtt «Taustast täpsemalt». Edasi sisaldab ajakiri Oskar Kuninga kirjutise «Libahundi motiive Aadu Hindi loomingus», Aarne Vinkeli artikli «August Mälk ja «Noor-Eesti Kirjastus»» ja Paul Alvrelt kolmanda kõneluse teemal «Eesti ja liivi keeleaines Henriku Liivimaa kroonikas». Seekord on jutt kohanimedest. Eesti rahvakalendri kujunemisest kirjutab Lauri Vahtre, ühe soome rahvalaulu lõunaeestikeelsest tõlkest aga Heldur Niit. Veergudel «Mistsellе» on antud Jaan Kaplinski kirjapanek «Komparatiiv ja superlatiiv», tähtpäevade rubriigis märgitakse Eduard Ertise juubelit (Peeter Olesk). Raamatutest on vaatluse all Mati Undi jutustus «Kuuvarjutus» (rets. Marika Mikli), Soomes ilmunud Mauno Koski monograafiat värvinimetuste süsteemi kujunemisloost sirvib Huno Rätsep. 64 lk. Hind 45 kop.

«LOOMING» nr. 1.

Alustab aasta esimest numbrit Jüri Tuuliku jutustusega Abruka teemadel «Leu». Paar lühipala on andnud Indrek Kraas, värssidega esinevad Ain Kaalep, Juhan Viiding, Kalju Kangur ja Lembit Kurvits. Aadu Hindi juubelile pühendatud leheküljed algavad juubilari jutukesega «Lugu». Edasi võtavad sõna Aira Kaal («Midagi inimlikku Aadu Hindist»), Ülo Tuulik («Üks suur pere»), Aleksander Borštšagovski («Aadu Hint ja «Tuuline rand»») ja Jaan Eilart («Algataja»). Numbrist loeme veel Helene Johani meenutusi «Töe otsimise teedel», Andrus Porgi artiklit «John Kekes: filosoofia kui juhend õnnelikuks eluks», Sergei Stadnikovi kirjapanekut ühest eesti kultuurilukku kuuluvast teadusmehest — «Otto Friedrich von Richter ja Egiptus» ja Henn-Kaarel Hellati kõnelust meie proosasituatsioonist «Kui läheb libedalt meil kõik . . .». «Mõtete ja märkmete» rubriigis kirjutab Mihkel Mutt («Suurest ja väikesest»). Arvustuste osas annab hinnangu H. Sergo «Näkimadalate» kolmele raamatule Kärt Hellerma, M. Undi jutule «Räägivad» Jaan Undusk, V. Vahingu näidendile «Faehlmann. Keskpäev. Õhtuselgus» Kalev Keskküla. Ringvaates märgitakse Georg Vassiljevi 80. sünnipäeva (A. Sokolov) ja Eduard Ertise juubelit (E. Päll). 1984. a. Nobeli preemia väärinud tšehhi kirjanikust Jaroslav Seifertist kirjutab Lembit Remmelgas, Ibseni «Kummitused» lavastusest Noorsooteatris M. Mutt jne. 144 lk. Hind 70 kop.

ЗАКОН СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК О СТАТУСЕ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ В СССР. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 5000 eks. 16 lk. Hind 5 kop.

ПОЛОЖЕНИЕ О ПОСТОЯННЫХ КОМИССИЯХ МЕСТНЫХ СОВЕТОВ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ ЭСТОНСКОЙ ССР. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 16 lk. Hind 5 kop.

E. Arunurm, M. Jaanimägi, A. Järvamägi, E. Kangur, S. Masso, O. Reive, L. Remmelgas, A. Saa, A. Tõnsing. KOKARAAMAT.

Kokaraamat annab ülevaate toitlustamise alustest, toob põhinõuded igapäevaste toidusedelite koostamiseks ja näiteid pidulike menüüde kohta. Omaette peatükkides

lelavad käsitlemist veel lauakatmine, toiduvalmistamise põhiviisid, toidu maitsestamine, toiduainete külmutamine jm. Rohkesti tuuakse mitmesuguseid toiduretsepte. Illustreeritud värvusfotodega. Koostanud S. Masso, kunstiliselt kujundanud A. Säde. Kirjastus «Valgus». Trükitud 50 000 eks. 512 lk. Hind 2.60 rbl.

Silvia Rannamaa. VÄIKESE KÄPA JÄLG.

Tuntud laste- ja noorsookirjaniku jutud kõnelevad koertest ja kassidest, nende suhetest inimeste ja teiste loomadega. Kuulus etoloog Niko Tinbergen on meie maailma jagamist loomsete kaaslastega nimetanud tähendusrikkalt koos rändamiseks. Kõnesolev raamatki tahab olla sellise koosrändamise põgusaks kirjelduseks. Siin antud veerandsada lugu on elust maha kirjutatud, autoripoolses tõlgenduses ja tema vaatenurgast lähtudes, siiras lootuses heatahtlikule matkakaaslasele. Kujundanud Vaike Pääsuke. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 96 lk. Hind 45 kop.

PÕLLUMEHE TEATMIK 1984.

Teatmikus esitatakse andmeid nii meie vabariigi kui ka kogu Nõukogude Liidu ja maailma põllumajandusest. Teatmematerjal hõlmab kõiki tähtsamaid põllumajandusharusid. Lõpuks vastuseid juriidilistele küsimustele. Koostanud E. Mets, kaane kujundanud H. Puzanov. Kirjastus «Valgus». Trükitud 20 000 eks. 352 lk. Hind 1.10 rbl.

«NÕUKOGUDE NAINE» nr. 1.

Numbris alustatud rubriigis «Vana foto» hakkab Peeter Tooming esitama valiku pilte, mis naistest Eestimaal tehtud fotograafia leviku esimese saja aasta jooksul. Peale selle veerge Elo Järve nahkskulptuuridest (Inge Teder) jm. 32 lk. Hind 35 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 1.

Avaldab «Koolimuusika» lehekülgedel järje TRK prof. Heino Kaljuste kirjutisele muusikaõpetuslikust tööst 2. klassis. 56 lk. Hind 30 kop.

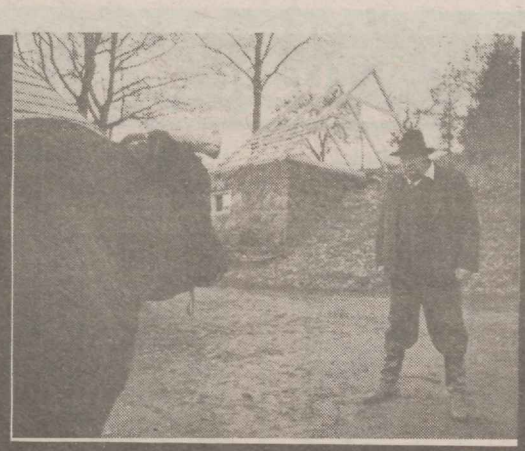

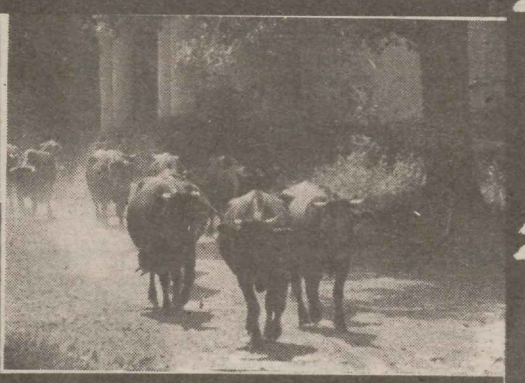

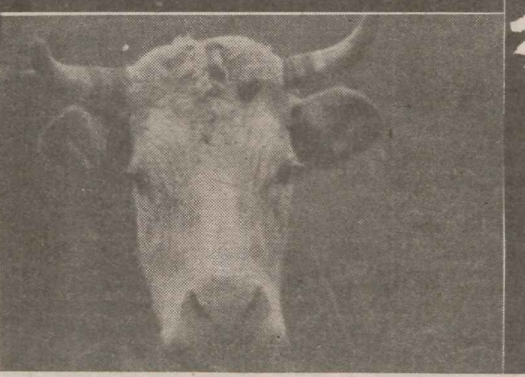

TOOMAS KALL

HÄRJA SILMAD

Nii nagu varasematel aastatel, nii tähistavad meie loomingulised töötajad ka tänavu mõnda looma-aastat. Teistest tublimad on olnud kineastid, kellel härja-aastale pühendatud filmi nn. must materjal oli juba ammu valmis ning ootas vaid ümbermõtestamist. Tänaseks on seegi töö tehtud ning filmide «Corrida», «Laulu sõber», «Nipernaadi», «President» ja «Tere, hereford!» baasil loodud tuliuus «Härja silmad» võib alustada oma võidukäiku. **(Vt. kaadreid).**

I

Filmi tegevus toimub ühes jõukas, kuid mahajäänud ühismajandis Lääne-Eesti kuppelmaastikul.

Aeg: meie.

Rahad: riigi.

On hommik, päike alles tõuseb, aga vana lauda kallal käib juba vilgas restaureerimine — õhtuks olgu majandi järjekordne viinabaar katuse all, see on esimehe käsk!

Tulebki esimees Elmar ise — kergelt auru all ja kõige uue suhtes tõrges põllumajandusjuht. Tõupull Romantik juba ootabki — noor, energiline, alati löögivalmis. Kohtuvad kaks ellusuhtumist. Romantiku sõnatus pilgus leiduv kerge ettehaide kasvab rängaks süüdistuseks:

«Ümberkaudsetes majandites kasutatakse juba ammu kunstlikku seemendust, meie aga ikka vanaviisi . . .»

Elmar heidab käega: «Ah, oleks mul sinu mured . . .», kuid tunneb siis, et t ä n a peaks Romantikuga pikemalt rääkima. Ja Elmar räägibki, kuidas majandis ei valitse mitte tema, esimees, vaid hoopis minnalaskmismeeleolu, ning kuidas kõik parimas lüpsieas neiud võimaliku demograafilise plahvatuse eest maalt linna on põgenenud.

Romantik kuulab seda haledat eneseõigustust vaikides, kuid samme ei astu . . .

II

Hommikuselt ringkäigult koju jõudvat esimeest ootab tülgastav vaatepilt: pojad Karla ja Kustas, kes maale isakoju suvitama on tulnud (talvel hoidsid ennast linnas popkuttidena hinges), lüpsavad Elmari individuaallehma Miilit!

«Näe, sain ka käe valgeks!» kilkab noorem veli sealjuures rõõmsalt ning tõmbab endal niiske peoga üle piimahabeme.

«Aga kus on minu noor naine Gita?!» karjatab esimees halba aimates (mitte teades — ta pole stsenaariumi lugenud) ning haarab oma pahklike ja lõhenenud sõrmedega kirja:

«Kallis Elmar. lähen ära linna. sest sa ei ole Noortemaja ehitanud. aga see oli ainus. mis ma palusin, kui sulle tulin. Ehita edasi oma kõrtse. Ära mind otsi. Gita.»

Hetke pärast kostab ka õue neil puhkudel tüüpiline vali raksatus.

«Isas vist midagi murdus.» ütleb Karla. vanem poegadest, ilma et ükski lihas liiguks.

III

Samal ajal praeb põline linnamees Olev oma kitsukeses köögis härjasilmi ja loeb noorsooajalehest köitvalt kirjutatud lugu maanoorte elust. Hetke seisab Olev iseendaga silmitsi. siis on endise lenduri ja vetelpäästja otsus küps:

«Õhus ja vees olen töötanud, nüüd tahan töötada maal!»

Uks paugatab kinni.

Pannilt jälgivad valvsad härjasilmad, kuidas vaevumärgatav pragu köögilaes järjest nähtavamaks muutub.*

Olev aga on juba maal, veel hetk ja ta haarab härjal otse sarvist . . .

IV

On ka viimane aeg, sest juba sihivad need sarved üht tundmatut murueide tütart . . . See on esimehe endine asetäitja kultuuritöö alal, nääridest saadik esimehe seaduslik naine, praegune põgenik Gita.

«Servitie, servitie . . .» meenub hädalisele 60. aastate Virumaal vanavanaemalt kuuldud vemmalvärss ning Gita alles pahkade ja lõhedeta sõrmed haaravad esimese ettejuhtuva laua.

«Pea, pea,» hüüab Olev, kellele tundmatu neiu tarmukus meeldima on hakanud. «Kas sa ei arva, et sellest majast pärast tillukest remonti Noortemaja võiks saada?»

Korraga on härjad kadunud ja noored teineteise embuses . . .

Kaamera filmib taevast.

«Ma ei tahagi enam ära minna,» lausub Gita lihtsalt, kui taevas on filmitud.

V

Gita ja Olev käsikäes, Gita tutvustab noormehele kohalikke vaatamisväärsusi. Klassitsistlike mõisavaremete juures tuleb neile vastu lehmakari, andes keskmiselt 3800 kg piima lehma kohta aastas. Teiste seas tunneb Gita ära abielu ajal soetatud ühisvara Miili, ja tuttav naeratus levib üle ta uhke näo — ei tulnud Elmar ja poisid ilma temata toime!

Ka Olevile on see naeratus tuttav: korraga on lehmad kadunud ja kaamera filmib mõisapargi puudelatvu.

Natuke halval ajal ilmub ei tea kust Romantik ja vaatab Olevile sügavalt silma.

«Härjasilmad!» meenub mehele, ja läinud ta ongi . . .

Kostab vaikne sulpsatus — Gita langeb sügavasse pessimismi.

VI

Ning just siis, kui Gitale tundub, et k õ i k on kadunud, kostavad mõisahoone katuselt rõõmsate haamrilöökide sekka Elmari sõnad:

«Öelge, poisid, kas Gita tuleb tagasi, kui me selle Noortemaja ükskord valmis saame?»

«Vanamees on jumala kaine,» käib mõte läbi Gita pea, siis kuuleb ta, kuidas Karla ja Kustas vastavad isale nagu ühest suust:

«Tuleb, kindlasti tuleb tagasi!».

«Tuleme ehk isegi, kui asjad siin niimoodi hakkavad minema,» vidutab Karla kavalalt silmi.

«Aga oma juhututtavat Olevit me küll linnast kaasa ei võta — teda ei seo maaga miski,» teatab noorem veli oma ootamatult sügava bassiga ning tõmbab peoga üle kareda halliseguse habemetüüka — see on ühtlasi Kustase mehistumise lugu.

Mööda tolmust tanumat läheb Gita, Romantik ohelikkupidi järel.

«Aitäh, Romantik, et sa õigel ajal mu silmad avasid!»

Miili vaatab neile kahele järele ja kah ei saa enam millestki aru.

FILMI LÕPP

* Vaatajale, kes ei taipa, et prao on tekitanud maa ja linna lähenemisest tingitud nihked maakoore pindmistes kihtides, lähevad nii kujund ise kui ka sõnum muidugi kaduma.

KUIDAS HÄRGA, NÕNDA SÕRGA

Vajus möödanikku 1984. aasta — liigaasta, liig mis liig. Algab Härja, Piisoni, Pulli, Pühvli ja Sinise Lehma aasta.

Vanasti toodi Härja aastal härg tuppa ja loobiti lakke, õled peale, et näha, mis uus aasta toob. Keda härg kõige enne puskis, see sai uuel aastal mehele. Teisal jälle aeti härg kaevu: kui ära uppus — sai viljaõnne, jäi elama — sai karjaõnne jne. Siit ka vanasõnad «Ära mine äkist härga tapma», «Aega härjal, aega orjal» jne.

1985. Härja aastal ootab edu kõiki neid, kes härgamisi asju ajavad: nende päralt on preemiad, pärandused, palgalisad, abirahad ja tuusikud. Teised tõmmaku kotilukk koomale!

Kui sinust pole härga, siis hoidu tärklisest ja ära võta pidevat tööstaaži liiga südamesse.

Aasta on soodne, et vahetada hambaid, koguda raha, kasvatada lapsi ja vuntse, võidelda kiilaspäisuse, skleroosi ja võlgadega.

Moes on puised naljad, piisoniliha ja muidu härjandlik olemine.

KUULO VAHTER

«СИРП Я ВАЗАР»
(«Серп и молот»)
Индекс 69786

TOIMETAJA I. RATTUS
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: E. ANUPÕLD (toimetaja asetäitja), V. HERKEL, J. KANGILASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, I. MOSS, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN, D. VAARANDI.

Toimetus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond ning kunstiosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pärnu mnt. 8.
«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллин, Пярнуское шоссе, 8.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
MB-00248 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 74 000. Tellimise nr. 403

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10